

Vho Angie Mutshekga vha Muhasho wa
Pfunzo ya Muteo

Vho Enver Surty
Muthusaminista wa Pfunzo ya Muteo

Bugu idzi dzo ṅwalelwa vhana vha Afrika Tshipembe, mushumo wa hone wo rangiwa phanḓa nga Minista wa Pfunzo ya Muteo, Vho Angie Motshekga na Muthusaminista wa Pfunzo ya Muteo, Vho Enver Surty.

Bugu dza u shumela dza Rainbow ndi tshipiḓa tsha zwe Muhasho wa Pfunzo ya Muteo wa ita zwa u khwiṋisa vhukoni ha vhagudi vha Afrika Tshipembe vha giredi dza rathi dza u ranga. Sa tshiṅwe tsha zwithu zwihulwane zwa Pulanetshumisi (Action Plan) ya Muvhuso, thandela iyi yo konadzea nge ya lambedzwa lu sa vhudziswi nga Muhasho wa Gwama ḽa Lushaka (Thirezhari).

Hezwi zwo ita uri Muhasho u kone u bveledza bugu idzi, dzi kha nyambo dzoṱhe dza tshiofisi, dzi tshi waniwa mahala.

Ri na fulufhelo ḽauri bugu idzi dzi ḓo thusa vhadededzi (vhagudisi) mushumoni wavho wa u funza wa ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe khathihi na u vha na vhuṱanzi uri vha khunyeledze kharikhuḽamu yoṱhe. Ro ita nga vhuronwane uri ri sumbedze nḓila vhadededzi kha mishumoitwa (nyito) nge ra shumisa aikhoni dzi no sumbedza uri mugudi u tea u ita zwifhio.

Ri na fulufhelo ḽi no bva ḽi mbiluni uri vhana vha ḓo ḓiphiṋa nga u shumisa bugu idzi zwenezwi vha tshi khou aluwa na u guda, khathihi na uri na vhonevho, sa mudededzi, vha ḓo ḓiphiṋa na vhana avha.

Ri ri kha vhone na vhagudi vhavho, ngavhe zwi tshi vha nakela musi vha tshi shumisa bugu idzi. Zwi pfumbe.

a b c d e
f g h i j
k l m n o p
q r s t u
v w x y z

Rainbow WORKBOOKS

TSHIVENḒA HOME LANGUAGE
GRADE 4 – BOOK 1
TERMS 1 & 2
ISBN 978-1-920458-47-8

THIS BOOK MAY NOT BE SOLD.

TSHIVENḒA LUAMBO L WA HAYANI – Gireidi ya 4 Bugu I

ISBN 978-1-920458-47-8

Gireidi ya 4

Dzina:

Kiḽasi:

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

TSHIVENḒA LUAMBO L WA HAYANI

Bugu I
Kotara I & 2

VHUḒIFHINDULELI HA VHASWA VHA ÂFRIKA TSHIPEMBE

Ndingano

Farani muthu muṅwe na muṅwe nga u linganana na u fana.
Ni songo ṱalula

Tshirunzi tsha muthu

Ṱhonifhani muthu muṅwe na muṅwe.
Ni vhe na vhuhwavho na u vhavhalela.

Vhutshilo

Hulisani na u ṱhonifhani vhabebi vhaṋu. Funanani na u fulufhedzea muṱani wa haṋu. Vhutshilo hoṱhe ndi mpho. Vhu ṱhonifheni.

Hayani

Thusani kha mishumo ya hayani.

Pfunzo

Jenani tshikolo, ni gude ni shumese. Tevhedzani milayo ya tshikolo.

U shuma

Vhana vha songo kombetshedzwa u ṱoḓa mishumo.

Mbofholowo na tsireledzo

Ni songo vhaisa, u shengedza kana u shushedza vhaṅwe, nahone ni songo tenda vhaṅwe vha tshi zwi ita. Tandululani phambano nga mulalo.

Ndaka

Ṱhonifhani ndaka ya vhaṅwe vhathu.
Ni songo tshinyadza ndaka nahone ni songo tswa.

Vhurereli, lutendo na mihumbulo

Ṱhonifhani lutendo na mihumbulo ya vhaṅwe vhathu.

Tsireledzo

Vhavhalelani ḽifhasi. Ni songo tambisa maḓi na muḓagasi. Tsireledzani zwipuka na zwimela. Kunakisani miḓi ya haṋu na zwitshavha zwa haṋu.

Vhudzulapo

Ivhani mudzulapo wa Afrika Tshipembe wa vhukuma na u fulufhedzea. Tevhedzani milayo, ni vhe na vhuṱanzi uri na vhaṅwe vha ita ngauralo.

Mbofholowo ya u amba

Ni songo ṱuṱuwedza mazwifhi na vengo. Ivhanani na vhuṱanzi uri vhaṅwe vhathu vha songo nyadziwa kana u vhaiswa.

Published by the Department of Basic Education
222 Struben Street
Pretoria
South Africa

© Department of Basic Education
Third edition 2013

ISBN 978-1-920458-47-8

The Department of Basic Education has made every effort to trace copyright holders but if any have been inadvertently overlooked, the Department will be pleased to make the necessary arrangements at the first opportunity.

This book may not be sold.

Datumu:

Vho Nelson Mandela vha tshee muṱuku

Kha ri ambe

- No no vhuya na pfa nga Vho Nelson Mandela?
- Ndi vhafhio vhaṅwe vhathu vha re na bvumo vhane na vha ḓivha?

Kha ri vhale

Dzina ḽanga ḽipfi Nelson Rolihlahla Mandela. Ndi dzula Afrika Tshipembe, shango ḽa manakanaka ḽi re ṱhodzini ya jango ḽa Afrika. Nṋe na inwi vhuvhili hashu ri dzula Afrika Tshipembe. Ndo bebwa muḓini wa Mvezo ngei Kapa Vhubvaḓuvha nga ḽa 18 Fulwana 1918, zwine zwa mba uri ndo no vha mukalaha wa maḓuvha. Khotsi anga vho vha vhe khosi. Dzina ḽa Rolihlahla ndo ṅewa ngavho, ḽi amba uri "mifhirifhiri" nga Tshithosa.

Ndo vha ndi tshee muṱukuṱuku, ndi na ṅwaha kana miṅwaha mivhili, musi ri tshi pfulutshela Qunu. Miṅwaha ye nda i tshila Qunu yo vha yo ḓala dakalo. Ndo aluwa ndi tshi lisa nngu na mbudzi dza hashu.

Ndo vha ndi tshi tamba na khonani dzanga midavhini. Ro vha ri tshi bambela milamboni na u rafha zwigili zwa ṋotshi zwi no ḓifha nga maanḓa. Nṋe ndo vha ndi tshi tinya mbolela. Ḽiṅwe ḓuvha ndo lingedza u namela donngi ndi tshi ḓiphiṋa nga vhuṱholi, ya mbo ḓi mposa tshiṱakani tsha mipfa!

Musi ndi na miṅwaha ya sumbe khotsi anga vho nthumela tshikoloni tsha mishini. Ndo vha wa u thoma u ya tshikoloni muḓini wa hashu. Khotsi anga vho vha vha songo jena tshikolo. Ro vha ri tshi tea u ambara zwiambaro zwavhuḓi ri tshikoloni, fhedzi muḓini wa hashu ho vha hu na vhushai vhuhulu lwe vha kundwa u nthengela zwiambaro zwa tshikolo. Khotsi anga vho jia zwiṅwe zwa zwiambaro zwavho zwa kale vha zwi ṱhukhula kha magona. Ndo vha ndi si na bannda lwe khotsi anga vha shumisa thambo vha ganya vhurukhu kha khundu sa makhinya. Fhedzi ndo pfa ndi tshi ḓikukumusa nga maanḓa musi ndo ambara hovho vhurukhu.

Tshikoloni mugudisi wanga vha ri ndi pfi Nelson. U ṉewa dzina ḽiswa u na miṅwaha ya sumbe ngoho?

Ndo vha ndi tshi dzula ndo takala hayani na tshikiloni. Mme anga vho vha vha tshi dzulela u anetshela ngano nnzhi dza zwithu zwa kale. Ndo guda zwinzhi kha ngano dzavho. Vho nngudisa uri ndi dzulele u vha na vhuhwavho kha vhathu. Khotsi anga vho nngudisa u vha muhali. Nda pfa ndi tshi tama u nga vhone. Tshifhinga tshoṱhe ndo vha ndi tshi tama u nga vhone. Ndo vha ndi tshi vha funesa.

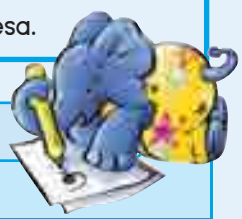

Kha ri ṅwale

Vho Nelson Mandela vho bebwa lini?

Vho vha vha tshi tamba mitambo ifhio musi vha tshee muṱuku?

Vho guda mini kha vhabebi vhavho?

Ni vhona u nga ndi mini tshi no tevhela kha tshiṱori tsha Vho Mandela?

Kha ri ṅwale

Vhumbani mafhungo o fhelelaho nga u tala mutalo u tshi bva kha tshipiḓa tsha muvhala wa pinki u tshi ya kha tsha muvhala wa ṱaḓa.

Ngauri ro vha ri sa koni u renga zwiambaro nga vhushai	ngauri ndo vha ndi tshi ṱoḓou fana na khotsi anga.
Ndo guda vhuhwavho	u vha muhali.
Khotsi anga vho nngudisa	kha mme anga.
Ndo vha ndi tshi ḓiḓodza miora kha mavhudzi	khotsi anga vho gera marukhu avho a kale kha magona.

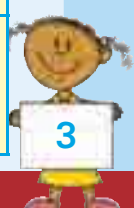

Datumu:

Tshitori tsha Vho Nelson Mandela

Kha ri vhale

Ndi tshi tou bva u fara ṅwaha wa 9, vhutshilo hanga ha shanduka nge khotsi anga vha lovha. Ndo mbo ḓi puta zwiṱukuṱuku zwe nda vha ndi nazwo nda pfulutshela muḓini muswa ndi na mme anga. Zwo mmbavha nga maanḓa u pfuluwa Qunu. Nda rembuluwa nda sedza murahu ndi tshi elelwa haya ha manakanaka na vhutshilo ha u takadza he nda vha ndi tshi khou hu sia.

Nda lavhelesa nnḓu na vhathu vhe vha vha vhe kha mishumo yavho. Nda lavhelesa zwidambwana zwe nda vha ndi tshi tamba khazwo na vhaṅwe vhatukana. Nda zwi vhona uri a thi tsha ḓo dovha nda kona u tamba na khonani dzanga. Maṱo anga a livha kha nnḓu tharu ngei hayani. Nda mbo ḓi ṱuwa – fhedzi ndi tshi vhona vhumatshelo hanga ho tshinyala.

Ndo ṱuwa nda ya nda dzula na Vho Jongi muḓanani wa tsini. Vho vha vhe khonani khulu ya khotsi anga. Hayani hanga ha kale ndo hu ṱuvha vhukuma khathihi na mashaka anga, fhedziha ha Vho Jongi ndo dzula ndo takala. Ndo vha ndi tshi tamba na ṅwana wavho wa mutukana, Justice, ri tshi ḓiphiṋa. Ro vha ri tshi namela bere, ra shuma ngadeni, ra tamba midavhini midaladala na u bambela mulamboni. Vho Jongi vho mpfara sa ṅwana wavho.

Ndo jena tshikolo tshikoloni tsha henefho tsini. Musi ndo no vha na miṅwaha ya 16 Vho Jongi vha nthumela tshikoloni tsha Clarkebury. U tou fana na khotsi anga, Vho Jongi vho vha vha tshi tenda uri pfunzo ndi tshithu tshihulwane. Ndo ya tshikiloni tsha nṱha tsha Healdtown nga murahu ha miṅwaha miraru. Nda shuma nga maanḓa nga hune nda nga kona. Musi ndo no phasa ndo ya Yunivesithi ya Fort Hare. Ndo vha ndo no vha na miṅwaha ya 21.

Kha ri ṅwale

Ṅwalani mafhungo a 3 nga zwikolo zwe Vho Nelson Mandela vha jena khazwo. Lwa u fhedzisela, ni bule yunivesithi ye vha ya khayo. Thomani mafhungo aṋu nga haya maipfi.

Lwa u thoma, musi vhe na miṅwaha ya 7, _____.

Lu tevhelaho, musi vhe na miṅwaha ya 16, _____.

Nga murahu, musi vhe na miṅwaha ya 19, _____.

Lwa u fhedzisela, musi vhe na miṅwaha ya 21, _____.

Kha ri ṅwale

Kha hafu ya lutombo ya thebulu, jenisani zwiitei zwihulwane zwa musi Vho Nelson Mandela vha tshee muṱuku. Ni kone u jenisa, kha hafu dala, zwiitei zwihulwane zwa vhutshilo haṋu kha ya ṱaḓa.

Miṅwaha	Zwiitei zwihulwane vhutshiloni ha Vho Nelson Mandela
Vho bebwa 1918	
U bva kha miṅwaha ya 2	Vho dzula Mvezo. Vha tamba midavhini.
7	
9	
16	
19	
21	

Miṅwaha yanga	Zwiitei zwihulwane vhutshiloni haṋu
Ndo bebwa	

Tangedzelani maiti (kana nyito) one a re kha tshifhinga tsho fhiraho.

Kha ri ṅwale

Ri rafha/ro rafha zwigili phakhoni dza ṋotshi.
Ṋotshi a dzi nndumi/a dzo ngo nnduma ngauri ndo dzi tinya.
Musi hu tshi fhisa ri bambela/ro bambela milamboni.
Musi ndi tshee muṱuku ndi guda/ndo guda u vha muhali kha khotsi anga.
Mme anga vha mpfunza/vho mpfunza vhuhwavho.
Ri namela/ro namela bere.

Datumu:

Fhethu he Vho Nelson Mandela vha dzula hone

Kha ri vhale

Musi ndi tshee muṱuku, ndo dzula muḓini wa Qunu. Muḓi wa Qunu wo vha u na milambwana na thavha dzi no dzula dzi dala. Nngu, kholomo na mbudzi zwo vha zwi tshi fula hone. Ho vha hu si na bada, ri tshi tshimbila nga ndila fhedzi. Ro vha ri tshi dzula nḓuni dza mahatsi tharu. Nthihi i tshiṱanga, inwe i ya u eḓela, inwe i ya u vhea zwithu ngomu. Maḓi ro vha ri tshi ka mulamboni. Mme anga vho vha vha tshi bika zwiḽiwa nga bodo ya milenzhe miraru. Ro vha ri tshi ḽa ṱhuvhule yo bikwaho na ṋawa nahone ri tshi hama mafhi manzhi a kholomo na mbudzi.

Kha ri ite nyito

Vhalani hafhu phara i no amba nga hayani ha Vho Mandela.
Talelani mihumbulo mihulwane i re kha phara iyi. Zwino olani tshifanyiso tsha afho fhethu.

Kha ri vhale

Musi ndo no vha muhulwane ndo pfulutshela Johannesburg. Nda swika nda dzula Alexandra (ri tshi i vhidza Alex, nga u tou khauledza). Zwo mmangadza nga maanḓa musi ndi tshi vhona u hula ha Johannesburg. Vhutshilo ha hone ho vha hu huṅwevho. Hu tshi dzula hu na vhutsi. Zwo vha zwi tshi ofhisa u tshimbila vhusiku. Vhathu vho vha vha tshi dzula kha zwiḓu zwiṱukuṱuku. Ro vha ri si na muḓagasi na maḓi a bommbini.

Tshe tsha vha tshi tshi ntakadza nga Alex ndi tsha uri vhathu vho vha vho dzulelana. Vho vha vha tshi amba nyambo dzo fhambananaho. Vhaṅwe vha tshi amba Tshizulu, Tshisuthu na Tshitsonga. Naho Alex yo vha yo fhambana na Kapa Vhubvaḓuvha, ndo pfa hu hayani.

Kha ri ite nyito

Vhalani hafhu phara i no amba nga Alexandra. Talelani mihumbulo mihulwane i re kha phara iyi. Zwino olani tshifanyiso tsha afho fhethu sa zwe zwa ṱalutshedzwa kha phara.

Ṅwalani mafhungo mavhili a no khou ṱalutshedza zwe na ola.

Kha ri ambe

- Ṱalutshedzani khonani yaṋu uri hayani ha Vho Mandela na Alex ho vha ho tou itisa hani.
- Ṱalutshedzani khonani yaṋu uri afha fhethu hu fhambana ngani.

Kha ri ite nyito

Olani tshifanyiso tsha hune na dzula hone.

Ṅwalani mafhungo mavhili a no khou ṱalutshedza zwe na ola.

Kha ri ṅwale

Shandulani maf'hungo aya a bve kha zwiḽa kale a ḓe kha zwino. A ṅwaleni e kha tshif'hinga tsha zwino.

Ndo jena tshikolo tsha hanef'ho.	
Ro bambela mulamboni.	
Mutukana o namela donngi.	
Ro eḓela nḓuni dza hatsi kha thovho.	

Kha ri ḓiphiṋe

Ndi nnyi ane a ḓo thoma u swika nḓuni? Thosani nga khoini. Ya wa nga ṱhoho ni pfuka zwibuḽoko zwivhili ni tshi ya phanḓa. Ya wa nga mutshila ni tshimbila tshibuḽoko tshithihi f'hedzi ni tshi ya nḓuni. A no thoma u swika nḓuni ndi ene we a wina. Ipfi ḽine na swika khaḽo ni a ḽi vhala.

Teacher

Date:

Sign:

Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

Kha ri ambe

- Itshi tshiṱori tshi amba nga nnyi?
- Ndi nga mini a tshi vhavhalela ḓaka?
- Ndi nga mini khotsi awe vha songo zwi takalela uri a ye ḓakani ḽa malinganye nga milenzhe?

Kha ri ṅwale

Livhanyani maipfi na zwifanyiso. Ni ṅwale maipfi a tshi tevhekana nga aḽifabethe kha dikishinari yaṋu.

ḓaka

tshikafhala

khombo

mugwalabo

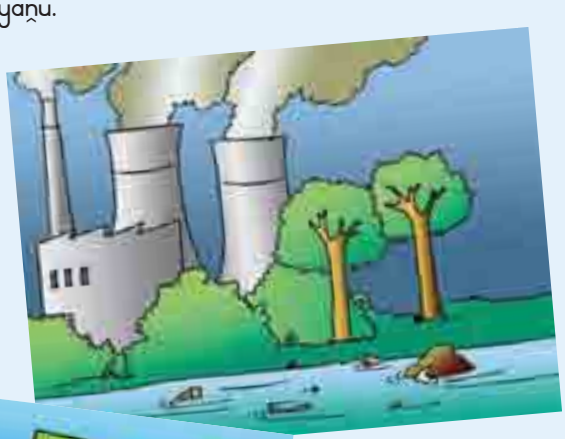

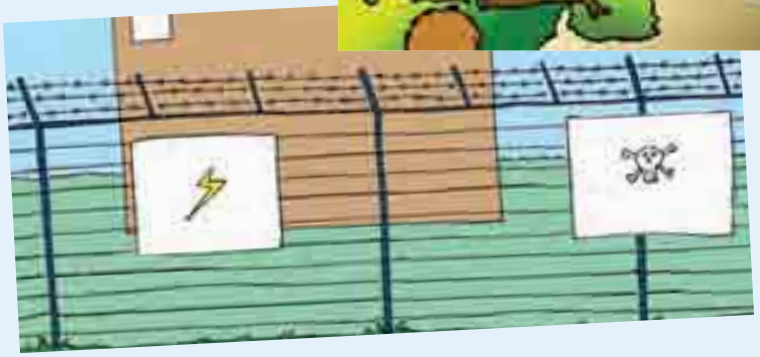

Datumu:

Ri kha u phulusa vhupo

Kha ri ṅwale

Vhuḓipfi ha Oma ndi hufhio kha vhathu vhane vha remekanya miri?
Ni vhona u nga ndi ngani o ḓipfa ngaurali?
Ni vhona u nga ndi nga mini Muphuresidennde vha songo fhindula marifhi awe?
Ri zwi ḓivha nga mini uri Oma o vha a tshi vhavhalela ḓaka? Ṅwalani mafhungo mavhili a no ri vhudza uri u a ḽi vhavhalela.
Ṅwalani mafhungo mavhili nga zwine inwi na vhavhalela.

Kha ri ṅwale

Ṱanganyani mafhungo aya. Shumisani **nahone** na **fhedzi**.

Mexico City ndi ḓorobo khulwane		i na tshika nga maanḓa.
Ntakadzeni o vhala *Ḓenzhe ḽa Vhana*		o vhala nga mafhungo a Oma.
Oma o ṅwalela Muphuresidennde marifhi a 4		ha ngo wana phindulo.
O jenisa hemmbe begeni		ha ngo panga maḽegere.
O tshimbila lwendo lulapfu		o vha o neta nga maanḓa.

Kha ri ṅwale

Tangedzelani maipfi ane a pfala a tshi fana na a u thoma nga mibvumo.

fasha	fusha	shusha	shenga	tshoko
ruḓa	dada	reḓa	ḓaḓa	goḓa
thatha	thotha	roṱhe	thutha	murathu
ṱhaṱhe	thotha	roṱhe	thutha	murathu
maṱo	muṱaṱe	muṱana	matotoya	ṱamaṱisi

Kha ri ṅwale

Jenisani maipfi aya afho zwikhalani.
o vha, vho vha, lwo vha.

Oma _____ a tshi khou vhilahedzwa nga maṱaka.

O ṅwalela Muphuresidennde marifhi mazhi.

Fhedzi Muphuresidennde _____ vha sa a fhinduli.

Oma _____ a tshi vhaiswa na u sinyuswa nga haya mafhungo.

Maṱaka a malinganye _____ e tshithu tshihulwane kha Oma.

Lwendo _____ lu tshi ofhisa.

Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

Datumu:

U vhavhalela maṱaka

Kha ri vhale

Maṱaka a malinganye a mela fhethu hu no fhisesa ha dovha ha dzula hu na murongwe ḽifhasini ḽoṱhe. Hu na zwipuka zwinzhi zwi no dzula maṱakani a malinganye nahone hu mela zwimela zwinzhi. Fhedzi, hoṱhe ḽifhasini vhathu vho khou remekanya maṱaka.

Musi ḓaka ḽi tshi remekanyiwa, zwipuka zwinzhi na zwimela zwi a ngalangala lwa tshoṱhe. Musi ḓaka ḽi tshi ngalangala, mutsho u a shanduka. Fhethu hu re tsinisa na ḓaka hu a oma. Nga zwiṱuku nga zwiṱuku, mutsho wa ḽifhasi ḽoṱhe, hu tshi katelwa na Afrika Tshipembe u ḓo shandukavho.

Kha ri ṅwale

Ṅwalani zwithu zwiraru zwine zwa ḓo bvelela musi maṱaka a malinganye o remekanywa.

1	
2	
3	

Kha ri ṅwale

Vhalani fhungo ḽiṅwe na ḽiṅwe. Arali ni tshi vhona uri ḽi amba zwone, ni ṅwale Z (ndi zwone) phanḓa haḽo.
Arali ḽi sa ambi zwone ni ṅwale K (ḽo khakhea).

	Z kana K
Oma o panga maḽegere begeni.	K
Oma o tshimbila a vhuya a swika ḓakani ḽa malinganye.	
Maḓana na maḓana a zwipuka zwo fhambananaho zwi dzula maṱakani a malinganye.	
Muphuresidennde vho fhindula marifhi oṱhe a Oma.	
Arali ra remekanya maṱaka a malinganye, mutsho u ḓo shanduka.	

Kha ri ṅwale

Ri khou ni fha phindulo. Inwi ṅwalani mbudziso dza hone. Ni shumise **ngafhi**, **ndi vho nnyi** na **ndi mini**. Ni elelwe u shumisa tshiga tsha mbudziso.

Ḓaka ḽa malinganye ḽi Limpopo.	Ḓaka ḽa malinganye ḽi ngafhi?
Zwipuka zwinzhi zwi dzula ḓakani ḽa malinganye.	Ndi mini
Zwimela zwo fhambananaho zwi mela ḓakani ḽa malinganye.	Ndi mini
Vhathu vha remekanya maṱaka a malinganye.	Ndi vhonnyi

Kha ri ṅwale

Ṅwalani atikiḽi yaṋu inwi muṋe ya gurannḓa i no amba nga u vhavhalela vhupo.

Dzina ḽa gurannḓa

Datumu

Ṱhoho ya tshiṱori

Ṅwalani nyusi dzaṋu hafha.

Datumu:

Maṱaka a malinganye na mutsho

Kha ri ṅwale

Talelani ipfi ḽine ḽa amba zwine zwa fana na ipfi ḽo swifhadzwaho.

Zwo **khakhea** u remekanya ḓaka.	Zwo vhifha u remekanya ḓaka.
Oma o vha o **ṱungufhala** a tshi vhona vhathu vha tshi khou remekanya ḓaka.	Oma o vha o vhaisala a tshi vhona vhathu vha tshi khou remekanya ḓaka.
Oma o vha a sa ṱoḓi uri zwimela na zwipuka zwa ḓaka zwi **phusukanyiwe**.	Oma o a sa ṱo ḓi uri zwimela na zwipuka zwa ḓaka zwi tshinyadzwe.
Maṱaka a malinganye ndi **avhuḓi** kha mutsho washu.	Maṱaka a malinganye a na mushumo kha mutsho washu.

Kha ri ṅwale

Fhedzisani vhurifhi he Oma a ṅwalela Muphuresidennde. Jenisani maipfi a no khou ṱahela. Ni shumise maipfi a re zwibogisini.

zwi no mela henefho

na wone u ḓo shanduka

kha u phulusa ḓaka ḽa malinganye

khou remekanya miri

zwi no dzula henefho

Ha Muphuresidennde

Ndi khou humbela thuso. Ndo vhona vhathu kha TV vha tshi _____ ḓakani ḽa malinganye. Haya mafhungo a khou nndina nga maanḓa.

Hu ḓo bvelela mini arali ra remekanya miri yoṱhe?

Zwipuka _____ zwi ḓo fa. Zwimela _____ zwi ḓo fa. Mavu a ḓo oma lune musi mvula i tshi na, maḓi a ḓo sokou elela a tshi ṱuwa a sa nweleli fhasi. Mutsho wa hafho fhethu u ḓo shanduka.

Mutsho wa ḽifhasi ḽoṱhe _____.

Kha vha nthuse _____.

Wavho

Oma

Kha ri ṅwale Jenisani zwiga zwa u vhala mafhungoni aya.

Oma o vha a tshi khou ṭoḏou phulusa zwikhokhonono ☐ zwipuka ☐ miri na maluvha ☐
Ri ḏo ṭuwa roṭhe ḏakani ḷa malinganye ☐
A huwelela ☐ "Kha vha litshe u rema miri ☐ "
A ri ☐ ☐ Ndi khou tou humbela Baba ☐ kha ri ṭuwe roṭhe ☐ ☐

Kha ri ḏiphiṉe Ndi mini izwi? Vhalani ṭhalutshedzo dza tshaka dzo fhambananaho dza zwipuka. Lavhelesani zwifanyiso ni ambe uri tshiṅwe na tshiṅwe tshazwo ndi tshipukaḏe.

Zwimami Zwi na mamvele nahone zwi mamisa vhana vhazwo.	**Khovhe** Khovhe dzi dzula maḏini dza fema nga mapwiṭi.	**Zwiṉoni** Zwiṉoni zwi na mafhafha, mithenga na milomo. Vhunzhi ha zwiṉoni zwi a fhufha.
Zwa maḏini Zwi bebelwa maḏini zwa fhedza zwi tshi vho tshila shangoni.	**Zwikokovhi** Zwikokovhi zwi na makwanda nahone zwi kudzela makumba.	

Lusevheḏi: doḷofini na khovhevhimbi ndi zwimamisi.

Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

Datumu:

Vhaholefhali

Kha ri ambe

- U holefhala zwi amba mini?
- Hu na muṅwe muthu ane na mu ḓivha a re muholefhali?
- Ndi zwifhio zwithu zwine uyu muthu a balelwa u ita?
- Vhuḓipfi haṋu na khonani dzaṋu ndi hufhio malugana na vhaholefhali?

Kha ri vhale

"Dzina ḽanga ndi Cindy Solomon. Ndi na miṅwaha ya 11. Ndi na vhulwadze ha vhufamiraḓo. A thi koni u tshimbidza zwavhuḓi zwanḓa na milenzhe. Ndi tshi ya huṅwe fhethu ndi shumisa tshidulo tsha malinga."

"Ndi dzula Koḽoni (Cape Flats) hune ha vha kule na tshikolo. Ndi vuwa nga awara ya vhuṋa nga matsheloni ngauri bisi i nnzhia nga awara ya vhurathi. Ndi tou thusiwa u ambara, u ṱamba maṋo, u gama mavhudzi, u ḽa burekifasi na u paka bege ya tshikolo."

"Ndi pfana na khomphyutha. Ndi na kubevha kwa khomphyutha kwa tshipentshela kune kwa nthusa u ṅwala kha khomphyutha. Ndi dovha nda pfana na u tamba nga bola. A thi gidimigidimi, ndi bammbisa bola ndo dzula kha tshidzulo tsha malinga."

"Tshithu tshi no mmbavhesa ndi tshauri vhathu vha zwi jia uri vhathu vha no nga nṋe a ro ngo ṱalifha ngauri a ri koni u tshimbila zwavhuḓi. A ri matsilu. Nṋe ndo thanya, nahone ndi tshi fhedza tshikolo ndi khou ya u guda nda vha akhaunthenthe."

Kha ri ambe

- Itshi tshiṱori tshi khou amba nga mini?
- Ndi mini tshi no ita uri Cindy a si fane na vhaṅwe vhathu?
- U ṱoḓou ita mini musi o no fhedza tshikolo?
- Ndi mini tshi no ita uri a sa pfe o takala?

Kha ri ṅwale

Livhanyani maipfi o swifhadzwaho a re fhungoni ḽiṅwe na ḽiṅwe na ḽi re ḽone kha tsha u ḽa. Ṅwalani ayo maipfi kha dikishinari yaṋu.

Cindy u tshimbila nga tshidulo tshi re na mavhili.	o ṱalifha
U ya tshikoloni nga tshiendedzi tshuhulu.	tshidulo tsha malinga
Cindy u a kona u guda zwithu nga u ṱavhanya.	bisi

Madzina ndi maipfi a thinwa dza zwithu, vhathu na fhethu. Ri shumisa madzina a vhathu na fhethu e na maḽeḓeredanzi tshifhinga tshoṱhe. Haya a vhidzwa upfi ndi madzina vhukuma. A ri shumisi maḽeḓeredanzi kha madzina a zwithu.

Kha ri ṅwale

Ṅwalululani maipfi oṱhe ane a tea u thoma nga ḽeḓeredanzi.

cindy	muri	tshikolo	tswane

vho mudau	dzuvha	ṱafula	mugudisi

afrika tshipembe	mexico

Kha ri ṅwale

Talani mutalo ni tshi livhanya maipfi o pfufhifhadzwaho a re kha tsha monde na o fhelelaho kha tsha uḽa.

Nz	Nomboro
Khubv	Tshiṱaraṱa
Matsh	Khubvumedzi
Tshiṱ	Matsheloni
nr	Na zwiṅwe

Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

Datumu:

Ri amba nga Cindy

Kha ri ṅwale

Cindy u dzula ngafhi?

U takadzwa nga thero ifhio tshikoloni?

Kha ri ṅwale

Ṱanganyisani zwipiḓa zwi re zwone uri ni vhumbe fhungo. Ni shumise **nahone**, **fhedzi** na **ngauri**.

Cindy u fana na nn̑e na inwi	ha koni u shumisa zwanḓa zwawe zwavhuḓi.
U ya tshikoloni nga bisi	u ṱoḓou vha akhaunthenthe musi a tshi fhedza tshikolo.
U pfa u vhavha musi vhathu vha tshi mu sea	u a buba uri a namele bisi.
Cindy o ṱalifha nga maanḓa	ha koni u tshimbila.

Kha ri ṅwale

Fhedzisani mafhungo aya. Ni jenise **u**, **ndi** kana **vha**.

Cindy _____ na miṅwaha ya fumithihi. U na vhufamiraḓo.

U dzula Koḽoni nahone _____ pfana na u jena tshikolo.

Ene na khonani dzawe _____ kona nga maanḓa u shumisa khomphyutha.

Avha vhana _____ a vhaisala musi vhathu vha sa vha ṱhonifhi.

Cindy u khou ṱoḓou vha akhaunthenthe ngauri _____ a kona mbalo.

Cindy _____ tshiḽamaṅwalwa. U pfana na u vhala bugu.

Kha ri ambe

- Inwi ni tshiḽamaṅwalwa? Ni takadzwa nga u vhala? Ambani nga bugu ye ya ni takadza vhukuma.
- Ṱalutshedzani khonani dzaṋu uri ndi nga mini vha tshi tea u vhala bugu.

Ṅwalani nga bugu ye ya ni takadza vhukuma. Jenisani zwo teaho khavara.

Kha ri ṅwale

Olani khavara ya nga phanḓa.

Dzina

Muṅwali

Ṅwalani mafhungo a 3 nga zwine bugu iyi ya amba.

Datumu:

Ri nga thusa hani

Kha ri vhale

Ḽifhasini ḽoṱhe hu na vhathu vhaṱuku vha no nga vhoiwe vhane vha thusa vhathu vha no khou ṱoḓa thuso. Vhalani afho fhasi nga vhana vhane vha thusa vhaṅwe vhathu.

Ntakadzeni wa miṅwaha ya 11

Ntakadzeni u shuma kha SPCA. Mafheloni a vhege iṅwe na iṅwe u thusa nga u ṋea zwiḽiwa mmbwa na zwimange zwo xelaho na zwo paṱaho.

Ene na khonani dzawe vha takalela nga maanḓa u ṱhogomela zwifuwo izwi u swika zwi tshi wanelwa mahaya.

Kanakana wa miṅwaha ya 12

Kanakana u shuma na vhathu vha Tshifhambano Tshitswuku. U khou guda thusothanzi. U ḓo kona u thusa vhathu vho huvhalaho. Uri u tama u thusa musi hu na mitambo ya zwipotso. U ḓo shuma e na muthu muhulwane tshifhinga tshoṱhe.

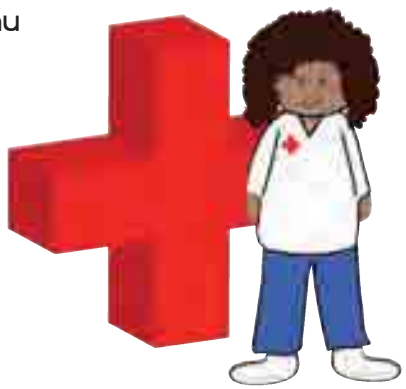

Cindy wa miṅwaha ya 11

Cindy u ita zwa khomphyutha. U gudisa vhana vhaṱuku u shumisa khomphyutha. Vha guda zwinzhi khae.

Vhonani wa miṅwaha ya 20

Musumbuluwo muṅwe na muṅwe Vhonani u thusa mugudisi wawe u ṱhogomela vhana vhane vha sala tshikoloni nga masiari. U thusa kha u vhona uri vha khou ita tshuṅwahaya dzavho. U a vha vhalela na u vha gada musi vha tshi khou tamba.

Kha ri ṅwale

Fhedzisani thebulu.

Dzina	Miṅwaha	U thusa lini?	U ita mini?
Ntakadzeni	11	Mugivhela na Swondaha	U ṋea zwifuwo zwiḽiwa.

Ṅwalani mafhungo a 3 nga zwine na nga thusa ngazwo.

Kha ri ṅwale

Zwiṅwe zwa zwithu zwine vhathu vha sedza kha khonani dzavho khezwi. Ndi zwihulwane u guma ngafhi kha inwi? Ṋeani tshiṅwe na tshiṅwe tshazwo nomboro ni tshi thoma kha 1 u swika kha 10. Ni thome nga 1 kha tshine tsha vha tshone tshihulwanesa na 10 kha tsha fhasifhasi.

u naka		vhulenda	
u vha na maanḓa		u ṱalifha	
u khwaṱha		u sea	
u ambara zwavhuḓi		u tshilea nae	
u pfuma		u sekena	

Itani mbalo nga maipfi.

Kha ri ḓiphiṋe

muranga + phanḓa = murangaphanḓa

nnḓu + khulu = _____

khungu + muṱavha = _____

tshilwa + vhusiku = _____

pfuka + luhura = _____

Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

Datumu:

Ri tea u kona u langa tshifhinga

Kha ri ṅwale

Itani mepe wa lubuvhi ni tshi sumbedza uri ḓuvha ḽaṋu ni ḽi langa nga ndila ḓe. Ḓadzani mavhaka. Shumisani maṅwe a maipfi a re afho fhasi.

Kha ri ṅwale

Talelani ipfi ḽine ḽa amba zwine zwa fana na ipfi ḽo **swifhadzwaho** fhungoni ḽiṅwe na ḽiṅwe. Ro ḓzula ro ni ṅwalela ḽa u thoma.

Ndi funa khaladzi anga na u ḓikukumusa nga murathu wanga.
Vhuria hu rothola nga maanḓa Cape Town hu vhudzula na mimuya i **rotholaho** nga maanḓa.
Ndo takala na khonani dzango dzo **ḓiphina**.
Ndi konesa mbalo nda dovha nda **konesa na** u bambela.
Cindy u khou ya u guda zwa dzimbalo u khou ya **u guda** hafhu metse.

Kha ri ḓiphiṋe

Jenisani tshati ya tshifhinga ni tshi thoma nga ṅwaha we na bebwa ngawo. Ni lore nga vhutshilo haṋu ha matshelo, ni jenise zwine zwa ḓo bvelela.

U bebwa	Ndo bebwa nga 20___
20___	
2010	
2020	
2030	
2040	
2050	
2060	

Datumu:

Malwelavaṋḓa

Kha ri ambe

- Ni a tama u fana kokotolo na khaladzi kana murathu waṋu? Nga mini na mini?
- Ni vhona u nga zwi a konḓa kana u leluwa uri muḓini hu vhe na malwelavaṋḓa? Bulani uri ngani.

Kha ri vhale

Nozipho na Nozizwe ndi malwelavaṋḓa. Vha dzula eBai. Vho bebiwa nga ḽa 29 Luhuhi 2000 zwino vha kha Gireidi ya 4. Nozipho na Nozizwe vha ita zwithu khathihi. Vha kiḽasini nthihi. Vha ambara bokhathi dzi no fana. Vha na mavhudzi a no fana, a buraweni yo dombelaho. Vha a fana. Vha na swili vhuvhili havho. Vhathu vha anzela u vha ṱanganyisa. Hezwi zwi vha takadza nga maaṋḓa.

Tshikoloni vhagudisi vha anzela u sa kona u vha fhambanya. Vha zwi funa nga maaṋḓa hezwi nahone zwi ita uri vhana vha dzulele u sea vhagudisi kiḽasini. Tshiṅwe tshifhinga khotsi avho a vha koni u vha fhambanya. Mme avho vhone a vha balelwi. Vha dzula vha tshi zwi ḓivha uri ufhio ndi ufhio. Avha malwelavaṋḓa vha a lingedza u ḓaḓisa mme avho, fhedzi a vha zwi koni. Avha vhasidzana vha na mukomana o malwaho nga mulimi wa mabvani. U a lingedza u vha fhambanya, fhedzi ha koni. O no zwi litsha na u zwi litsha.

Ḽiṅwe ḓuvha nga matsheloni, musi vho no ḽa burekifasi yavhuḓi, khotsi avho vha ri vha ambare zwiambaro zwi sa fani u itela uri vha kone u vha fhambanya. "Hai, Baba!" avha vhana vha fhindula. "Ri pfana na u dzula ri tshi fana. Ri pfa ro takala nga maaṋḓa musi vhathu vha sa ḓivhi uri nnyi ndi nnyi! Nahone riṋe vhaṋe ri a kona u ḓifhambanya, a si tshone tshithu tshihulwane? Khezwi ri sa ambi nga zwa u ya bulasini u dalela Nandi ngei Limpopo? O ri lindela nahone riṋe ri pfana na u ḽa mabvani."

Kha ri ambe

- Tshiṱori itshi tshi khou amba nga vhonnyi?
- Ni vhona u nga ndi ngani vhathu vha sa koni u vha fhambanya tshifhinga tshoṱhe?
- Malwelavaṋḓa vha ḓipfa hani musi vhathu vha tshi vha ṱanganyisa tshifhinga tshoṱhe?
- Hu na mafhaṱa ane na a ḓivha? Arali vhe hone, ṱalutshedzani kiḽasi ngavho.

Kha ri ṅwale

Vheani maipfi a tshi tevhekana nga aḽifabethe. Ni ṅwale nomboro kha khoḽomo iṅwe na iṅwe u thoma kha ya I u swika kha ya 5. Ṅwalani maipfi ayo kha dikishinari yaṋu.

__ luma	__ meme	__ tika
__ lima	__ muḓi	__ tombo
__ labi	__ musi	__ tika
__ longa	__ Musumbuluwo	__ tala
__ lammba	__ muse	__ tiba

Kha ri ṅwale

Nangani ipfi ḽone

Nṋe ndi?
Ene u?
Wone u?
Ḽone ḽi?
Ṱshone tshi.
Riṋe ri.
Vhone vha.
Yone i?
One a?
Zwone zwi.

Vhana vha/ni a takalela u ḽa mutshelo naa?

Naa bvani a/ḽi mela nṱha ha mavu?

Mutshelo ndi wavhuḓi kha ṅwana. Naa mme avho vha/u a tenda?

Zwi tea u vha zwi tshi konḓa u vha ḽilwelavaṋḓa. Malwelavaṋḓa a/u humbula ngaurali naa?

Inwi vha/ni humbula uri khotsi a Nozizwe na Nozipho vha a kona u vha fhambanya naa?

Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

Datumu:

U fana na u fhambana

Kha ri ambe

- Malwelavanḓa ndi mini?
- Nozipho na Nozizwe vha na miṅwaha mingana?
- Ṅwedzi wa Luhuhi u na maḓuvha mangana?
- Ndi nga mini ḓuvha ḽe avha mafhaṱa vha bebwa ngaḽo ḽi ḽa tshipentshela?
- Arali no vha ni tshi ḓivha Nozipho na Nozizwe, ndi ufhio we a vha a tshi ḓo vha khonani yaṋu? Bulani uri ngani.
- Ni a tama u vha ḽilwelavanḓa? Ngani?

Kha ri ṅwale

Jenisani maipfi a u ṱalula.

fhambanaho	swili	kokotolo	dala	fushaho

Malwelavanḓa vho vha tshi ambara zwiambaro zwi no fana. Na rokho dzavho _____ dzo vha dzi tshi fana.

Malwelavanḓa a no fana _____ o vha a tshi pfana na u jena kiḽasini nthihi.

Malwelavanḓa a _____ o vha a tshi dzulela u jena khakhathihi tshikoloni.

Malwelavanḓa manzhi ha fani, vha vha vhe vhathu vho _____ nga maanḓa.

Afha muḓini nga matsheloni vha anzela u ḽa yogati na mukapu wa makhaha ndi zwiḽiwa zwi _____ nga maanḓa.

Kha ri ṅwale

Shandulani mafhungo a bve kha **zwiḽa kale** a ḓe kha **zwino**. Ni thome fhungo ḽiṅwe na ḽiṅwe nga **n̓amusi**.

Vhana vho vha vha sa pfi.
N̓amusi vhana
Avha Malwelavanḓa vho vha vha tshi khou ṱoḓou dalela khaladzi avho bulasini.
N̓amusi
Nozipho na Nozizwe vho ya tshikoloni nga bisi.
N̓amusi
Khotsi avho vho vha vhudza uri vha ambare zwiambro zwi sa fani.
N̓amusi

Kha ri ṅwale

Ṅwalululani phara iyi. Jenisani maḽeḓeredanzi, khoma na zwiga zwa u awela.

Nozizwe na Nozipho vho bebiwa nga 2000 ngei port elizabeth vho vha vhe mafhaṱa vho aluwa kapa vhubvaḓuvha nahone vho jena tshikolo henengei vho vha vha tshi ambara zwiambaro zwi no fana vhe na mavhudzi a no fana nahone vhe na khonani dzavho nthihi vho vha vha tshi anzela u ya u dala bulasini ya mukomana wavho limpopo.

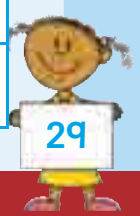

Datumu:

Vhutshilo ha bulasini

Kha ri ṅwale Ṅwalelani khanani yaṉu luṅwalo ni tshi mu vhudza nga holodei ye na vha nayo bulasini.

Ṅwalani ḓirese yaṉu hafha .....

.....

.....

.....

Ṅwalani datumu hafha .....

Ha Bongi

..... Ṅwalani mugunno hafha

..... Ṅwalani dzina ḽanu hafha

Kha ri ṅwale

Tangedzelani ipfi ḽone.

Mabvani o mamekanaho a ḽi/ha anzi u wanala.
Nandi u/vha lima mabvani bulasini yawe.
Ndi/ri takalela u ḽa mabvani o ḓalaho maḓi.
Malwelavaṋḓa u/vha jia tshiḽai tshihulwane tsha bvani.

Kha ri ṅwale

Livhanyani zwifanyiso na maipfi.

Mabvani a mela fhethu hune ha vha na mavu a muṱavha nahone hu tshi fhisa.
Mabvani a ṱoḓa fhethu huhulwane.

Thithiedzani mise nga hatsi u itela uri mavu a rotholelwe na u dzula e na murongwe.

Sheledzani dzirou u itela uri mavu a dzule o ṋukala.

Mabvani aṋu o vhibva zwino arali ni tshi a khokhonya na pfa a tshi bvuma nga ngomu.

Datumu:

U ḓilugisela u ṅwala bugu yaṋu

Kha ri ṅwale

Ḓilugiseleni u ṅwala tshiṱori tshaṋu.
Jenisani mihumbulo ine na vha nayo afho kha mepe wa lubuvhi.

Muhumbulo wa marangaphanḓa

Tshiṱori tshi amba nga mini?

Muhumbulo wa mutumbu wa Tshiṱori?

Tshiṱori tshaṋu tshi ḓo fhela nga ndilaḓe?

Zwino ṅwalani tshiṱori tshaṋu kha tshibammbiri. Humbelani khonani yaṋu a ni thuse u lulamisa. Zwino gerani siaṱari ḽi tevhelaho. Petani siaṱari kha mitalo. Ṅwalani kha siaṱari ḽa nga phanḓa ni kone u ṅwala tshiṱori tshaṋu buguni.

KHAVARA

Olani tshifanyiso hafha.

Ṅwalani dzina ḽa bugu hafha.

Ṱenisani dzina ḽaṋu (ndi inwi muṅwali).

1

ḼIGA ḽa 1: petani kha mutalo wa zwithoma

ḼIGA ḽa 2: petani kha mutalo wa zwithoma

ḼIGA ḽa 3: siṱepularani kha kurumbu ulu

KHAVARA YA MURAHU

OLANI TSHIFANYISO TSHI NO AMBA NGA ZWI RE BUGUNI IYI

Ṅwalani dzina ḽaṋu

Miṅwaha yaṋu

Hune na dzula hone

8

ḼIGA ḽa 4: gerani kha mutalo nga murahu ha musi no soṱepulara bugu yaṋu

Ṅwalani mutumbu wa tshiḓoni tshaṋu hafha.

4

Olani tshifanyiso hafha.

Isani tshiḼoni phanḓa hafha.

5

Olani tshifanyiso hafha.

Olani tshifanyiso hafha.

Thomani u ṅwala tshit̯ori tshan̯u hafha.

2

Olani tshifanyiso hafha.

Fhedzisani tshit̯ori tshan̯u.

7

3

Isani tshit̯ori tshan̯u phanḓa hafha.

Olani tshifanyiso hafha.

6

Ṅwalani uri hu bvelela mini magumoni a tshit̯ori tshan̯u.

Olani tshifanyiso hafha.

2

Mitambo – Karati

Datumu:

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso ni ambe nga zwine na khou vhona.

- Ndi mitambo-ḓe ine avha vhana vha khou tamba?
- Ndi milayo ifhio i no shumiswa kha mitambo iyi?
- Ni vhona u nga ndi mafhungo mahulwane uri vhana vha gude u ḓiṱhogomela?

Kha ri vhale

Tshiṱori tsha Sipho

Ndo thoma karaṱi ndi na miṅwaha ya ṱahe. Mukomana wanga o ṱuwa na nṋe u ya u vhona metshe wa karaṱi holoni ya kereke East London ngei Kapa Vhubvaḓuvha, nda pfa ndi tshi nga ndi a i takalela. Nda mbo ḓi joina kiḽabu.

Ndo vha ndi tshi kona. Nda wina vhugweṇa vhunzhi. Kha ha u fhedzisela, ndo jena kha miṱaṱisano ya khiḽogiramu dza 45 na dza 55. Nda dzi wina vhuvhili hadzo. Zwo vha zwi tshi khou konḓa. Vhunzhi ha vhatukana vhe vha vha vhe kha muṱaṱisano wa 55 vho vha vhe vhahulwane nga miṅwaha na nga tshileme. Fhedzi nda vha kunda vhoṱhe.

Karaṱi yo mpfunḓedza u ḓitsireledza na u tsireledza vhaṅwe. Yo dovha hafhu ya mpfunḓedza u sa levha.

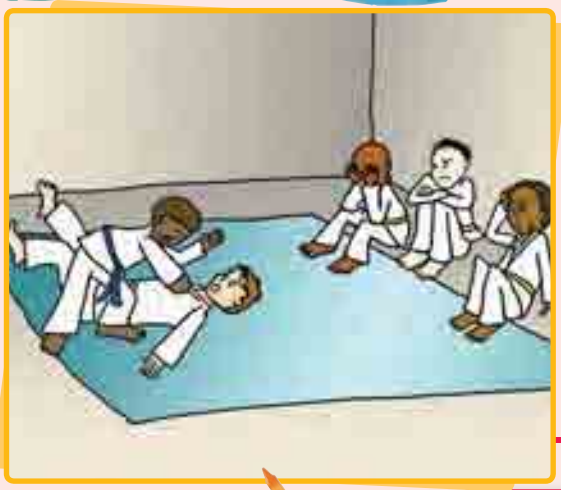

Sipho u ṱhireina nga maanḓa uri a dzule e na nungo. U gidima km 5h ḓuvha liṅwe na liṅwe. U ita nyonyoloso nnzhi. O dzi wana kha bugu ya laiburari.

Sipho u khou ṱoḓou imelela Afrika Tshipembe kha Vhugweṇa ha Lifhasi ha Karaṭi. Fhedzi u tama u thoma nga u khwiṇisa vhukoni hawe ha karaṭi nga u ṱhireina Japani.

Kha ri ambe

- Itshi tshiṱori tshi khou amba nga nnyi?
- U tamba mutambo ufhio?
- Ni nga takalela u tamba karaṭi? Bulani uri ngani.
- Ni vhona u nga muthu u tea u ṱhireina nga maanḓa uri a kone karaṭi? Ngani?

Kha ri ṅwale

Vhalani tshiṱori tsha Sipho ni kone u fhindula mbudziso idzi.

Sipho u dzula ḓoroboni ifhio?
Ri zwi ḓivha nga mini uri Sipho o a kona karaṭi?
Sipho u ita mini uri muvhili wawe u dzule wo khwaṱha?
Ndi nga mini Sipho a tshi ṱoḓou ya u ṱhireina Japani?

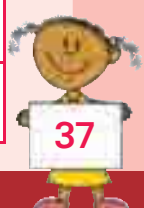

Datumu:

Sipho u wina vhugweṇa

Kha ri ṅwale

Ṱumani mafhungo. Shumisani **nahone**, **zwino** kana **fhedzi**.

Mukomana wanga o ṱuwa na nṋe u vhona vhana vha tshi ita karaṱi. Nda humbula u joina kiḽabu.

Ndo vha ndi tshi kona karaṱi. Nda wina vhugweṇa hunzhi.

Vhaṅwe vhatukana vho vha vhe vhahulwane kha nṋe. Nda vha kunda.

Sipho u ṱhireina nga maanḓa. U ita nyonyoloso nnzhi.

Kha ri vhale

Vhalani dayari ya Sipho ya ṇamusi.

Dayari yanga

Ṇamusi ndo vha ndi tshi khou ṱaṱisana na Jabulani Smith. Ndo vha ndo tshuwa nga maanḓa. Madekwe a tho ngo lala na luthihi ngauri ndo vha ndi tshi khou humbula uri zwi ḓo konḓa. Jabu ndi muhulwane vhukuma kha nṋe. Nahone u na muvhili muhulwane!

Ndo pfa ndo tshuwa musi ndi tshi jena holoni. Nda pfa na mala anga a tshi kuma. Mbilu yanga yo vha i tshi khou rwa lwe nda vhona u nga muṅwe na muṅwe u khou pfa mudivhitho. Milenzhe yanga i tshi khou tetemela sa ṱhanga dzi maḓini.

Musi ndo no wina mendele, nda pfa u nga ndo mela phapha. Ndo vha ndo takalesa.

Sipho

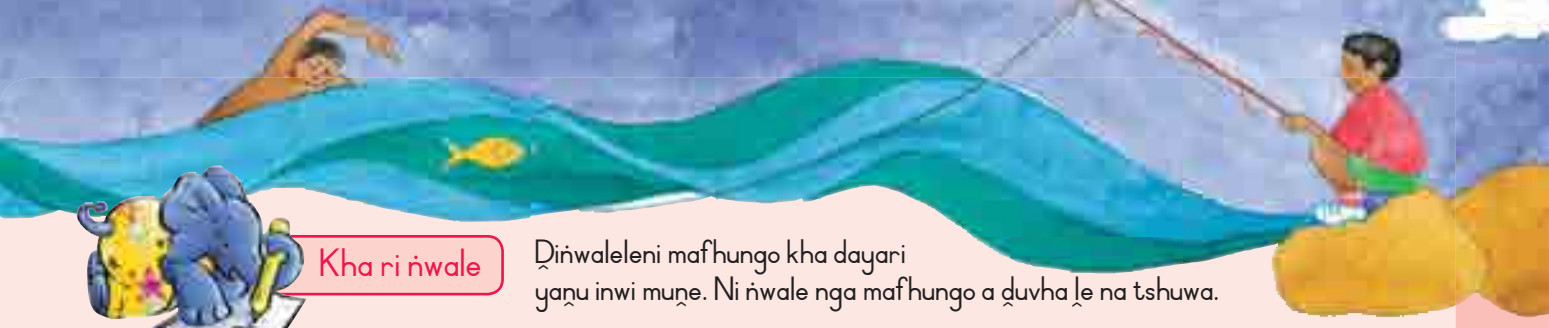

Kha ri ṅwale

Ḓiṅwaleleni mafhungo kha dayari yaṋu inwi muṋe. Ni ṅwale nga mafhungo a ḓuvha ḽe na tshuwa.

Kha ri ṅwale

Vhunzhi vhu shuma na zwithu zwinzhi. Jenisani vhunzhi ho teaho kha ḽiṅwe na ḽiṅwe ḽa madzina aya a re kha vhuthihi.

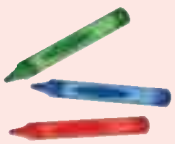

Tshithihi (vhuthihi)	Zwi no fhira tshithihi (vhunzhi)
mutukana	vhatukana
tshikolo	
muthu	
bugu	
mulenzhe	

Kha ri ṅwale

Jenisani **o vha** kana **vho vha** kana **dzo**.

Sipho _____ e na miṅwaha ya ṱahe musi a tshi thoma karaṱi.

Sipho _____ a tshi kona karaṱi nahone o kunda kha nndwa nnzhi.

Vhunzhi ha vhatukana vhe a lwa navho _____ vhe vhahulwane khae.

Nndwa nnzhi _____ konḓela Sipho uri a kunde.

Sipho u rothodza khunzi

Datumu:

Kha ri vhale

Kha ri ambe

Ambani nga mbudziso dzi tevhelaho ni kha tshigwada tshaṋu.

- Ndi nga mini zwo khakhea uri iḽi dukana ḽi jiele musidzana khadi yawe?
- Ni a ḓivha vhathu vha no ḓiita dzikhunzi?
- Ni nga ita mini arali muṅwe muthu a tshi khou ni shengedza?
- Ni vhona u nga Sipho o ri mini kha iḽo dukana? Ṅwalani phindulo yaṋu kha bulo ḽa maipfi.

Kha ri ṅwale

Ṅwalani fhungo ḽithihi nga tshiṅwe na tshiṅwe tsha zwifanyiso izwo.

Kha ri ṅwale

Jenisani maipfi a khwiṉesa.

karaṱi	mukomana	vhugweṇa	mendele	vhatukana	khonani

Ndi pfi Sipho. Ndi muṱuku. Tshiṅwe tshifhinga _____ vhahulwane vha a nndevhela. _____ yanga o vha a tshi nndamulela fhedzi nṉe muṉe ndi ṱoḓou ḓilwela. Zwino nda ṱuwa na _____ wanga a tshi ya u guda _____. Ndo vha ndi tshi ṱoḓou vhona uri ndi nga zwi takalela naa. Ndo zwi takalela. Zwo vha zwi zwavhuḓi nga maanḓa. Na nṉe nda thoma u guda. Nda wana uri ndi ḓo kona u ḓilamulela musi madukana mahulwane a tshi nndevhela. Nga murahu ha miṅwedzi nyana ndo mbo ḓi jena kha muṱaṱisano wa _____ vhuhulu . Nda wina _____.

Kha ri ṅwale

Shandulani mafhungo a bve kha **zwiḽa kale** a ḓe kha **zwino**.
Ni shumise aya maipfi uri a ni thuse. Ro ni itela tsumbo.

Karaṱi **yo mpfunza** u ḓilamulela.
Karaṱi **i mpfunza** u ḓilamulela.
Mukomana wa Sipho **o mu isa** u ṱalela karaṱi.
Sipho **o takalela** karaṱi.
Sipho **o kunda** kha nndwa nnzhi.

Datumu:

Manwe hafhu nga karaṱi

Kha ri ṅwale

Jenisani maipfi ane a ni vhudza zwinzhi nga maiti. Ṅwalani maipfi ayo dikishinarini yaṋu.

Maiti ndi maipfi a no sumbedza nyito.

nga vhuhali	lunzhi	zwavhuḓi	nga u ṱavhanya

Mukomana wanga o mpfuṋedza u lwa _____.

Ri anzela u swika mimetsheni _____.

Ro lwa _____ mimetsheni yashu.

Ndo ya u guda karaṱi _____.

Kha ri ṅwale

Nomborani mafhungo aya nga u tevhekana hao.

	Mafhedziseloni, ndo vha ndi tshi vho kona u lamulela khonani dzanga na nṋe muṋe.
	U bva afho nda kunda kha miṱaṱisano mihulwane.
	Mukomana wanga a mmbudza nga karaṱi.
	Tsha u thoma, ndo ḓiṅwalisela u guda.
	Ndo vha ndi muthu muṱuku ndi sa koni u ḓilamulela.
	Nga murahu ha miṅwedzi nyana nda vha ndi tshi vho kona.

Kha ri ṅwale

Livhanyisani mafhungo na zwifanyiso.
Ṅwalani phindulo i re yone kha bulo ḽa maipfi.

1. U guda karaṱi zwo thusa zwone!
2. Kha ri mu jiele goloi. Ri nga mu lidza!
3. Goloi yanga ndi a i funa nga maanḓa. Ndo livhuwa, Mmawe.

Ṅwalani phara nga zwine na khou vhona zwifanyisoni izwi.

Kha ri ḓiphiṋe

Wanani zwithu zwa fumi zwi no fhambanya izwi zwifanyiso zwivhili. Zwi tangedzeleni. Vhudzani khonani yaṋu uri tshifanyiso tsha u thoma tshi fhambana ngafhi na tsha vhuvhili.

Teacher
Date:
Sign:

Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

Datumu:

Vhagidimi vha thavhani dza Kenya

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso zwi re kha tshiṱori itshi ni ambe uri ni vhona u nga tshiṱori itshi tshi amba nga mini.

- Ndi nga mini ni tshi vhona zwi zwithu zwihulwane uri vhagidimi vha ite ndowendowe ḓuvha liṅwe na liṅwe?
- Ni a zwi ḓivha uri vhagidimi vha tea u ḽa zwiḽiwa zwa tshipentshela? Ngani?

Kha ri vhale

Vhagidimi vha thavhani dza Kenya

Josefa Kibo u bva Kenya. Musi a tshee muṱuku o vha e na zwithu zwivhili zwihulwane. Tshiṅwe tshazwo ho vha hu mbudzi nthihi. Tshiṅwe hu u kona u gidima tshikhala tshilapfu nga luvhilo.

Nga 1988 Josefa o tea u khetha kha zwithu zwivhili. O vha e na lutamo lwa u ya kha ṱhirayaḽa dza u nanga thimu ine ya ḓo imela shango. Fhedzi ṱhirayaḽa idzi dzo vha dzi tshi itiwa Nairobi zwino Josefa o vha a si na tshelede ya u ya henengei. Josefa wa vhathu a tea u rengisa mbudzi yawe uri a namele a ye Nairobi.

O gidima kha thirayaḽa dza mithara dza 10 000 nga ṋayo, o ambara shothi yo ṱahalaho. A wana vhuimo ha vhuraru.

Ṋamusi, vhagidimi vha Kenya ndi vhone vha no wina mbambe dza tshikhala tshilapfu u fhira vha maṅwe mashango. Ndi nga mini shango ḽa Kenya ḽi na vhagidimi vhanzhi ngaurali vha no kona?

Vhaṅwe vha ri ndi ngauri u gidima ndi yone ndila ya vhuendedzi. Vhaṱhannga vha vuwa nga matshelonitsheloni vha gidimela mushumoni. Vhatukana vha gidima nyendo ndapfu vha tshi ya tshikoloni. Vhaṅwe vha vhorasaintsi vha ri vhagidimi vhe vha alutshela dzithavhani vha a kona u gidima

tshifhinga tshilapfu vha sa neti ngauri dzithavhani a hu na okoshijini nnzhi. Hezwi zwi amba uri mbilu dzavho dzi tea u shumesa zwa ita uri misipha ya mbilu i khwaṱhe.

Vhaṅwe vhorasaitsi vha vhona u nga avha vhathu vha kona u gidima ngauri vha ḽa zwiḽiwa zwi re na mutakalo zwa mavhele, ṋawa, miroho na ṋama.

Fhedziha tshithu tshine tsha nga vha tshi tshone tshi no thusa vhagidimi vha Kenya ndi kuvhonele kwavho kwa zwithu siani ḽa u gidima. Sa zwe muṅwe wa vhagidimi vha Kenya a amba, "Arali wa kunda ṋamusi, na matshelo u ḓo kunda. Kha vhaḽa vhane vha sa ḓo kunda, zwi a takadza vhukuma u vhona muṅwe a re kha thimu a tshi kunda."

Kha ri ambe

- Tshiṱori itshi tshi khou amba nga mini?
- Vha tamba mitamboḓe?
- Ni nga tama u ita zwa atheḽetiki? Bulani uri ngani.
- Ndi mutambo ufhio une na tamba tshikoloni? Bulani uri ndi nga mini ni tshi u tamba.

Livhanyani zwifanyiso na maipfi a re zwibogisini a re na raimi.

Kha ri ṅwale

mbudzi	ḓuvha	ṋama	gulu

guvha

mudzi

dzuvha

govha

mbulu

sika

ḓulu

tama

sema

mbudzi

tema

Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

Datumu:

Josefa mugidimi

Kha ri ṅwale

Josefa u dzula shangoni ḽifhio?
Ndi nga mini mpho yawe ya u gidima yo vha tshithu tshihulwane?
Ndi nga mini mbudzi yawe yo vha i tshithu tshihulwane?
Ndi zwithu zwiraru zwifhio zwi no ita uri vhagidimi vha Kenya vha vhe vhone vha no konesa ḽifhasini ḽoṱhe? Zwithu izwo zwiraru ndi:
I.
2.
3.

Kha ri ṅwale

Vhathu vha ṅwala zwiphiri zwavho kha dayari dzavho. Ḓivheeni tshiimoni tsha Josefa. Ṅwalani zwe na pfa mbiluni musi ni tshi tea u rengisa mbudzi yaṋu.

Dayari yanga

Ṋamusi ndo ita zwithu zwe zwa mmbaisa.

Kha ri ṅwale

Talelani mabulafhethu a re fhungoni ḽiṅwe na ḽiṅwe.

Mabulafhethu ndi maipfi ane a ri vhudza uri zwithu zwi ngafhi kana zwi khou itea ngafhi.

A hu na dzigoloi thavhani dza Kenya.
Vhana vha tsa vha tshi gonya mabamani ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe.
Mbudzi yo baḓama fhasi ha muri.
Josefa u isa mbudzi makete.

Kha ri ṅwale

Jenisani mabulafhethu mafhungoni afho fhasi.

godima	ngomu	kha	seli	nṱha	tsa

Mivhili ya vhagidimi i khwaṱha ngauri vha _____ vha tshi

_____ na mabama.

Vhana vha jena _____ bisini vha tshi ya tshikoloni.

Vhagidimi vhanzhi vha dzula _____ ha thavha dza Kenya.

Vha dzula _____ na mulambo.

Josefa o thoma u gidima e _____ gireidi ya 6.

Datumu:

Josefa o ita swobo ya miroho i re na pfushi

Kha ri vhale

Josefa o ḓiitela swobo ya miroho i re na pfushi.

Swobo ya miroho

Hu ṱoḓea mini

lebula dza 3 khulwane dza oiḽi
I nyala
kherotsi dza 3
½ ya khaphu ya ṋawa dzo omaho
zwilebula zwa 2 zwiṱuku swa muṇo
I ḽitha ya maḓi

Zwine na fanela u ita

Lovheani ṋawa vhusiku hoṱhe.
Vhaḓani kherotsi ni dzi khavhelele dzi bve zwipiḓa.
Tshetshelelani nyala.
Shelani oiḽi panini.
Kadzingani nyala na kherotsi.
Miṇani madi kha ṋawa ni a tevhule.

Iḽani ni ḓiphiṇe.

Kha ri ṅwale

Josefa o shumisa miroho ifhio a tshi ita swobo?

O shumisa zwilebula zwiṱuku zwingana zwa muṇo?

O shumisa oiḽi nngafhani?

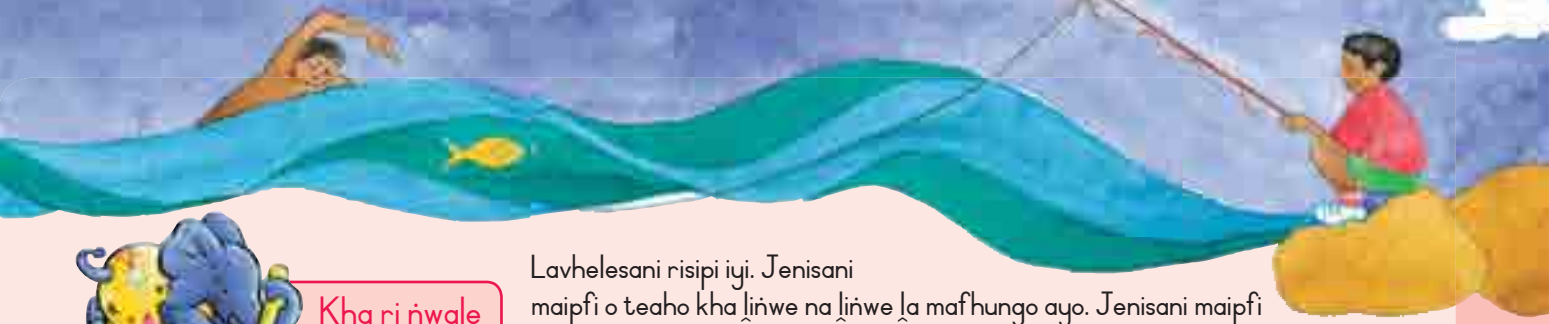

Kha ri ṅwale

Lavhelesani risipi iyi. Jenisani maipfi o teaho kha ḽiṅwe na ḽiṅwe ḽa mafhungo ayo. Jenisani maipfi ayo kha dikhishinari yaṋu.

lovhea	kadzingani	xaxarisani	zwipiḓa	tshetshelani

_____ nyala.

_____ ṋawa dzo omaho.

_____ kherotsi.

_____ swobo.

_____ nyala i bve zwipiḓa zwiṱukuṱuku.

Kha ri ṅwale

Ṅwalani risipi ya zwithu zwine na kona u bika kana u baka.

Risipi ya _____

Hu ṭoḓea mini _____

Zwine nda fanela u ita _____

Datumu:

Maṅwe hafhu nga Josefa

Kha ri ambe

- Ṱalutshedzani khonani yaṋu uri swobo ya Josefa i itiwa nga ndilaḓe.
- Ndi ṅwale zwine na tea u ita.
- Ṅwalani mafhungo aṋu a tshi tevhekana nga ngona.

Kha ri ṅwale

Ni thoma nga u
Na kona u
Ha tevhelela u
Na kona u
Na fhedzisela nga u

Kha ri ṅwale

Josefa u khou ṱoḓou ṅwalela vhurifhi mukomana wawe a tshi mu vhudza nga lwendo lwa Nairobi. Mu thuseni u vhu ṅwala. Shumisani aya maipfi uri a ni thuse.

nga ṋayo	imela Kenya	Waṋu	Ha
mbudzi yanga	kwo ṱahalaho	rengulula	mulovha
Vhukavhabufho	ndo vha wa vhuraru	mbambe ya 3 000	

_____ Paulo

Ndo swika Nairobi _____. Fhedzi na u takala nda pfa ndo takala.

Ṋamusi ndo gidima _____. Ndo pfa ndi tshi khou konḓelwa vhukuma. Vhagidimi vhaṅwe vhoṱhe vho vha vhe na zwiambaro zwo teaho zwa u gidima. Nṋe ndo gidima _____ ndo ambara kushothi _____na hemmbe yo ṱahalaho.

Tshi takadzaho ho vha uri _____! Hezwi zwi amba uri ndi khou ya u gidima ndo _____.

U rengisa _____ zwo shuma. Ḽiṅwe ḓuvha arali nda shuma zwavhuḓi nda wana tshelede nnzhi, mbudzi _____ ndi ḓo i _____.

_____

Josefa

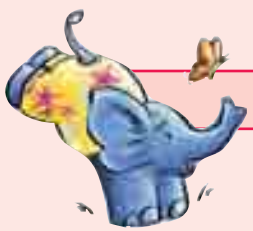

Kha ri ḓiphiṋe

Ṅwalani garaṱa ya u fhululedza muṅwe muthu we a shuma zwavhuḓi mutamboni kana tshikoloni. Ṅwalani mulaedza wa tshipentshela nga phanḓa ha garaṱa. Lingedzani u shumisa muṅwalo wa makolo. Ni kone u ṅwala mulaedza wa tshipentshela wa u fhululedza nga ngomu.

Teacher

Date:

Sign:

U bambela

Datumu:

Kha ri ambe

Lavhelesani nḓivhadzo i re afho fhasi.

- Nḓivhadzo ndi mini?
- Nḓivhadzo dzi shumiswa lini?
- Ndi nga mini vhana vha tshi fanela u ambara tshupu kana phapha dza maḓini arali vha sa koni u bambela?
- Ndi nga mini hu tshi pfi vhana vha tshimbile nga u tou mona na bambelo?

NḒIVHADZO

VHOIWE VHANA NOŢHE

Ni fanela u ambara tshupu kana phapha dza maḓini arali ni sa koni u bambela.

Ivhani na vhuŧanzi uri hu na muthu muhulwane. Ni tshimbile nga u tou mona na bambelo tshifhinga tshoŧhe. Ni songo gidima.

Kha ri vhale

Ni nwela khothe kana na bambela

Kumvuu! Thembi a fhufhela maḓini a no rotholela a no vhonadza fhasifhasi. A tsa fhasifhasi u swikela milenzhe yawe i tshi kanda muŧavha. Khathihi fhedzi a mbo ḓi dovha a thunyuwa. A tshi thunyuwa a koko muya, a tala a tshi wela seli kha luṅwe lurumbu.

Inwi ni a kona u bambela? U bambela hu a takadza, nga maanḓa arali ḓuvha ḽi tshi khou fhisa. Fhedziha hu dovha ha vha na khombo ngomu. Ṅwaha muṅwe na muṅwe vhathu vhanzhi vha a nwela khothe lwanzheni, milamboni na maishani khathihi na mababeloni. Na muthu ane a kona u bambela u a swika hune a kundelwa arali a sa thanya. Elelwani uri riṋe vhathu a ri fani na masekwa, a ro ngo bebelwa u bambela. Ri tea u tou guda.

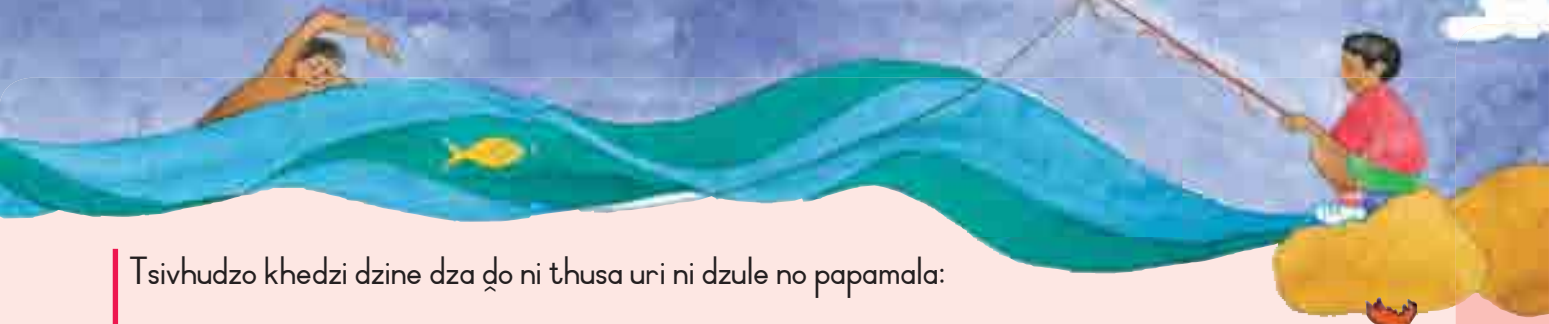

Tsivhudzo khedzi dzine dza ḓo ni thusa uri ni dzule no papamala:

Ni thanyele maḓi. Bambelani maḓini a no vhonadza tshifhinga tshoṱhe. Ni thanyele maboḓelo o pwasheaho na zwikoṱikoṱi. Ni thanyele matombo na midzi ya miri.

Ni songo bambela ni noṱhe. Arali na nga farwa nga kirempe kha milenzhe, zwi ḓo ni konḓela u bva maḓini nga inwi muṋe ni noṱhe.

Arali hu na maḓumbu na mithathabo, ni songo sendela tsini na maḓi. Lupenyo lu vhidzwa nga maḓi.

Arali na wana uri a ni koni u kwama fhasi nahone ni khakhathini, ni songo ṱharamudza zwanḓa ni tshi ṱoḓa thuso. Ganamani nga muṱana ni sa lwi na u fema.

Arali hu na vhathu vhanzhi afho maḓini, ni vhone uri muthu ane a ni fhira nga muvhili a songo wela nṱha haṋu a ni tsonyedza. Vhonani uri ni songo ima nṱha ha vhaṅwe vhathu kana na vha sukumedza.

U bambela hu a takadza, tenda muthu a thanyela zwiṅwe zwithu!

Kha ri ambe

- Itshi tshiṱori tshi khou amba nga mini?
- Ndi nga mini ri tshi tea u thanya arali ri tshi khou bambela mulamboni?
- Ni a kona u bambela? Arali ni sa koni, ni ṱoḓou guda? Ngani?
- Ndi ngani ni songo tea u bambela ni noṱhe?

Kha ri ṅwale

Vheani maipfi a tshi tevhekana nga alifabethe. Ni ṅwale nomboro kha khoḽomu iṅwe na iṅwe u thoma kha ya I u swika kha ya 3. Ṅwalani maipfi ayo kha dikishinari yaṋu.

___ raha	___ suvha	___ tsela
___ ruḓa	___ seli	___ swenda
___ riṋe	___ sala	___ tshinwi

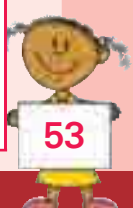

Datumu:

Bambelani no tsireledzea

Kha ri ṅwale

Vhalani hafhu itshi tshiṱori ni kone u ṅwala zwithu zwiraru zwine ra tea u ita uri ri tsireledzee musi ri maḓini.

1.
2.
3.

Afha tshiṱorini ipfi "tsivhudzo" ḽi amba mini?

a) Nyeletshedzo
b) Nṱha ha thavha
c) U tsira muthu o dzula

Uri "ni dzule no papamala" zwi amba mini?

a) U sa jena khakhathihi
b) U fema muya wo kunaho
c) U sa ṋupela maḓini

Masekwa o bebelwa u ita mini?

Kha ri ṅwale

Fanyisani ipfi na muungo kana nyito ine ḽa ita.

A	B
mvula	phoshoo
miri	dzingidzingi
maḓi	shwaa
muya	kapaa
magabelo	fheefheefhee

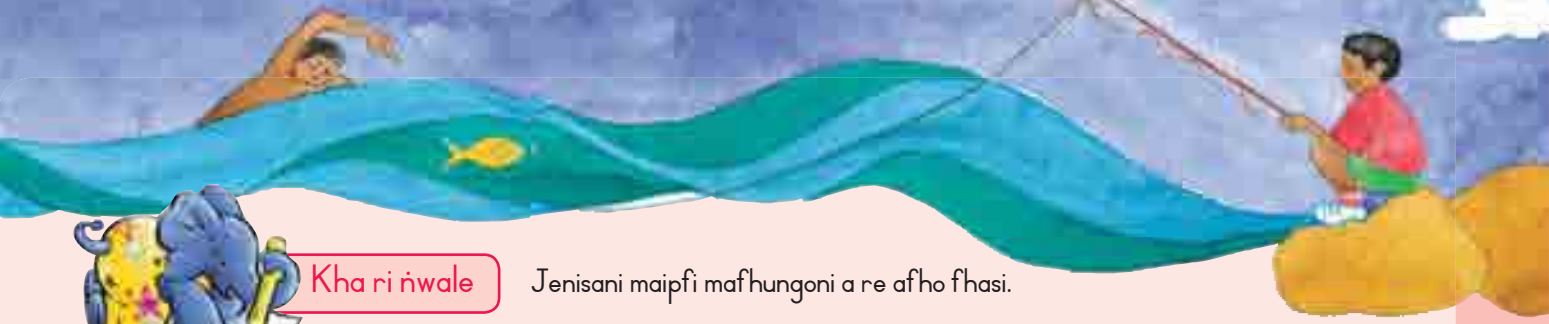

Kha ri ṅwale

Jenisani maipfi mafhungoni a re afho fhasi.

nga nṱha	fhasi	ngomu	ngei	nga

A si zwavhuḓi u fhufhela _____ bambeloni ngauri ni nga huvhadza vhaṅwe.

Hu khou fhisa nga maanḓa ṋamusi. Kha ri ye u bambela _____ mulamboni.

Ni songo bambela ni noṱhe. Arali na nga farwa nga kirempe kha milenzhe, zwi ḓo ni konḓela u bva maḓini _____ inwi muṋe ni noṱhe.

Ni fhufhe _____ ha zwiṱaka uri ni jene mulamboni.

Ni songo sera _____ ha maṱanzu a re maḓini.

Kha ri ṅwale

Ṱumani mafhungo. Shumisani **na** kana **fhedzi** kana **nahone**.

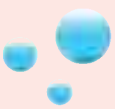

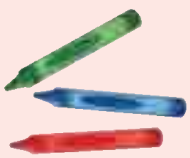

Ni songo gidima _____ fhufhela ngomu bambeloni.

Ni songo kanda maboḓelo o pwasheaho _____ zwikoṱikoṱi zwa kale.

Ni nga bambela ḓuvha ḽo tsha zwavhuḓi _____ hu na maḓumbu na mithathabo a hu bambeliwi.

U bambela hu a takadza _____ ni fanela u thanya.

Ni vhavhalele vhaṅwe ni tshi bambela _____ ni songo fhufhela nṱha ha vhaṅwe vhathu.

Datumu:

Maḓi ndi a a funa

Kha ri vhale

MAḒI

Iwe maḓi ndi a u funa!
Ndi a u lila
Kha miniti na kha awara

Ndi u funa, u fana
na musi ndi tshi ḓifuna,
Ndi ri Viva, kha iwe!

Futelela iwe maḓi

Wo gagaḓela shango!

Michael Matlala

Kha ri ṅwale

Ndi nnyi we a ṅwala itshi tshirendo?

Ndi lini hune murendi a lila maḓi?

Ri zwi ḓivha hani uri murendi u funa maḓi?

"Futelela iwe maḓi" zwi amba mini?

U amba mini a tshi "wo gagaḓela shango"?

Kha ri ṅwale

Vhekanyani maipfi u itela u vhumba mafhungo ane a amba.

maḓi sendela na tsini songo Ni. maḓumbu hu mithathabo na hu na musi
uri songo ni Thanyelani vhaṅwe sukumedza. vhathu
thanyele Ni. pwasheaho zwikoṱikoṱi o maboḓelo na
tshi bambela takadza hu a ni no arali dzula khombo thanyela U.

Kha ri ṅwale

Livhanyani tshifanyiso na tshishumiswa tsho teaho.

Bulanga ḽa u fhufhela
Tshinokele na mvekisi
Thanda ya u rea
Tshitalamagabelo
Bambelo

Datumu:

U tsireledzea maḓini

Kha ri ṅwale

Bulani uri fhungo ḽiṅwe na ḽiṅwe ḽi amba zwone (Z) kana ḽo khakhea (K). Arali ḽo khakhea, ḽi ṅwalululeni uri ḽi ambe zwone.

	Zwone	Khakhea
Ṅwaha muṅwe na muṅwe vhathu vha a nwela khothe lwanzheni.		
A hu na muthu ane a kona u bambela ane a nga kundelwa arali o zwi thanyela.		
U bambela hu a takadza, nga maanḓa arali ḓuvha ḽi tshi khou fhisa, fhedzi hu na khombo ngomu.		
Arali hu na maḓumbu na mithathambo, ni songo jena maḓini.		
Ni dzulele u bambela maḓini a re na tshika.		

Kha ri ṅwale

Ṅwalani nḓivhadzo ni i nambatedze kha muri muhulwane mulamboni. Shumisani mafhungo avhuḓi vhukuma a tshi tevhekana nga ngona ya vhukuma. Olani tshifanyiso tshi no ita uri phosiṱara yaṋu i kunge maṱo a vhathu.

Ivhani na vhuṱanzi uri maḓi ha na tshika musi ni sa athu bambela.

Ni songo fhufhela maḓini arali a sa vhonadzi zwa fhasi.

Ni so ngo nwa maḓi.

Ni so ngo kanda hatsi.

Ni so ngo amba na vhatsinda.

Ni so ngo bambela ni noṱhe.

Ni so ngo bambela hu na maḓumbu na mithathabo.

Lavhelesani ni sa athu pfuka bada.

NḐIVHADZO

Jenisani maipfi afho zwikhalani. Vhalani mafhungo a re afho fhasi, ni khethe uri ni khou ṱoḓou shumisa afhio kha mepe waṋu. Fhedzisani mepe wa lubuvhi.

Kha ri ḓiphiṋe

Fhufhelani maḓini ni songo sedza.	Ni vhone maboḓelo o pwasheao na zwikoṱikoṱi.
Ni songo bambela arali no furesa.	Ni nga kha ḓi nwa maḓi.
Bambelani arali madi e na matope.	Ni songo bambela ni noṱhe.

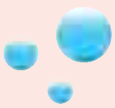

Teacher

Date:

Sign:

Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

Datumu:

U gidima

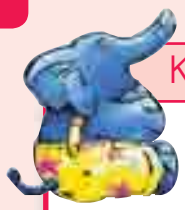

Kha ri ambe

Lavhelesani tshifanyiso.

- Avha vhathu vha khou ita mini?
- Ni vhona u nga zwine vha khou ita zwi a itiwa? Ngani?
- Ni vhona u nga vhupo ha havho hu na mutakalo ngomu? Bulani uri ngani.
- Ni vhona u nga vha u gidima vha tea u gidima ngafhi?
- Ndi ifhio nyeletshedzo ine na nga ṋea vhathu vha no gidima dziḓoroboni?

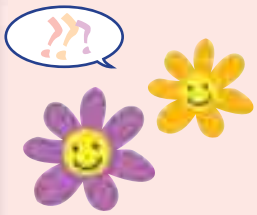

Kha ri vhale

U gidima ḓoroboni

Uri muvhili u dzule wo khwaṱha zwi dovha zwa vha na khombo ngomu. Vha no gidima ḓoroboni vha na khombo ya u thuliwa nga goloi. Hezwi a zwi ambi uri vhathu vha no dzula dziḓoroboni vha songo tsha gidima. Zwi amba fhedzi uri vha tea u vha na nzhele, nahone vha tea u tevhela milayo ya bada tshifhinga tshoṱhe.

Bada ndi dza goli, bisi na maḽori. Arali vhareili vha nga kundwa u ni vhona, ni ḓo thuliwa. Ndi ngazwo ri tshi tea u ambara zwiambaro zwi no penya musi ri tshi khou gidima. Hu nga ḓi vha zwiṱikara zwa mivhala ya tshitopana kana miseṱha zwine ra zwi nambatedza kha zwiambaro nga phanḓa na nga murahu.

Ni tea u gidima kha tshanḓa tsha uḽa tsha bada no lavhelesa goloi dzine dza khou ḓa. Ni tea u shumisa pheivimennde tshifhinga tshoṱhe. Vhane vha khou gidima vha tea u tevhedza milayo ya bada. Musi ni tshi swika hu no fhira vhaendanganaṋayo ni tea u sedza uri a hu na goloi ni sa athu pfuka bada.

Kha ri ambe

- Itshi tshiṱori tshi khou amba nga mini?
- Khezwi ri tshi tea u vha na nzhele musi ri tshi khou gidima ḓoroboni?
- Ni vhona u nga vhagidimi vha vhuponi ha mahayani vha dinwa nga zwi no fana na izwi? Bulani uri ngani.
- Inwi ni a gidima? Arali ni tshi gidima ni gidima ngafhi?

Kha ri ṅwale

Tangedzelani maipfi a re na raimi na ḽa u thoma.

tshipwa	tshipa	kupwa	pwashea	mapwapwalala
maḓi	muḓi	ḓaleḓale	maḓilonga	maḓinga
bapu	baphanya	putisa	pombela	pota
pfala	fafadzela	fukula	pfamo	pfapfama
jogo	jothoṱa	mazhana	kujege	jomba

Kha ri ḓiphiṋe

Tangedzelani tshi sa yelani na zwiṅwe.

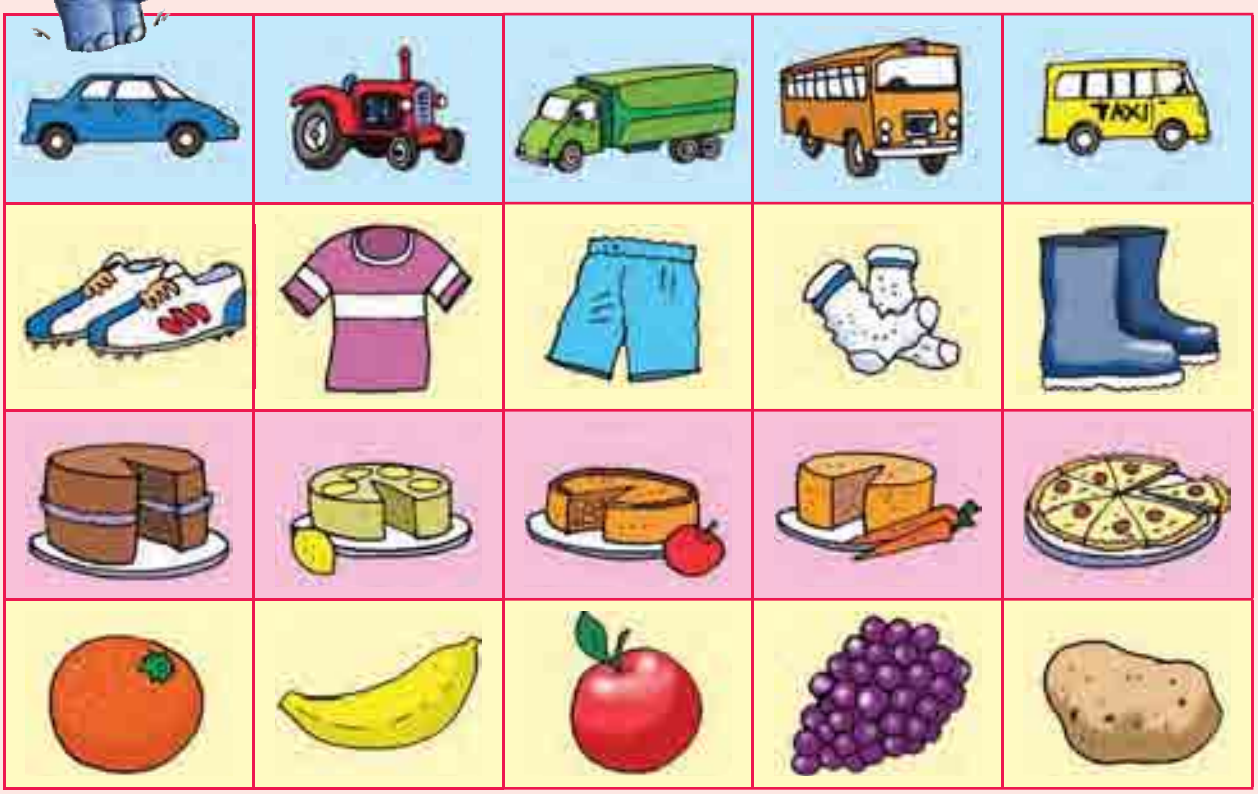

Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

Datumu:

Gidimani no tsireledzea

Kha ri ṅwale

Ndi nga mini u gidima ḓoroboni hu na khombo ngomu?
Muṅwali u vhona bada dzo itelwa mini?
Vhagidimi vha tea u nambatedza mini kha zwiambaro zwavho? Ngani?
Ndi milayo ifhio miraru ya badani ine vhagidimi vha tea u tevhedza?
1.
2.
3.

Kha ri ṅwale

Ṅwalani ḽifhambanyi ḽa ipfi ḽiṅwe na ḽiṅwe kha tshikhala tshi re nga fhasi. Nangani maipfi a no bva kha tshibogisi.

zwo inga

vhuḓi

tshiṅwe

vhifha

tshilimo

muṅwe muthu

khombo

tshavhuḓi

khwaṱha

tshifhefho

u sa tsireledsea

u sa dzia

naka	tsireledzo	dzia	tsekene	mmbi

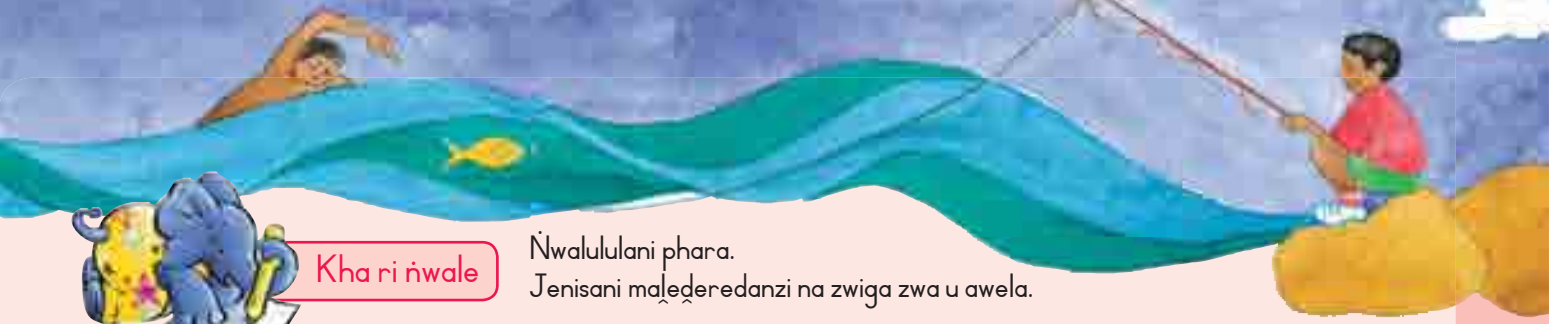

Kha ri ṅwale

Ṅwalululani phara.
Jenisani maḽeḓeredanzi na zwiga zwa u awela.

U gidima ndi mutambo u no takalelwa nga vhathu vhanzhi vha tshi itela u dzula mivhili yavho yo dzia vhathu vha anzela u gidima nga matsheloni musi goloi dzi sa athu ḓalesa badani kana nga mathabama vho no tshaisa mishumoni ano maḓuvha vhunzhi ha vhagidimi vha gidima vha tshi khou thetshelesa MP3 dzavho hezwi zwi nga vhangela muthu khombo

Kha ri ṅwale

Vhumbani fhungo ḽo fhelelaho nga u tala mutalo u tshi bva kha Kholomo ya A u tshi ya kha tshipida tsha Kholomo ya B.

Ndi anzela u gidima nga matshelonitsheloni	nahone ndi vha na vhuṱanzi uri ndi gidima ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe.
Musi ndi sa athu ya u gidima ndi ambara zwiambaro zwi no penya	ngauri ndi gidima ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe.
Ndi pfana na u gidima	zwino ndi pfa zwi si tsha nnyeḓana zwavhuḓi.
Muvhili wanga wo dzia	nahone ndi tshi ambara ndi tshi ya u gidima.
Ndo renga zwienda zwiswa	ngauri ndi jena mushumoni nga awara ya 8:00.
Ndo renga tshikhipha tsho ṅwalwaho upfi "Ndi pfana na u gidima"	ngauri ndi ṱoḓa uri vhareili vha goloi vha mmbone zwavhuḓi.

Datumu:

U pembelela mitambo

Kha ri vhale

Fesithivala ya mitambo ngei Cape Town.

Mbekanyamushumo ya Mitambo

TSHIFHINGA	MUTAMBO	FHETHU
Ḽavhuraru, 6 Tshimedzi 20:00	U takula matsimbi na u sumbedza misipha	Senthara ya Siviki ya Wittebome
Ḽavhuṋa, 7 Tshimedzi 20:00	Biḽadi na sinuka	Senthara ya Siviki ya Wittebome
Ḽavhuṱanu, 8 Tshimedzi 19:30–21:30	Sokha	Tshiṱendiamu tsha Athlone
Mugivhela, 9 Tshimedzi 10:00–18:00 10:00–14:00 10:00–14:00 11:00–14:00 10:00–15:00 14:00–15:30 14:00–16:30 20:45–22:15	Khirikhethe Mugidimo Baisigiri Voḽibolo Tshese Netibolo Thenisi Ragibii	Phakhani ya Turfhall Tshiṱendiamu tsha Vygieskraal Tshiṱendiamu tsha Vygieskraal Tshiṱendiamu tsha Vygieskraal Holoni ya SPRA Mudavhini wa mitambo wa William Herbert Mudavhini wa mitambo wa William Herbert Tshiṱediamu tsha Athlone

Kha ri ambe

- Fesithivaḽa ya mitambo ndi mini?
- Ndi ifhio mitambo ine na vhona i tshi funeswa? Ambani uri ngani.
- Ndi ufhio mutambo une na nga u ṱalela nga awara ya 10:00 nga Mugivhela wa 9 Tshimedzi ngei Phakhani ya Turfhall?
- Ni nga kona u ṱalela khirikhethe na mugidimo nga tshifhinga tshithihi? Bulani uri ngani.
- Ni tama u vhona netibolo kana thenisi? Bulani uri ngani.

Kha ri ṅwale

Jenisani maipfi.

anzela	tshiṅwe tshifhinga	kanzhi	nga misi	na luthihi

Ndi _____ u ya u gidima nga matshelonitsheloni.

_____ ndi gidima ndo ambara zwiambaro zwi no penya.

Vhathu vha hashu vha a funana, a vha lwi _____.

Ndi thoma nda sedza mutsho ndi sa athu u ya u gidima ngauri mvula i a na

_____.

Ndi ṋ̂owelo yanga _____ uri ndi ṱ̂ambe ndi sa athu e̓̂dela.

Kha ri ṅwale

Vhumbani mbudziso.

Tsumbo

Vhagidimi vha nga huvhala arali vha nga jena vhukati ha dzigoloi.
Hu nga bvelela mini kha vhagidimi arali vha tshi nga jena vhukati ha dzigoloi?

U dzula muvhili wo khwaṱ̂ha zwi na khombo ngomu.	
Ndi ngani	?
Bada ndi dza dzigoloi, bisi na maḽ̂ori.	
Bada	?
Vhareili vha mimo̓̂doro vha ḓ̂o balelwa u vhona.	
Vhareili vha mimo̓̂doro	?
Ndi maf hungo mahulwane u ambara zwithu zwi no penya musi ni tshi khou gidima.	
Ndi maf hungo mahulwane	?

Datumu:

U lugisela u ṅwala

Kha ri ambe

- Tshifhinga tsho swika tsha u ṅwala bugu.
- Ambani na khonani yaṋu nga zwine na ḓo ṅwala ngazwo. Ṋamusi ṅwalani kubugwana ku no ḓo thusa vhaṅwe. Ku fanela u eletshedza vhavhali siani ḽa mitambo kana kubikele kana hobi iṅwevho.

I) Mathomo

Ṅwalani mitaladzi i si minzhi ni tshi amba uri ndi hobiḓe.

2) Mutumbu

Ṅwalani mitaladzi i si minzhi ni tshi amba nga ndugiselo dza hobi iyi. Ni ambe uri hu shumiswa mini (kana zwa u bika) zwine na ḓo ṱoḓa.

Ṅwalani muhumbulo muhulwane hafha. Bugu i ḓo amba nga mini?

3) Ri tshee kha mutumbu

Ṅwalani nga u ita mushumo u no fusha. Arali u mutambo bulani uri muvhali u tea u ita mini uri muvhili wawe u khwaṱhe. Arali hu si mitambo, eletshedzani uri muthu u itisa hani mushumo u no fusha.

4) Magumo

Tsha u fhedzisela, khunyeledzani bugu yaṋu nga u vhudza muvhali uri a nga ya hani phanḓa na hobi yawe.

Zwino ṅwalani tshiṱori tshaṋu kha tshibammbiri. Humbelani khonani yaṋu a ni thuse u lulamisa. Zwino gerani siaṱari ḽi tevhelaho. Petani siaṱari kha mitalo. Ṅwalani kha siaṱari ḽa nga phanḓa ni kone u ṅwala tshiṱori tshaṋu buguni.

KHAVARA YA MURAHU

OLANI TSHIFANYISO TSHI NO AMBA NGA ZWI RE BUGUNI IYI

Ṅwalani dzina l̯an̯u

Miṅwaha yan̯u

Hune na dzula hone

8

LIGA l̯a 4: gerani kha mutalo nga murahu ha musi no sot̯epul̯ara bugu yan̯u

KHAVARA

Olani tshifanyiso hafha.

Ṅwalani dzina l̯a bugu hafha.

Jenisani dzina l̯an̯a (ndi inwi muṅwali).

1

LIGA l̯a 1: petani kha mutalo wa zwithoma

LIGA l̯a 2: petani kha mutalo wa zwithoma LIGA l̯a 3: sit̯epul̯areni kha lurumbu ulu

5

Isani tshit̯ori tshan̯u phanḓa hafha.

Olani tshifanyiso hafha.

4

Ṅwalani mutumbu wa tshit̯ori tshan̯u hafha.

Olani tshifanyiso hafha.

Olani tshifanyiso hafha.

Thomani u ṅwala tshit̯ori tshan̯u hafhu.

2

Olani tshifanyiso hafha.

Fhedzisani tshit̯ori tshan̯u.

7

3

Isani tshit̯ori tshan̯u phanḓa hafha.

Olani tshifanyiso hafha.

6

Ṅwalani uri hu bvelela mini magumoni a tshit̯ori tshan̯u.

Olani tshifanyiso hafha.

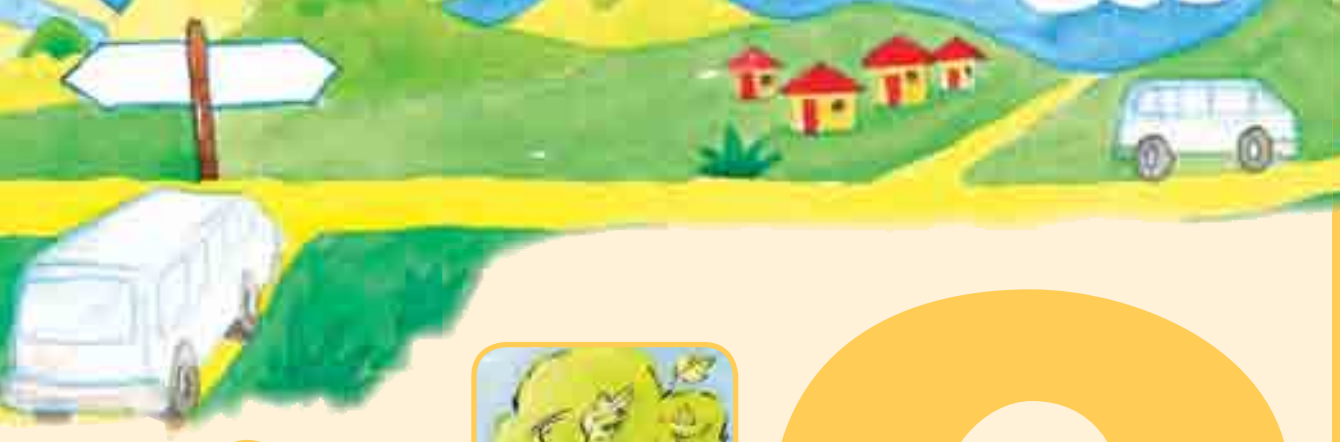

3

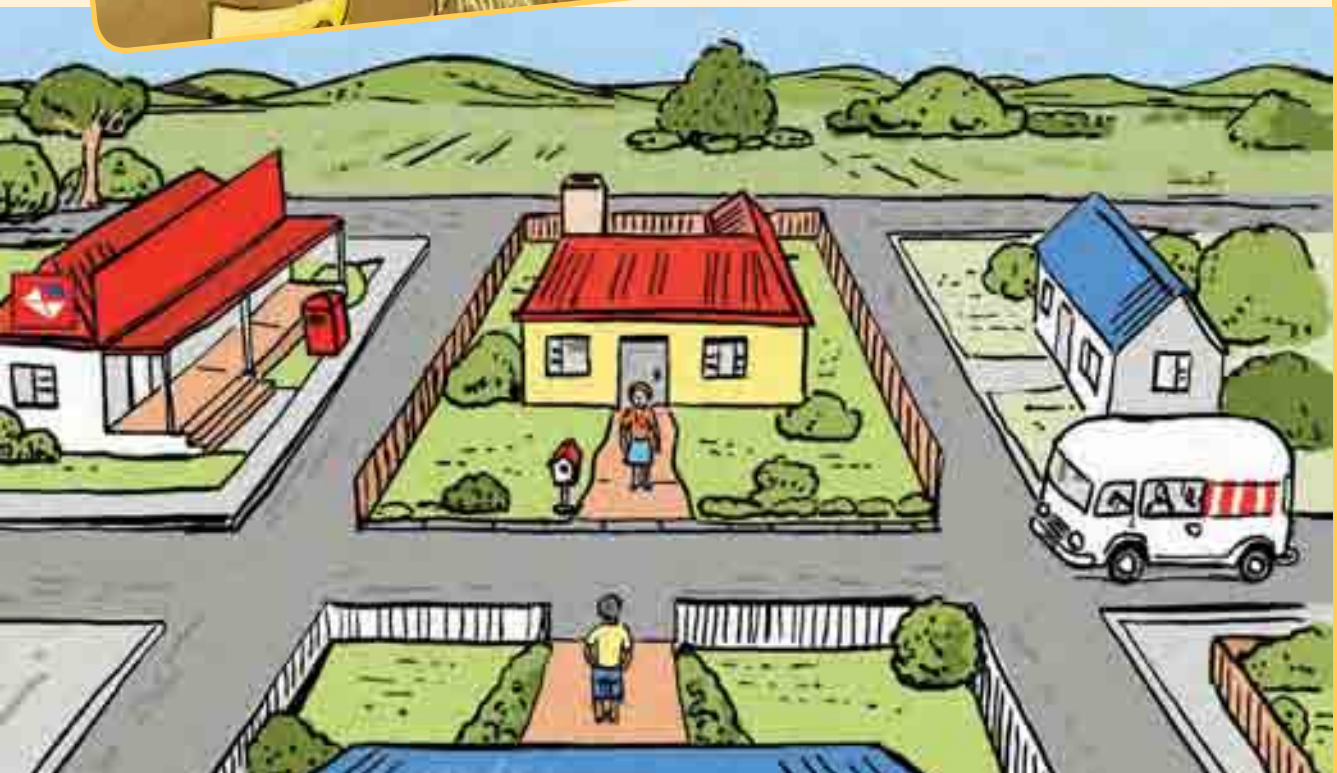

U ṱalutshedza zwithu

Datumu:

Kha ri ambe

U swika zwino ṋaṅwaha no no amba nga fhethu ho fhambanaho.

- No no vhuya na lingedza u elekanya uri afha fhethu hu vhonala nga nḓilaḓe?
- Ni nga ṱalutshedza uri hu vhonala nga nḓilaḓe?

Kha ri vhale

Lavhelesani tshibogisi tshi re kha tshifanyiso tshi re afho fhasi. Ni a kona u vhona lurumbu luthihi lulapfu lu re na muvhala mudala. Luṅwe lurumbu lune ni si kone u lu vhona na lwone lu na muvhala mudala. Lurumbu lulapfu lwa nga nṱha lu na muvhala mutswuku, lulapfu lwa nga fhasi na lwone lu na muvhala mutswuku. Lurumbu lupfufhi lu na muvhala wa lutombo, na luḽa lune ni si kone u lu vhona na lwone lu na muvhala wa lutombo.

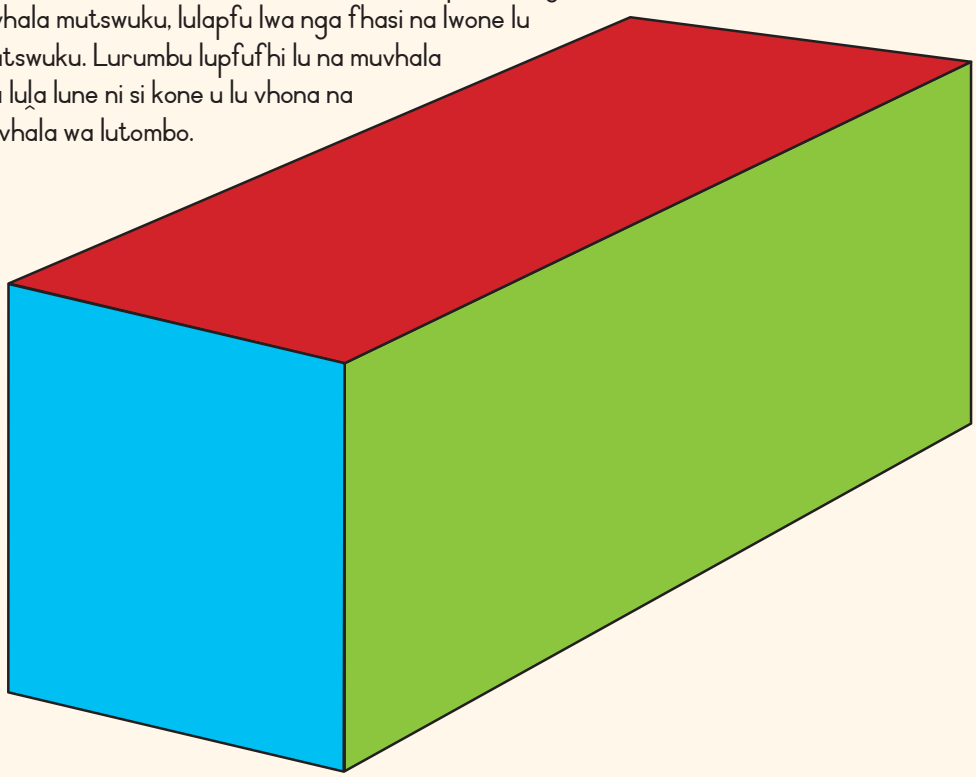

Zwino ḽeibeḽani ni tshi shumisa maipfi aya uri a ni thuse.

lurumbu lulapfu

lwa lutombo

lurumbu lupfufhi

ludala

lutswuku

lurumbu lulapfu lwa nga nṱha

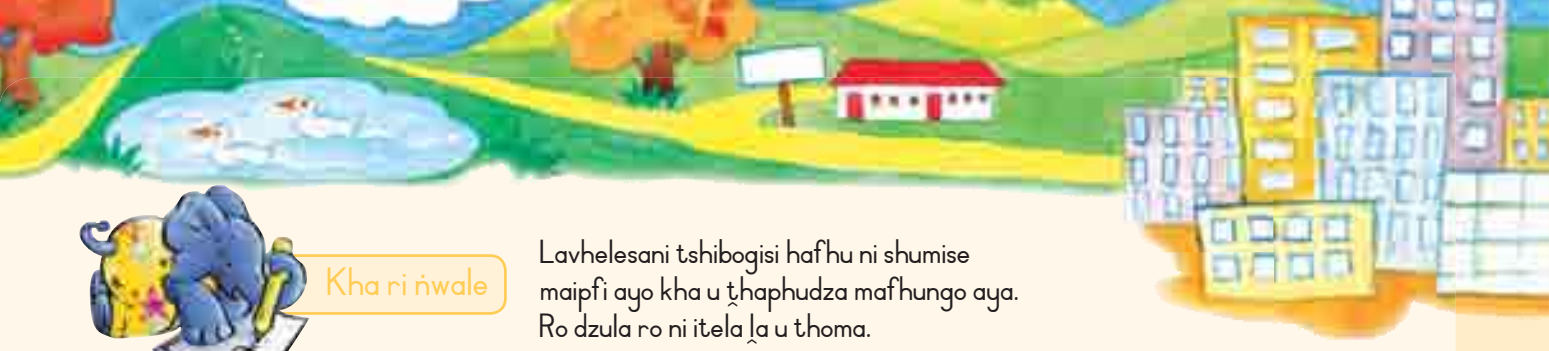

Kha ri ṅwale

Lavhelesani tshibogisi hafhu ni shumise maipfi ayo kha u ṱhaphudza mafhungo aya. Ro dzula ro ni itela ḽa u thoma.

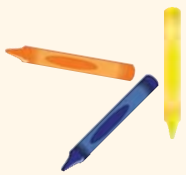

1. Ndi kona u vhona **lurumbu lulapfu ludala**.
2. Ndi kona u vhona _____.
3. Ndi kona u vhona _____ na _____.
4. Ndi kona u vhona _____.
5. Ndi kona u vhona _____, _____ na _____.
6. Ndi kona u vhona _____ na _____.

Kha ri ite nyito

- Ambani nga mivhala i re kha tshibogisi. Lurumbu luṅwe na luṅwe lu na muvhala wo fhambanaho.
- Sumbani masia ane na khou a vhona ni vhudze khonani yaṋu uri ndi muvhala ufhio u re henefho.
- Humbulelani uri arali no vha ni tshi nga kona u sedza itshi tshibogisi ni nga fhasi hatsho, nga murahu na nga lurumbu lwa tsha monde. Vhudzani khonani dzaṋu mivhala ye na vha ni tshi nga i vhona.
- Arali hu na tshibogisi tsho ralaho kiḽasini, tshi lavheleseni kha matungo oṱhe.

Zwino khaḽarani masia o fhambanaho a zwibogisi izwi ni tshi shumisa mivhala i no fana na ine ni khou i vhona kha bogisi ḽi re kha tshifanyiso tsha I.

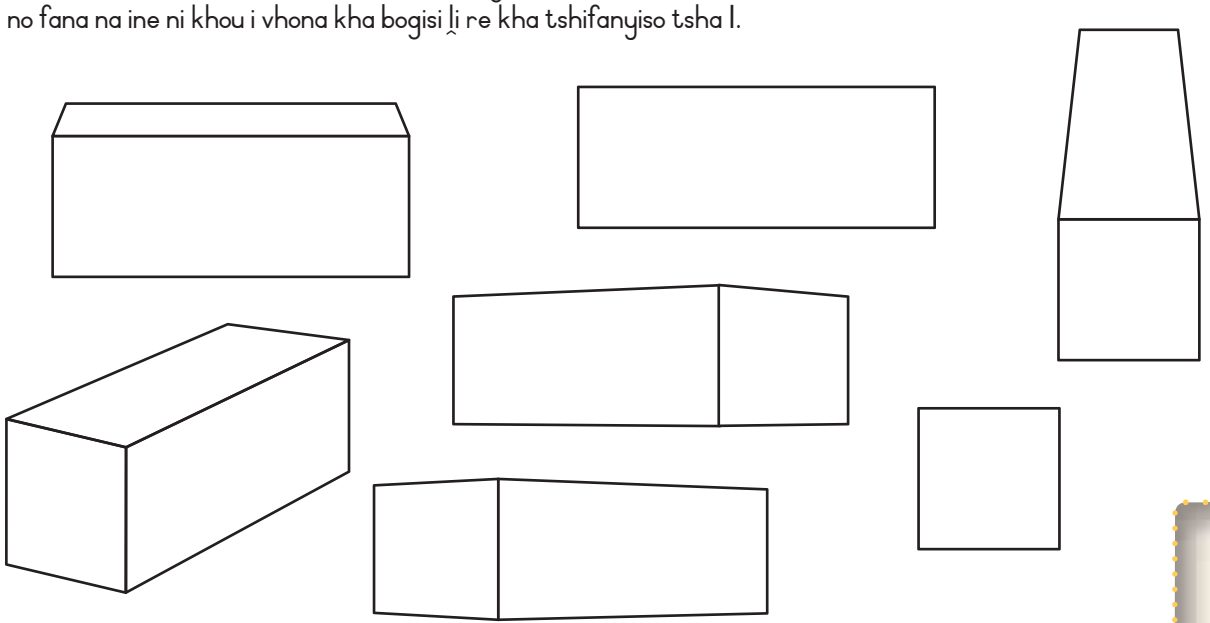

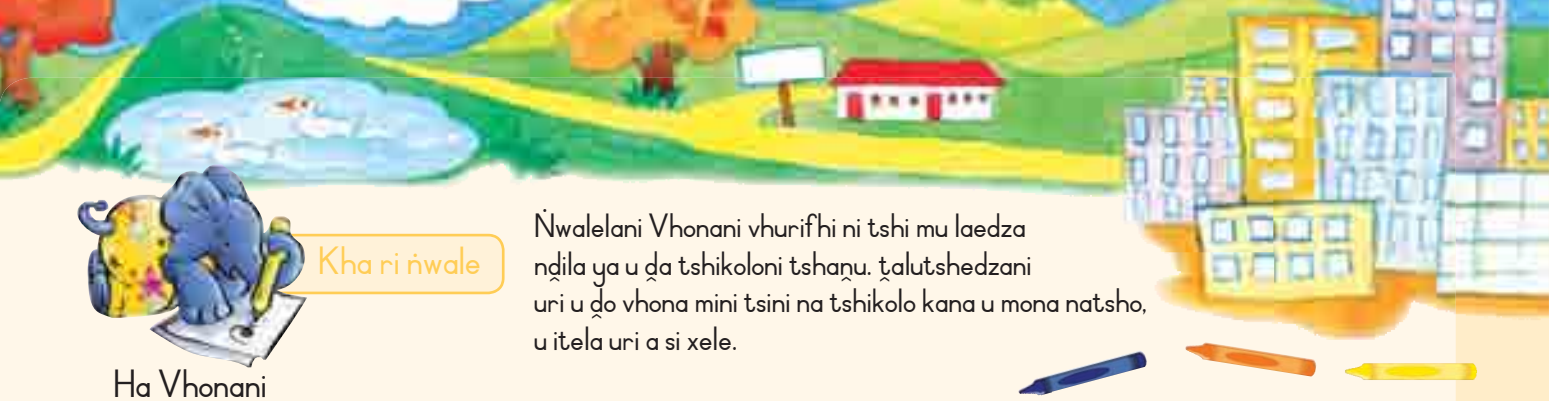

Kha ri ṅwale

Ṅwalelani Vhonani vhurifhi ni tshi mu laedza ndila ya u ḓa tshikoloni tshaṋu. Ṱalutshedzani uri u ḓo vhona mini tsini na tshikolo kana u mona natsho, u itela uri a si xele.

Ha Vhonani

Ndi khou pfa ndo takala nga maanḓa uri ni ḓo kona u ḓa mitamboni ya tshikolo tshashu. Tshikolo tshashu a tshi vhuyi tsha xedza. Dzina ḽa tshikolo ndi

Tshikolo tshashu tshi tsini na

Musi ni tshi tsa thekhisini ni ḓo vhona

Ni ḓo zwi ḓivha uri no swika ngauri tshikoloni hu na

Ndi tama ni tshi ḓiphiṋa nga mitambo iḽo ḓuvha.

Ndi nṋe khonani yaṋu

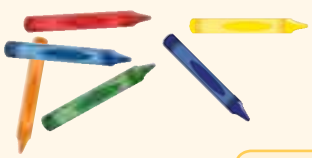

Kha ri ite nyito

Vhalani marifhi a khonani dzaṋu dza 3. Jenisani thikhi (✓) kha ee na (✗) kha hai tsini na mbudziso iṅwe na iṅwe.

	1	2	3
Khonani yaṋu yo bula madzina a no fana na aṋu a zwithu zwi re tsini na tshikolo?			
O ṱalutshedza tshikolo nga ndila i no fana na yaṋu?			

Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

U laedza ndila

Datumu:

Kha ri ite nyito

Hu na mutukana muswa o thomaho tshikolo ṅamusi. Mu thuseni uri a ḓivhe fhethu ho fhambanaho afho tshikoloni.

Kha ri ite nyito

Mu thuseni uri a ḓivhe fhethu hu tevhelelaho afho tshikoloni.

Kiḽasirumu ya Gireidi ya 4	Ndi lufhera lwa u thoma kha tshanḓa tsha u ḽa.
Ofisi ya ṱhoho ya tshikolo	Musi a tshi jena u fanela u khonela kha tsha monde. Ndi lufhera lwa vhuvhili kha lurumbu lwa tshanḓa tsha u ḽa.
Mabunga	Musi a tshi jena tshikoloni u tea u khonela kha tsha monde. U ḓo a wana kha lufhera lwa vhuṋa kha tsha uḽa.
Midavhi ya u tambela	Musi a tshi jena nga u tea u khonela kha tsha monde a jene nga muṋango u re kha tshanḓa tsha u ḽa tshawe.

Kha ri ḓiphiṋe

Zwino olani mepe wa tshikolo tshaṋu.

Kha ri ṅwale

Ṅwalani kutshimbilele kwa u bva getheni u swika kiḽasini yaṋu.

Ri thoma u shumisa mimepe

Datumu:

Hune Rofhiwa na Masindi vha dzula hone

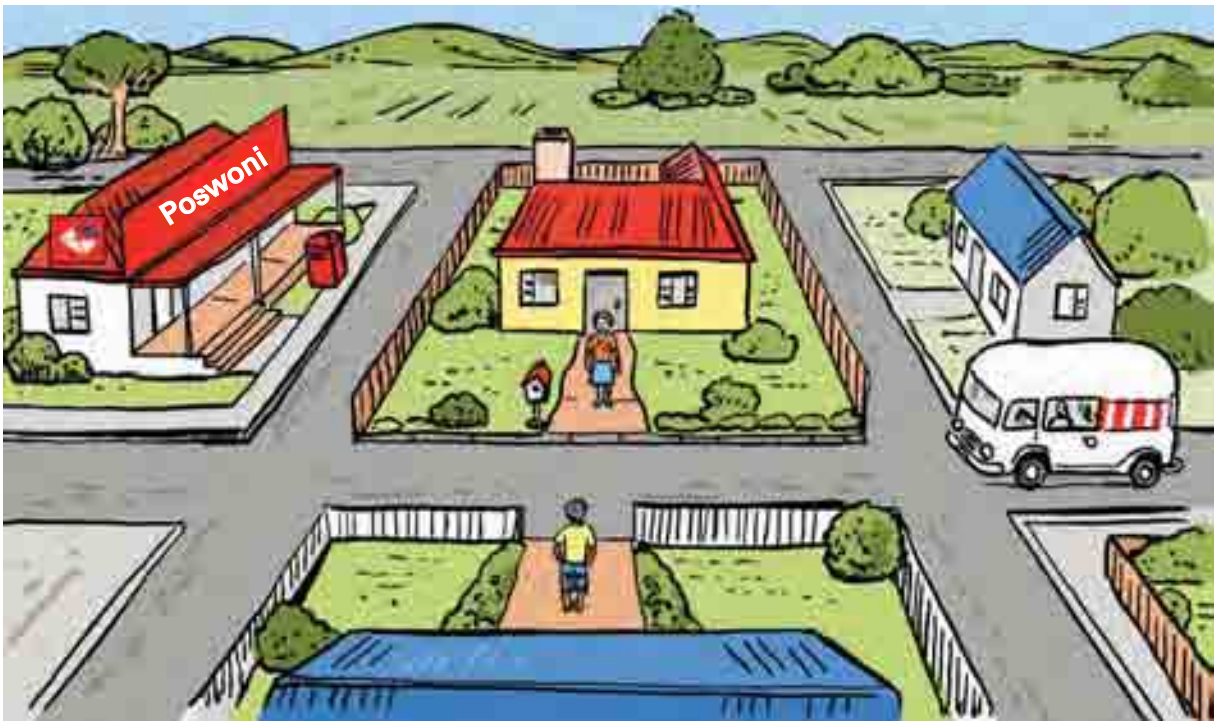

Kha ri ṅwale

Lavhelesani tshifanyiso ni jenise maipfi ane a khou ṱahela.

1. Masindi u dzula nḓuni i re na luvhondo lwa muṱaḓa na ṱhanga _____.

2. Arali Masindi a nga khonela kha tsha monde a nga swika kha vene _____.

3. Rofhiwa u dzula nḓuni i re na ṱhanga _____.

4. Arali Rofhiwa a khonela kha tsha monde. A kona u khonela kha _____.

   A nga renga _____ henefho.

5. Musi Masindi a tshi ṱoḓou renga zwiṱemmbe, u khonela kha _____

   getheni ḽa hawe ngauri _____ ndi kha tshanḓa tshawe tsha uḽa.

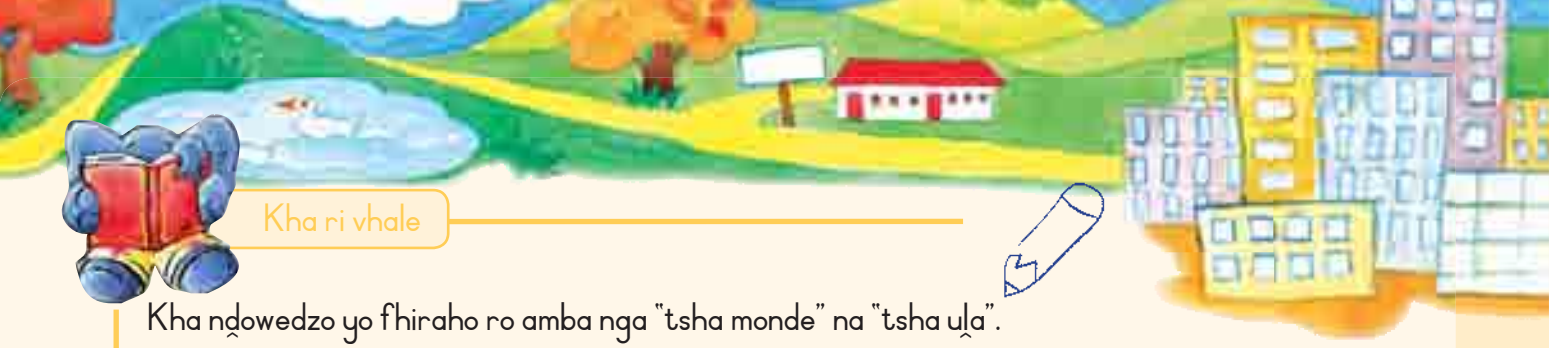

Kha ri vhale

Kha ndowedzo yo fhiraho ro amba nga "tsha monde" na "tsha ula".
Fhedzi hu na mahwe maipfi a tshipentshela ane ra a shumisa kha u laedza ndila na u sumba matungo. Maipfi a hone ndi "devhula", "tshipembe", "vhubvaduvha" na "vhukovhela". Maipfi aya a ri thusa uri ri kone u amba uri ri ngafhi ri sa timatimi. Tshifhinga tshothe duvha li bva vhubvaduvha la kovhela vhukovhela. Vhubvaduvha na vhukovhela ndi matungo a sa shanduki. Ri nga shumisa vhubvaduvha na vhukovhela kha u laedza vhathu ndila na u sumba matungo.

Matungo ri a divha hani?

Arali na nga ima na lavhelesa duvha li tshi bva, ni do vha no sedza vhubvaduvha. Arali na tharamudza tshanda tshanu tsha monde, tshi do sumba devhula.
Arali na tharamudza tshanda tshanu tsha ula, tshi do sumba tshipembe.

Ri nga shumisa khomphasi uri i ri sumbedze devhula, tshipembe, vhubvaduvha na vhukovhela.

Kha ri hwale

Lavhelesani tshifanyiso tshi re afho fhasi. Maanda u lavhelesa vhukovhela, hu re na danda la lutingo.

Maanda u ri sumbedza matungo

Ni elelwe: musi ri tshi ola khomphasi thodzi ya devhula i dzula yo sedza ntha ha siatari tshifhinga tshothe. Hezwi a zwi ambi uri ntha ha siatari ho sedza devhula. Fhedzi ni nga kona u vhona uri bugu yanu yo sedza thungo ifhio nge na ima sa Maanda.

1. Muri u thungo ifhio? _____
2. Goloi i thungo ifhio? _____
3. Poswo i thungo ifhio? _____

Teacher
Date:
Sign:

Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

U ṱalutshedza uri zwithu zwi ngafhi

Datumu:

Kha ri ambe

- Arali na nga ima nṱha ha tshidulo kiḽasini yaṋu na lavhelesa fhasi, ni vhona mini?
- Arali na nga ima murahu ha kiḽasi na sedza kiḽasi yoṱhe, ni vhona mini?
  Arali na nga ima phanḓa ha kiḽasi na sedza kiḽasi yoṱhe, ni vhona mini?
- Zwi edziseni.

Tshifanyiso tsha 1: Mbonalo ya pulane ya kiḽasirumu

Tshifanyiso tsha 2: Mbonalo ya pulane ya kiḽasirumu

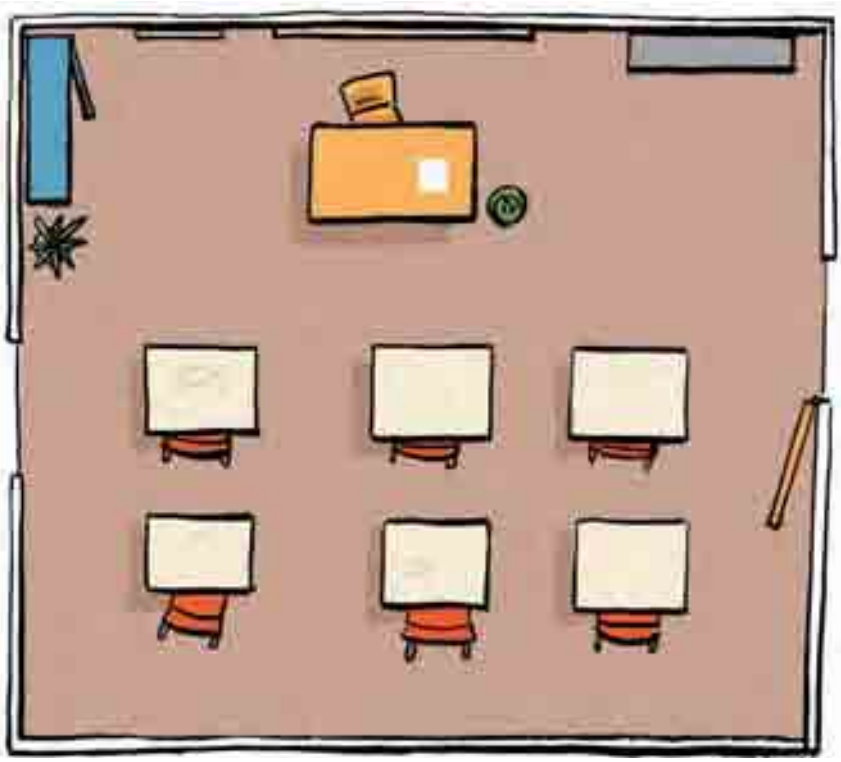

Kha ri ṅwale

Lavhelesani nyolo dzi re kha tshifanyiso tsha I na tsha 2. Vhambedzani zwifanyiso izwi zwivhili ni fhindule mbudziso dzi re kha thebulu.

	Tshifanyiso tsha I	Tshifanyiso tsha 2
Muoli wa itshi tshifanyiso o vha o sedza ngafhi musi a tshi tshi ola?		
Afha kiḽasini iyi hu nga dzula vhana vhangana?		
Hu na nḓivhadzo nngana kha bodo ya nḓivhadzo i re ngei phanḓa?		
Ni a kona u vhona zwi re kha bodo ya nḓivhadzo ngei murahu?		
Hu na mini nnḓa ha muṋango?		
Ndi mini tsho imaho tsini na fasiṱere?		
Ni vhona u nga hu na mafasiṱere a no fhira ḽithihi afho kiḽasini? Ni na vhuṱanzi?		
Hu na shelefu nngana kha shelefu ya bugu?		
Hu na zwe zwa ṅwalwa kha bodo ya tshoko?		
Hu na zwithu khabodoni?		

Kha ri ṅwale

Ṅwalani mutevhe wa zwithu zwa fumimbili zwi re kiḽasini i re kha tshifanyiso. Nomborani mutevhe uyu u bva kha I u swika kha I2. Sedzani ni vhone arali zwithu zwa I2 zwi re kha mutevhe waṋu wa zwithu zwe na zwi vhona kha tshifanyiso tsha I zwi tshi fana na zwine na khou zwi vhona kha tshifanyiso tsha 2.

Musi ri tshi lavhelesa tshifanyiso tsha 2 ri humbulela uri muoli o vha e tshikhokhonono tshi no khou lavhelesa fhasi tshi kha siḽini. Tshifanyiso tsho raliho ri tshi vhidza **mbonalo ya pulane**.

U vhala na u ola mimepe

Datumu:

Kha ri ite nyito

Zwino shumani ni kha dziphere ni ole mbonalo ya pulane i sa kondi ya kilasirumu yanu kha bammbiri li songo ṅwalwaho tshithu. Arali hu uri ṱafula kana desike dzo ḓalesa dziṅwe dzi litsheni, fhedziha ni ole ṱafula ya mugudisi na shelefu ya bugu na kha bodo. Vhambedzani zwifanyiso zwanu na zwa khonani dzanu.

Kha ri ambe

Kha ri lavhelese mbonalo ya pulane i re khulwane.

- Sumbani fhethu ho fhambanaho hune na khou hu vhona.
- Sumbani hune devhula ha vha hone.
- Sumbedzani khonani yanu hune ha vha na sibadela, phakha, tshikolo na tshiṱitshi tsha zwidzimamulilo.
- Bulani zwithu zwine zwa vha henefho tsini.

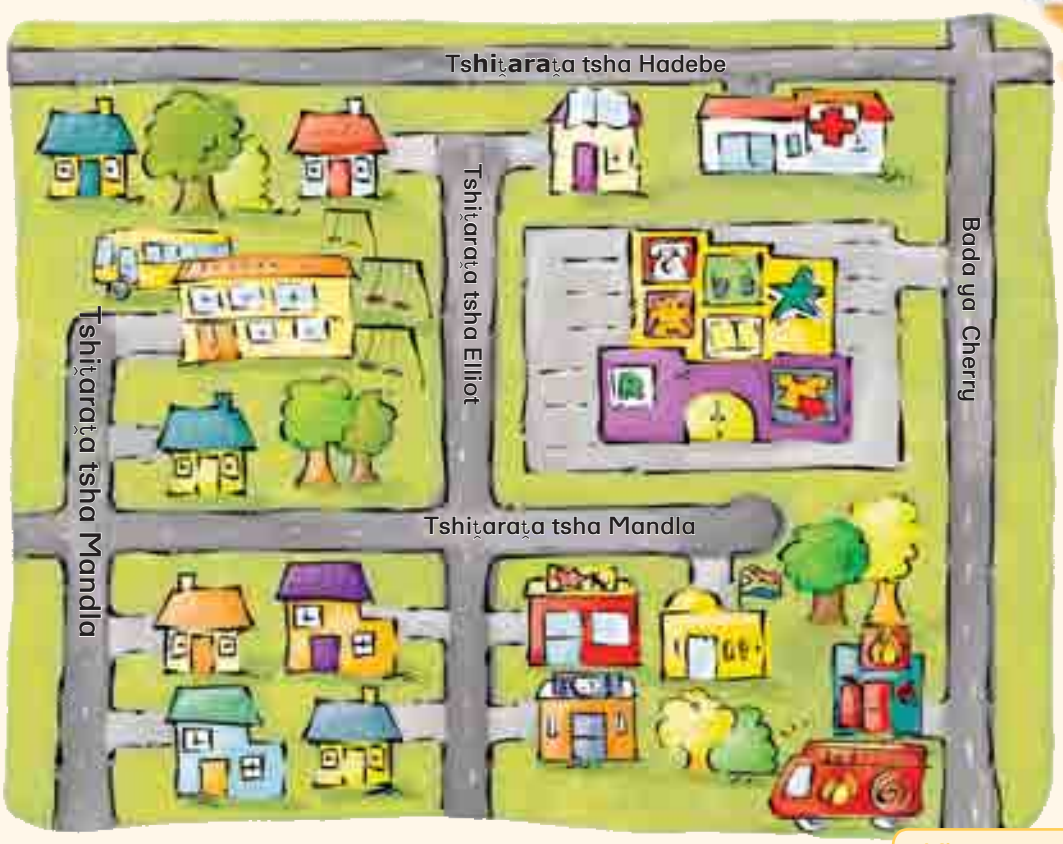

Tangedzelani ipfi ḽo teaho.

Kha ri ṅwale

Tshiṱaraṱa tsha Hadebe devhula/tshipembe ha Tshiṱaraṱa tsha Mandla.
Tshikolo tshi devhula/tshipembe ha Tshiṱaraṱa tsha Mandla.
Sibadela tshi devhula/tshipembe ha Tshiṱaraṱa tsha Hadebe.

Zwino jenisani phindulo dzo teaho.

Sibadela tshi kha tshiṱaraṱa tshifhio?	
Phakha i kha tshiṱaraṱa tshifhio?	
Tshiṱitshi tsha zwidzimamulilo tshi kha tshiṱaraṱa tshifhio?	
Ṅwalani mafhungo mararu nga hune zwithu zwa vha hone kha mepe uyu.	

U vhala giridi

Datumu:

Kha ri ambe

- Lavhelesani tshifanyiso tshi tevhelaho ni ambe uri muoli wa itshi tshifanyiso o vha o sedza ngafhi musi a tshi tshi ola.
- Hu na fuḽoro nngana kha tshifhaṱo itshi?
- Hu na fuḽethe nngana kha tshifhaṱo itshi?
- Vhalani fuḽethe.
- Hu na fuḽoro ṱhanu nahone hu dzula miṱa miraru kha fuḽoro iṅwe na iṅwe.

Buḽoko ya fuḽethe

Kha ri ambe

Vhudzisani na u fhindula mbudziso dzi no kwama vhathu vhane na khou vha vhona fuṱetheni dzavho.

Hu khoou bvelela mini fuṱetheni ya 2c?

Munna u khou bika tshilalelo.

Kha ri ṅwale

Musi ni kha zwigwada zwa vhoiwe, fanyisani ṱhalutshedzo na nomboro ya fuṱethe. Ro dzula ro ni itela ya u thoma. Ḓadzani hoṱhe.

Mutukana u khou thetshelesa.	5C	Munna u khou vhala gurannḓa.		Tshimange tsho gonya luguvha lwa fasiṱere.	
Mukegulu vha khou luka jesi.		Mufumakadzi u khou ṱanzwa mbondo.		Vhana vha khou pembelela phathihi ya ḓuvha ḽa mabebo.	
Mutukana u khou ṱamba.		Musidzana u khou ṋanzwa aisikhirimu.		Munna u khou pennda luvhondo.	
Munna u khou bika tshilalelo.		Vha khou vala makhetheni.		Mufumakadzi u khou vhona TV.	

Mafhungo a tevhelaho a kha tshifhinga tsha zwino tsha **khou**. Nangani mafhungo mańwe na mańwe maṋa ni a ṅwalulule kha tshifhinga tsha zwino. Ro dzula ro ni itela tsumbo.

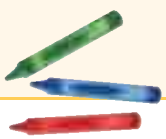

Munna u khou bika tshilalelo. Munna u bika tshilalelo.

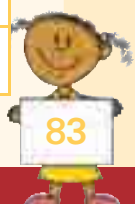

U vhala tshati

Datumu:

Kha ri ambe

Lavhelesani nyolo i tevhelaho. I ri vhudza uri ndi mitambo ifhio ine vhana vha i takalela. I lavheleseni ni no̱the tshifhinga nyana.

Mitambo ine vhana vha i takalelesa

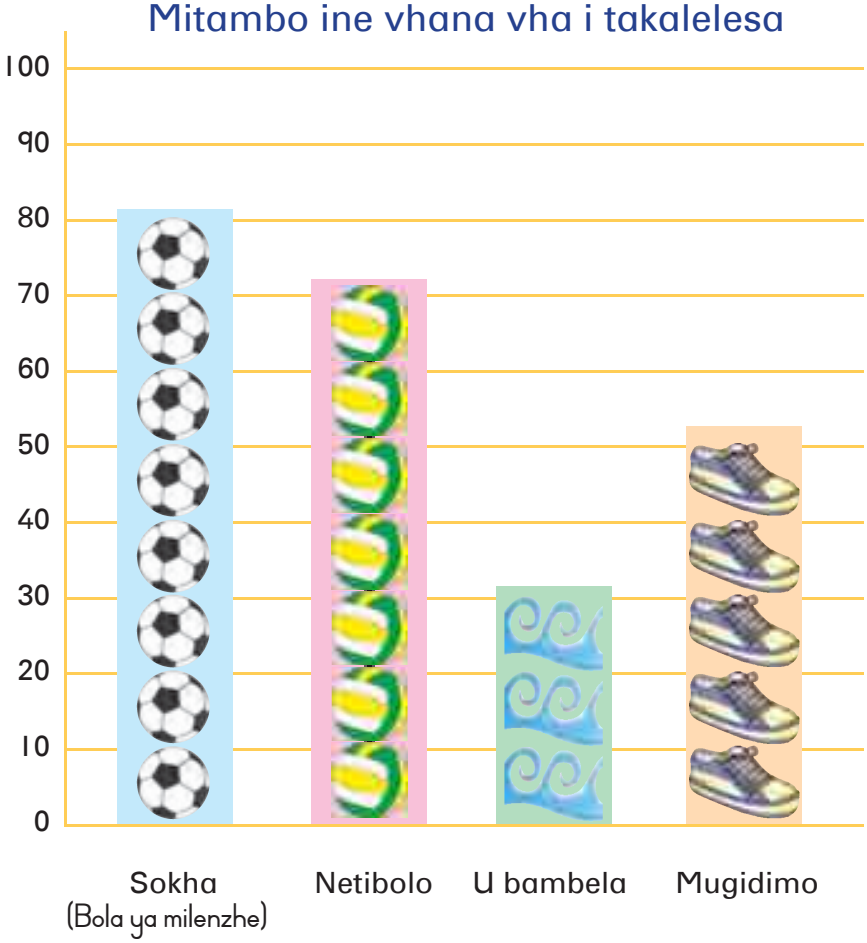

Kha ri ambe

- Tshifanyiso tsho raliho tshi vhidzwa upfi ndi tshatidungo baphathi. I ri vhudza mitambo ine vhana vha i takalela.
- Lavhelesani mutaladzi wa fhasifhasi ni vhudze khonani ya̱nu uri ndi mitambo ifhio ye ya buliwa.
- Lavhelesani nomboro dzi re kha tshanḓa tsha monde tsha tshati ni bule nomboro dze dza ṋewa.

Kha ri ṅwale

Ndi uf hio mutambo une vhana vha u takalelesa?	
Ndi uf hio mutambo une vhana vha si u takalelese?	
Ndi vhana vhangana vha no takalela sokha?	
Ndi vhana vhangana vha no takalela netibolo?	
Ndi vhana vhangana vha no takalela mugidimo?	
Ndi vhana vhangana vha no takalela u bambela?	

Kha ri ite nyito

Vhudzisani khonani dzaṉu dza fumi mitambo ine vha i takalelesa. khaḷarani zwibuḷoko zwi re kha thebuḷu ni sumbedze mitambo ine vha i takalelesa. Ni thome f hasif hasi kha thebuḷu.

10				
9				
8				
7				
6				
5				
4				
3				
2				
1				
	Sokha	Netibolo	U bambela	Mugidimo

Thebuḷu yaṉu i ḓo fana na hei.

10				
9				
8				
7				
6				
5				
4				
3				
2				
1				
	Sokha	Netibolo	U bambela	Mugidimo

Ndi mutambo uf hio une vha u takalelesa?

_____

Ndi mutambo uf hio une vha si u takalelese?

_____

Teacher

Date:

Sign:

Datumu:

Ṱari ḽa mivhalavhala

Kha ri vhale

Kha Bammbiri ḽa u shumela heḽi ri khou ya u tevhela lwendo lwe lwa farwa nga ṱari. Musi ni tshi khou vhala, lingedzani u ola mepe u no ḓo sumbedza lwendo ulu.

Ho vha hu na muri ngadeni. Muya wa thoma u vhudzula, kuṱari kuṱuku kwa thoma u dzinginyea.

Kwa wa. Kwa wa ku tshi wa, asikuḽa, u vhuya u swika ku tshi wela nṱha ha hatsi fhasi ha muri. Ho vha ho dzula tshimange henefho hatsini. "Ri a vusa iwe kuṱari kudala kuṱukuṱuku," hu amba tshimange. "Ri nga tamba roṱhe?"

Kuṱari kwo vha ku tshi ṱoḓou fhindula uri ee, musi muya u tshi dovha wa vhudzula. Vhudzuu! muya wa vhudzula, wa hwala kuḽa kuṱari, kwa gonya, kwa gonya, asikuḽa makoleni. Muya wa ku hwalela kulekule. Wa swika wa ku posa tsini na bada, kwe puṱaa zwavhuḓi.

"Ri a vusa iwe kuṱari kuṱukuṱuku kwaṱada," hu amba tshiṅoni tshe tsha vha tshi tsini na bada. "Ri ḓo dzula roṱhe?" "Hezwi zwithu ndi zwiṅwevho," hu amba kuṱari kuṱukuṱuku. "Tshimange tsho ri ndi mudala. Zwino tshiṅoni tshi ri muvhala wanga ndi Muṱaḓa. Ndo ḓaḓa a thi tsha ḓivha muvhala wanga!"

Kuṱari kwo vha ku tshi kha ḓi ri ku a vhudzisa tshiṅoni musi muya u tshi dovha wa vhudzula. Vhudzuu! muya wa vhudzula, wa hwala kuḽa kuṱari, kwa gonya, kwa gonya, asikuḽa makoleni. Muya wa ku hwalela kulekule. Wa swika wa ku posa mudavhini muhulu, kwe puṱaa zwavhuḓi.

Ho vha hu na kholomo mudavhini, dzi tshi khou fula hatsi. Iṅwe ya idzi kholomo ya ḓa tsini na kuṱari. "Moo," hu amba kholomo. "Ri a vusa kuṱari kuṱukuṱuku kwa tshitopana." "Hezwi zwithu ndi zwiṅwevho," hu amba kuṱari kuṱukuṱuku. "Tshimange tsho ri ndi mudala, tshiṅoni tsha ri muvhala wanga ndi Muṱaḓa. Zwino kholomo i ri muvhala wanga ndi tshitopana. Ndo ḓaḓa a thi tsha ḓivha muvhala wanga!"

Kwo vha ku tshi kha ḓi ri ku a vhudzisa kholomo musi muya u tshi dovha wa vhudzula. Vhudzuu! muya wa vhudzula, wa hwala kuḽa kuṱari, kwa gonya, kwa gonya, asikuḽa makoleni. Muya wa ku hwalela kulekule. Wa swika wa ku posa nṱha ha thavha khulu.

Kuṱari kwa lala henefho tshifhinga nyana. Ha mbo swika mbudzi. "Ri a vusa kuṱari kuṱukuṱuku kutswuku," hu amba mbudzi. "Wo ḓa u dzula na nne ngeno thavhani?"

"Hezwi zwithu ndi zwiṅwevho," hu amba kuṱari kuṱukuṱuku. "Tshimange tsho ri ndi mudala, tshiṇoni tsha ri muvhala wanga ndi muṱaḓa kholomo ya ri muvhala wanga ndi tshitopana. Zwino mbudzi i ri muvhala wanga ndi mutswuku. Ndo ḓaḓa a thi tsha ḓivha muvhala wanga!"

Kuṱari kwa sokou lala henefhaḽa ku sa tsukunyei. "Ri a vusa kuṱari kuṱukuṱuku kwa buraunu," hu amba nguluvhe. "Ndo ṱoḓou u ḽa zwenezwino. Ndi muya we wa u ḓisa fhano?" "Hezwi zwithu ndi zwiṅwevho," hu amba kuṱari kuṱukuṱuku. "Tshimange tsho ri ndi mudala, tshiṇoni tsha ri muvhala wanga ndi muṱaḓa kholomo ya ri muvhala wanga ndi tshitopana, mbudzi ya ri muvhala wanga ndi mutswuku. Zwino nguluvhe i ri muvhala wanga ndi buraunu. Ndo ḓaḓa a thi tsha ḓivha muvhala wanga!"

Khathihi fhedzi kuṅwe kutukana kwa mbo ḓi vhona kuṱari kwa ku doba. "Kha vha vhone," u amba na mme awe. "Kha vha vhone kuṱari kwa muvhala wa musuku khokwu. Kha vha vhone aya maṅwe maṱari. A na muvhala mudala na wa ṱaḓa na wa tshitopana na mutswuku na wa buraunu na wa musuku." "Ee," hu amba mme awe. "Zwino vhunga tshilimo tsho fhira, maṱari a na mivhala ya tshifhefho."

Kha ri ṅwale

Ndi mivhala ifhio miṇa ye kuṱari kwa shandukela khayo? Shumisani maipfi a no ri "Kwo thoma", "Ha ḓa", "Nga murahu", na "Kwa fhedzisela" mafhungoni aṇu.

Kwo thoma
Ha ḓa
Nga murahu
Kwa fhedzisela

Kha ri ite nyito

Itani ḽitambwa ḽa tshiṱori itshi. Hu tea u vha na vhatambi vha malo:

- Muthihi a vhe kuṱari
- Vhaṅwe vha vhe zwipuka na tshiṇoni
- Muthihi a vhe kutukana
- Muthihi a vhe mme
- Tsha u fhedzisela, muthihi a vhe muanetsheli

Muanetsheli u ṱalutshedza mafhungo ane a sa ḓo ambiwa nga zwipuka, tshiṇoni, kutukana, mme na kuṱari.

Mivhala ya tshifhefho

Datumu:

Kha ri vhale

Mivhala ya maṱari a tshifhefho yo naka. Roṱhe i a ri takadza. No no vhuya na ḓivhudzisa uri maṱari a shandukisa hani muvhala tshifhefho? Uri khezwi maṅwe maṱari a tshi shanduka a vha matswuku maṅwe a tshi vha na mivhala ya muṱaḓa na tshitopana? Uri ri kone u fhindula mbudziso idzi ri tea u thoma ra ḓivha uri maṱari ndi mini na uri a shuma mini.

Zwimela zwi tou ḓiitela zwiḽiwa zwone zwiṋe. Zwi jia maḓi a tshi bva mavuni nga midzi yazwo. Zwi jia gese i no pfi gesepfuḓi i no bva kha mufhe. Zwi jia maḓi na gesepfuḓi zwa zwi shandula zwa vha zwiḽiwa na okhisijeni. Okhisijeni ndi gese ine ya vha kha mufhe ine ra i fema.

Zwimela zwi ḓiitela zwiḽiwa nga u shumisa masana a ḓuvha na zwi no vhidzwa upfi ndi kiḽorofiḽi. Kiḽorofiḽi i ṋea maṱari muvhala mudala. Musi tshilimo tshi tshi fhela, hu tshi vho jena tshifhefho, maḓuvha a a pfufhifhala a tshi ya. Miri i thoma u lindela vhuria.

Vhuria a hu na tshedza kana maḓi o linganaho a uri miri i ḓiitele zwiḽiwa. Miri i a awela ya tshila nga zwiḽiwa zwe ya vhulunga tshilimo. Musi tshifhefho tshi tshi swika, i thoma u vala mamaga ayo a u ḓiitela zwiḽiwa.

- Kiḽoriofiḽi dala i a ngalangala kha maṱari.
- Musi muvhala mudala u tshi fhela ri thoma u vhona mivhala ya muṱaḓa na tshitopana.
- Maṅwe maṱari a shanduka a vha matswuku. Uyu muvhala u vha hone tshifhefho, u tshi bva kha zwiḽiwa zwo fashiwaho ngomu maṱarini.
- Mivhala ya buraunu na yone i sikiwa tshifhefho.
  I bva kha malaṱwa a re maṱarini.
- Miri yo fhambanaho i ita mivhala yo fhambanaho tshifhefho.
  Ndi u vangana ha mivhala yoṱhe heyi hune ha ri takadza mbilu.

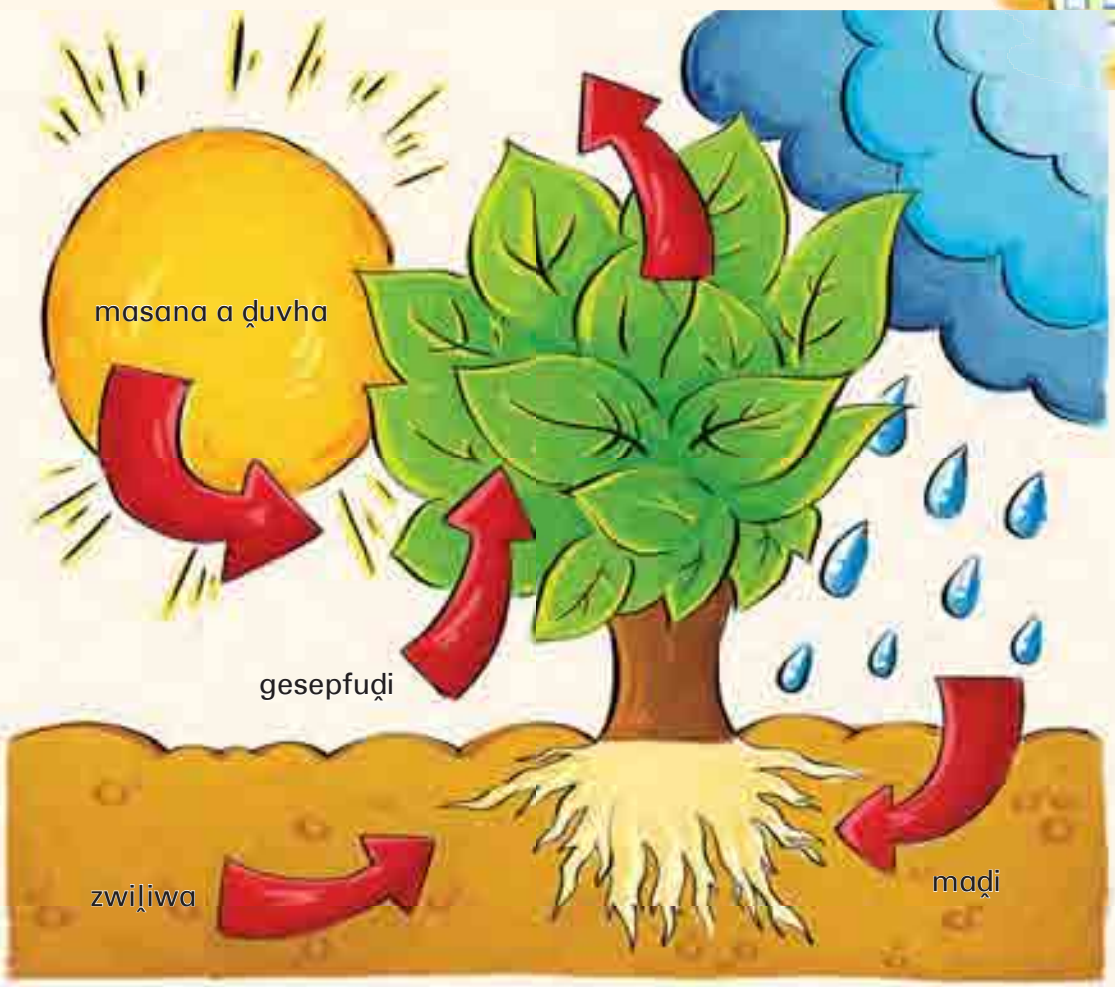

Kha ri ambe

Humelani murahu kha tshiṱori ni ṱalutshedze khonani yaṋu uri ndi nga mini ri na maṱari manzhimanzhi a mivhalavhala musi maṱari madala o no shanduka muvhala.

- Maṱari a shunduka a bva kha vhudala a vha a muṱaḓa kana tshitopana ngauri
- Maṱari a shanduka a vha matswuku ngauri
- Maṱari a shanduka a vha buraunu ngauri

Kha ri ite nyito

Lingedzani u ṱoḓa maṱari a mivhalavhala ni sa athu ḓa kiḽasini matshelo, a vhe e a zwivhumbeo zwo fhambananaho na saizi dzo fhambanaho.

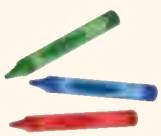

Maṱari a zwimela

Datumu:

Kha ri ite nyito

Zwivhumbeo na meme dza maṱari

No elelwa u ḓa na maṱari tshikoloni a u shumisa kha ndowedzo iyi?

Lavhelesani maṱari ane na vha nao.

Hu na zwigwada zwivhili zwa maṱari – maṱari zwao na maṱarimbumbano. Maṱari zwao a na ṱari ḽithihi na mukonyi. Maṱarimbumbano a na zwiṱari kha mukonyi. Lavhelesani tshifanyiso tsha 1. Maṱarimbumbano a na zwiṱari zwi re na tshivhalo.

Maṱari zwao na maṱarimbumbano

Hwayani ṱari: tshifanyiso tsha 2

Kha tshifanyiso itshi ri khou ni sumbedza kuhwayelwe kwa ṱari. Vheyani lurumbu lu no suvhelela lwa ṱari fhasi ha bammbiri. Zwino hwayani bammbiri ḽi re nṱha ha ṱari, ni sa tsikeledzi, nga lurumbu lwa khirayoni kana penisela. Tshivhumbeo tsha ṱari khathihi na meme dzaḽo zwi ḓo thoma u vhonala kha bammbiri.

Hwayani mańwe maṱari hafhu kha bammbiri. Ni lingedze u hwaya maṱari a no swika maṱanu o fhambanaho.

Zwino nambatedzani bammbiri ḽi re na zwe na hwaya kha siaṱari ḽi tevhelaho.

Ṅwalani dzina ḽa lushaka lwa muri we na wana khawo ṱari, nga nṱha ha tshińwe na tshińwe tsha zwe na hwaya. Ṅwalani uri muṇawa kana muri muhulwane kana tshiṱaka kana hatsi. Ivhani na vhuṱanzi uri maṱari vhuṱanu hao a a fhelela kha siaṱari.

Meme dza maṱari dzi a fana? Dzi phuphuledzeni nga munwe.

Bulani uri meme dza ṱari ḽi re kha tshifanyiso tsha 3 dzi fhambana nga mini.

U hwaya ṱari

- Hwayani nga heyi ndila: Hwayani ni sa tsikeledzi nga lurumbu lwa khirayoni kana penisela kha ṱari ḽińwe na ḽińwe.

Maṱari anga o hwayiwaho khea:

Kha ri ṅwale

Jenisani vhunzhi ha haya maipfi.

ṱari	
tshikolo	
muthu	

Vhunzhi ha ṱari ndi mini? Ndi maṱari. Tshivenḓa tshi shumisa thangi kha u sumbedza vhuthihi na vhunzhi, sa **ma**, **zwi** na **vha**.

Zwinzhi nga maṱari

Datumu:

Kha ri ite nyito

Kha ri lavhelese maṱari are zwifanyisoni izwi ri ʂalutshedze uri a vhonala nga ndila-ḓe.
Lavhelesani zwivhumbeo zwa aya maṱari na meme dzao.

Haya maṱari a na meme dzi no suvhelela

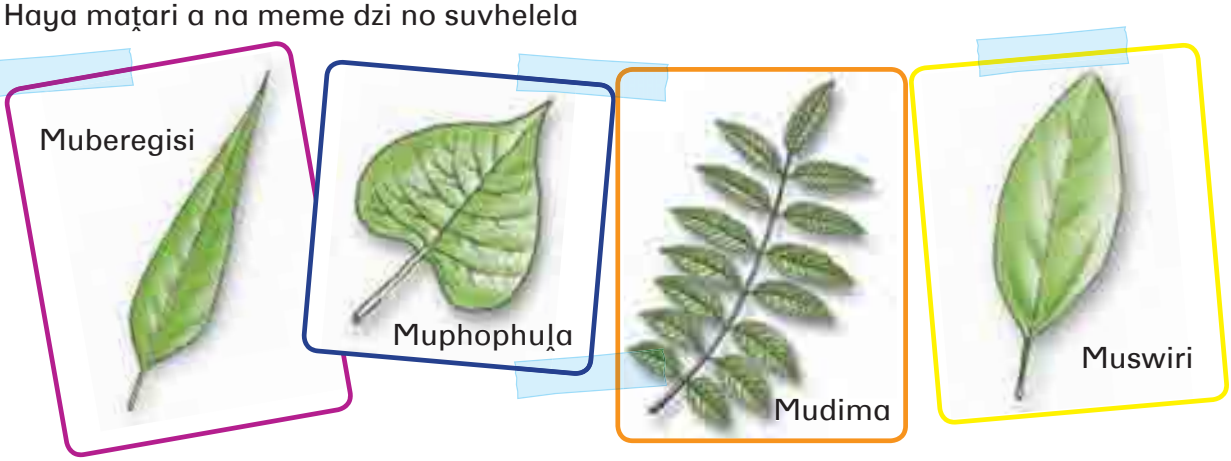

Haya maṱari a na meme dzi no nga maṇo

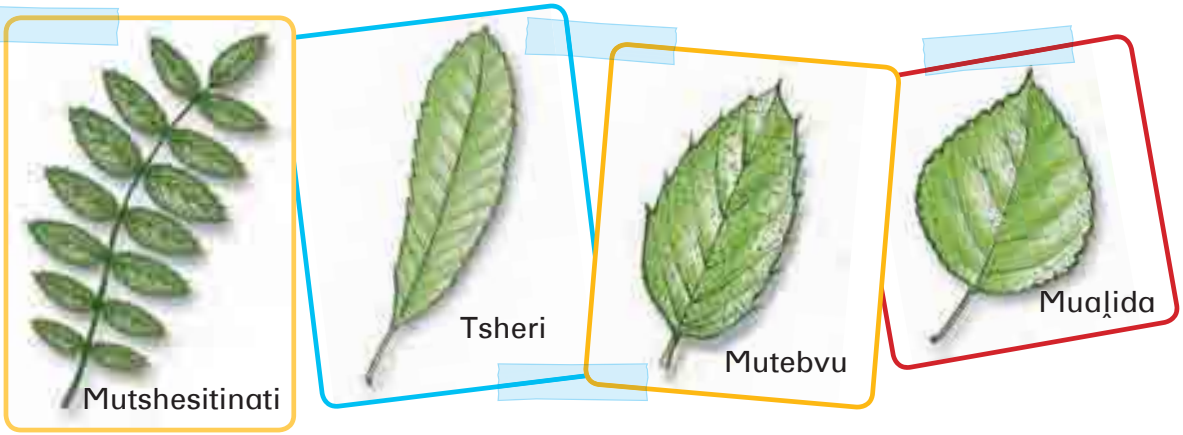

Haya maṱari a na tshivhumbeo tshilapfu

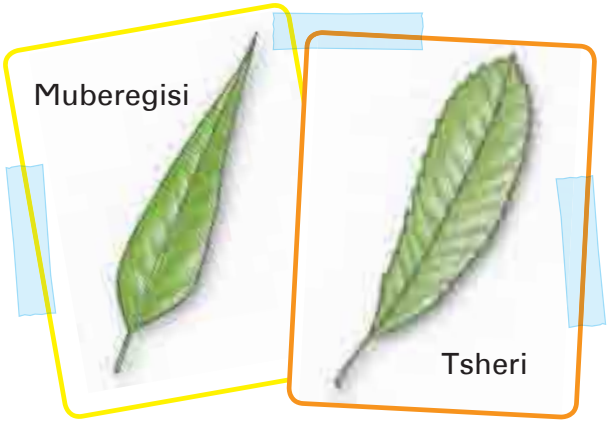

Haya maṱari a na tshivhumbeo tsha baphathi

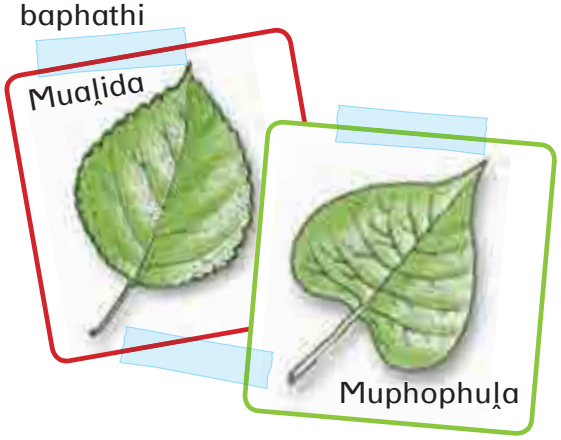

Kha ri ṅwale

Lavhelesani zwifanyiso ni fhindule mbudziso idzi.

Bulani dzina ḽa ṱari ḽine ḽa vha na meme dzi no suvhelela **nahone** ḽi na tshivhumbeo tshilapfu.

Bulani dzina ḽa ṱari ḽine ḽa vha na meme dzi no nga maṋo **nahone** ḽi na tshivhumbeo tshilapfu.

Bulani dzina ḽa ṱari ḽine ḽa vha na tshivhumbeo tsha baphathi **nahone** ḽi na meme dzi no nga maṋo.

Kha ri ite nyito

Zwino ḓadzani muri waṋu wa mashaka.

Teacher

Date:

Sign:

Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

Luambo lwa maṱari

Datumu:

Kha ri ṅwale

Madzina na masala

Madzina *ndi maipfi a thinwa. Ndi madzina a vhathu, zwipuka na zwithu zwi no nga zwiambaro, zwiḽiwa na zwiṅwe zwinzhizwinzhi.* ***Masala*** *ndi maipfi mapfufhi ane a ima vhuimoni ha dzina fhungoni. ("Masala" zwi amba uri a sala vhuimoni ha dzina kana a shuma naḽo) Madzina na masala a pfana na u shuma oṱhe sa dzikhonani.*

1. ***Munna*** *o tsa na bada.* ***Ene*** *o tsa na bada.*
2. ***Mukegulu*** *vho vha vha tshi khou pfuka bada.* ***Vhone*** *vho vha vha tshi khou pfuka bada.*
3. ***Mutsho*** *wo vha u tshi khou rothola nga maanḓa.* ***Wone*** *wo vha u tshi khou rothola nga maanḓa.*
4. ***Zwifuwo zwa kholomo*** *na nngu zwo vha zwi tshi khou fula mudavhini.* ***Zwone*** *zwo vha zwi tshi khou fula mudavhini.*

Zwino jenisani masala mafhungoni a tevhelaho:

1. Kuṱari kwo wa murini. _____ kwo wa murini.

2. Khathihi fhedzi kutukana kwa mbo ḓi vhona kuṱari kwa ku doba. Khathihi fhedzi _____ kwa mbo ḓi vhona kuṱari kwa ku doba.

3. Maṱari a shanduka a vha matswuku.

   _____ a shanduka a vha matswuku

4. Kiḽorofiḽi dala i a ngalangala kha maṱari.

   _____ dala i a ngalangala kha maṱari.

Kha ri ṅwale

Shandulani mafhungo aya a ye kha maipfi maambiwa.

Maipfi maambiwa na maipfi maambelwa

Musi ri tshi amba na khonani dzashu, ri shumisa maipfi maambiwa. Ri tea u bva kha maipfi maambiwa ra ya kha maipfi maambelwa musi ri tshi ṱoḓou amba zwe muṅwe a amba.

Kutukana ku ri, "Hu na ṱari fhasi". ***Ndi maipfi maambiwa.***
Kutukana kwo amba uri hu na ṱari fhasi. ***Ndi maipfi maambelwa.***

1. Mmawe vha ri, "Ndi renga gurosari vhege iṅwe na iṅwe."

_____

2. Khotsi vha ri, "Tshifhinga tsho swika uri ri ṱuwe."

_____

3. Dudu u ri, "Hei ṋama i a ḓifha."

_____

4. Vhonani u ri, "Miroho yanga i a ḓifha."

_____

Kha ri ḓiphiṋe

Olani mepe u no sumbedza he kuṱari kwa wela hone. Olani zwifanyiso zwi no sumbedza vhe vha ṱangana nakwo.

- Kwo thoma nga u ṱangana na tshimange. Ha tevhela kuṋoni. Ha ḓa kholomo.
- U bva afho kwa fhufhela mbudzini, ha tevhela ku tshi waniwa nga nguluvhe.
- Tsha u fhedzisela ha vha u wela tsini na milenzhe ya kutukana.

Phosiṱara ya maṱariṱari

Datumu:

Kha ri ite nyito

Ṅwalani phosiṱara i no amba nga u tsireledza miri.
Ambani na khonani dzaṋu malugana na uri ni nga ita mini uri phosiṱara yaṋu i kunge maṱo a vhathu.
Ndi nnyi ane a ḓo vhala phosiṱara? Ni ḓo i vhea ngafhi?

Olani phosiṱara hafha.

Kha ri ṅwale

Lavhelesani phosiṱara dza khonani dzaṋu ni fhindule mbudziso dzi tevhelaho. Jenisani thiki (✓) ni tshi fhindula uri ee na tshifhambano (✗) kha uri hai tsini na mbudziso iṅwe na iṅwe.

	1		2		3	
	✓	✗	✓	✗	✓	✗
Phosiṱara i ḓo kunga maṱo a vhathu?						
Zwi khagala uri phosiṱara yo itelwa vhonnyi?						
Phosiṱara i na mulaedza u re khagala?						
Ni vhona u nga vhathu vha ḓo kwamea nga phosiṱara?						
Muṅwalo wa hone ndi wavhuḓi na u vhonala?						
Phosiṱara i sumbedza tshifanyiso tsho teaho?						

Zwino bulani uri iṅwe na iṅwe ya idzi phosiṱara ṱhanu i nga khwiṋisiwa nga ndiladze.

U pulanela tshiṱori

Datumu:

Kha ri ambe

Humelani murahu kha tshiṱori tsha kuṱari kuṱukuṱuku.

- Ambani uri tshiṱori tsho thoma hani.
- Ambani uri tshiṱori tsho fhela hani.

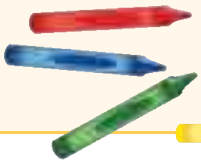

Olani tshifanyiso tsha u sumbedza uri tshiṱori tsho thoma hani ni ṅwale fhungo ḽithihi nga mathomo a tshiṱori.

Kha ri ṅwale

Olani tshifanyiso tsha zwe zwa bvelela kha kuṱari musi ku tshi vhudzulwa na nḓila ni ṅwale fhungo ḽithihi nga mutumbu wa tshiṱori.

Olani tshifanyiso tsha uri tshiṱori tsho fhela hani ni ṅwale fhungo ḽithihi nga magumo a tshiṱori.

Kha ri ite nyito

Ambani na khonani dzaṋu nga tshiṱori tshine na khou ya u ṅwala.
Ambani nga mathomo, mutumbu na magumo zwa tshiṱori.

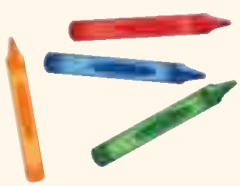

U ṅwala tshiṱori tshaṇu inwi muṇe

Datumu:

Kha ri ṅwale

Zwino ṅwalani mvetamveto ya tshiṱori tshaṇu kha heḽi siaṱari.

Mathomo
Mutumbu
Magumo

Zwino ni khou ya u ita bugu yaṇu inwi muṇe. Gerani siaṱari ḽi tevhelaho ḽa bugu iyi. Gerani kha mutalo wa zwithomathoma. Petani kha mutalo. Ṅwalani dzina ḽa bugu kha khavara. Ṅwalani dzina laṇu fhasi ha dzina ḽa bugu, ngauri ndi inwi muṅwali wa tshiṱori. Olani tshifanyiso kha khavara. Zwino ṅwalani tshiṱori tshaṇu buguni.

KHAVARA YA MURAHU

OLANI TSHIFANYISO TSHI NO AMBA NGA ZWI RE BUGUNI IYI

Ṅwalani dzina l̯an̯u

Miṅwaha yan̯u

Hune na dzula hone

8

LIGA l̯a 4: gerani kha mutalo nga murahu ha musi no sot̯epul̯ara bugu yan̯u

KHAVARA

Olani tshifanyiso hafha.

Ṅwalani dzina l̯a bugu hafha.

Jenisani dzina l̯an̯u (ndi inwi muṅwali).

1

LIGA l̯a 1: petani kha mutalo wa zwithoma

LIGA l̯a 2: petani kha mutalo wa zwithoma LIGA l̯a 3: sit̯epul̯areni kha lurumbu ulu

5

Isani tshit̯ori tshan̯u phanḓa hafha.

Olani tshifanyiso hafha.

4

Ṅwalani mutumbu wa tshit̯ori tshan̯u hafha.

Olani tshifanyiso hafha.

Olani tshifanyiso hafha.

Fhedzisani tshiṱori tshaṋu.

7

Olani tshifanyiso hafha.

Thomani u ṅwala tshiṱori tshaṋu hafha.

2

Olani tshifanyiso hafha.

Nwalani uri hu bvelela mini maguvhoni a tshiṱori tshaṋu.

6

Olani tshifanyiso hafha.

Isani tshiṱori tshaṋu phanda hafha.

3

4

Mufumakadzi we a ṱavha miri

Datumu:

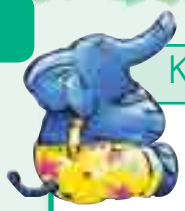

Kha ri ambe

- No no vhuya na lingedza u humbula uri ḽifhasi ḽo vha ḽi tshi ḓo vha ḽo tou itisa hani arali ho vha hu si na miri?
- Ni a zwi ḓivha uri hu bvelela mini kha vhupo arali ri tshi rema miri ra si tsha dovha ra ṱavha miṅwe?

Kha ri vhale

Vhalani tshiṱori itsho ni lingedze u humbula nga zwe na vhala.
Ni ḓo fhindula mbudziso dza hetshi tshiṱori matshelo.

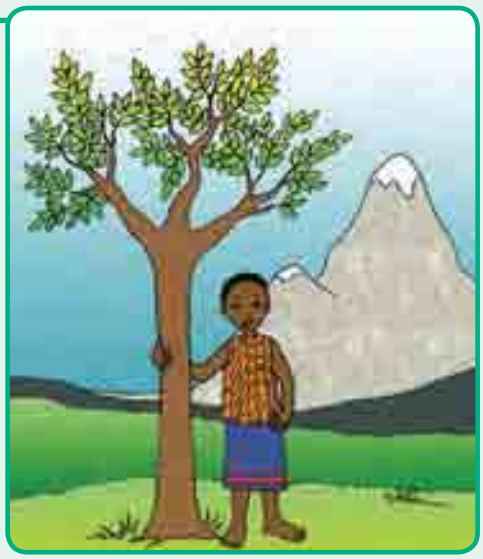

Ṅwana wa miṅwaha ya rathi, Wangari u khou gidima midavhini midaladala a tshi ya mulamboni. O fara bakete ḽa u ka maḓi. U a kwatama a sedza maḓi o ḓalaho khovhe. "Ee, i ḓanu vhona aya makumba a tshiḓula," u vhudza khaladzi awe, Ndiritu, a kokodza luḓali lwa makumba lu tshi bva maḓini. Luḓali ulu lwa makumba lu penya sa malungu.

Musi vho no fhedza u ka maḓi, ene na Ndiritu vha ḓo ya u reḓa khuni. Mme avho na vhaṅwe vhafumakadzi vha khou shuma masimuni. Ṋamusi nga madekwana vha ḓo sevha nga miroho ine vha ḓo vhuya nayo vha tshi bva masimuni.

Musi vho no fhedza u shuma, Wangari na mme awe na Ndiritu vha tshimbila vhoṱhe vhukati ha mahatsi madaladala. Wangari u lavhelesa dzithavha na magovha o ḓalaho mihuyu. "Zwi tou nga shango ḽo ambara jasi ḽidala," u ralo a tshi vhudza mme awe. Mme awe vha mu vhudza uri vhathu vha tea u vhavhalela shango na miri zwine zwa ri fha zwiḽiwa. Muthu muṅwe na muṅwe na muri muṅwe na muṅwe zwi nga ita uri ri tshile ro takala.

"Mmawe, ndi khou tama u ḓivha zwoṱhe nga shango na miri. Ndi khou humbela u ya tshikoloni?" a ralo Wangari.

"Ee, Mmawe, kha vha ri Wangari a jene tshikolo,"
ndi Ndiritu a tshi luvhelela. "Vhasidzana a vha jeni tshikolo,"
hu fhindula mme avho.

"Aa mmawe, Wangari o thanya musi. U fanela u jena tshikolo," u a fhindula.

Ndi ngazwo Wangari o thoma tshikolo.

O shuma nga maanḓa nahone vhagudisi vhawe vha mu vhudza uri u ḓo ita zwithu zwi mangadzaho a tshi aluwa. O ya a jena yunivesithi Amerika miṅwaha miṱanu. O ṱuvha makumba a zwiḓula, a ṱuvha mashaka awe, a ṱuvha midavhi midaladala, fhedzi a takadzwa nga u guda zwithu zwiswa.

Musi hu kale a si ho hayani, Wangari a vhuya hayani. Zwe a vhona zwa mu tshuwisa. Vhathu vho remekanya miri na u haḓa ḓaka vha tshi ṱoḓa tshelede. Thavha na magovha zwe kale zwa vha zwo mela mihuyu midala zwo vha zwo swotolwa zwoṱhe. Ngade dza miroho dzo ngalangala, nahone vhathu vho vha vho onda na u farwa nga nḓala.

"Vhathu vha hashu!" hu amba Wangari. "Vho tshinyekanya shango ḽe ḽa vha ḽi tshi kanzwa vhathu."

Wangari a pfa o ṱungufhala nga maanḓa na u sinyuwa, fhedzi a thoma u humbula ngauri a nga thusa hani vhathu vha hawe.

"Iwe vhathu," a ralo kha vhathu vha kusi uku, "kha ri shume roṱhe ri ṱavhe miri."

Hu si kale ndi musi muṅwe na muṅwe a tshi khou ṱavha miri. Vhafumakadzi, vhoramavhengele na maswole. Muṅwe na muṅwe a ṱavha miri. Vha ṱavha vha ṱavha, vha ṱavha vha ṱavha. Vho fhedza vho ṱavha miri ya miḽiyoni dza fararu. Shango ḽa titima hafhu, hu si kale muṅwe na muṅwe a wana zwa uḽa.

Zwinzhi nga ha mufumakadzi we a ṱavha miri

Datumu:

Kha ri ite nyito

Itani ḽitambwa ḽa Vho Wangari vha tshee ṅwana muṱuku. Ni kone u ita ḽitambwa ḽa musi vho no vhuya Amerika. Ḽitambwa iḽi ḽi tea u sumbedza zwine vha vhona na zwine vha amba.

Kha ri ṅwale

Ṅwalani zwithu zwiraru zwe Vho Wangari vha ita vha tshee ṅwana muṱuku.

1.

2.

3.

Mme avho vho vha vhudza mini nga midavhi midaladala?

Vho Wangari vho jena tshikolo Amerika tshifhinga tshingafhani?

Vha tshi vhuya vho wana afha hayani ha havho ho tou ita hani?

Ndi mini zwe Vho Wangari vha ita u itela u lugisa shango?

Ndi nnyi we a vha thusa u ṱavha miri?

Kha ri ṅwale

Jenisani maipfi o ṱahelaho. Shumisani maipfi aya uri a ni thuse.

vha ṱavha | fhaṱa | wisi | na | mushumo | funa | fha

Miri i na _____. Vhafumakadzi vhanzhi kusini kwa hashu _____ miri ngadeni dzavho. Miri i ri _____ mirunzi musi hu tshi fhisa. Ndi _____ miri minzhi ngadeni ya hashu i sa _____ maṱari ṅwaha woṱhe. Zwiṋoni zwi _____ nga maanḓa miri yanga nahone zwi _____ zwiṱaha zwa mafhondo azwo khayo.

Zwino jenisani maipfi a no amba zwi no fhambana na zwa maipfi **o swifhadzwaho**.

Kha ri ṅwale

Vhusiku vhuṅwe na vhuṅwe _____ **tshilimo** _____.

Ndi a **shela** maḓi _____ a no **fhisa** _____

nda ṱamba nda **ambara** _____ zwiambaro zwanga **zwiswa** _____.

Fhedzisani mafhungo a tevhevhelaho.
Ni elelwe u ṅwala maipfi maswa kha dikhishinari yaṋu.

Kha ri ṅwale

Musi Vho Wangari vha tshee muṱuku shango ḽo vha ḽi tshi vhonala ḽo
Musi Vho Wangari vha tshi vhuya Amerika vho wana uri

U ṱavha miri

Datumu:

Kha ri ite nyito

U zwala muri

Ni tea u vha na boḓelo ḽa 2 ḽitha na mavu na mbeu ya muri.

1. Tsheani ṱhoho ya boḓelo.
2. Shelani mavu kha tshiraho. Shelani khomposi kana manyoro.
3. Jenisani mbeu ngomu mavuni.
4. Sheledzani zwiṱuku luthini nga vhege. Ni tea u ita uri mavu a dzule e na murongwe fhedzi a songo ṋukala. Nga murahu ha vhege dza 4 u swika kha dza 5, ngwanana dzi ḓo runga kha mavu.
5. Musi ngwanana dzi na vhege tharu, dzi simuleni ni dzi ṱavhe kha zwisaga zwa puḽasiṱiki zwi re na mavu.
6. Musi ngwanana dzo no aluwa dzi tshi vho lingana na tshanḓa tshaṋu, dzi ṱavheni mavuni.

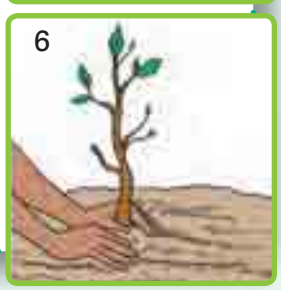

Kha ri ambe

Vhalani ndaela dzi re afho nṱha ni kone u amba ngadzo na tshigwada tshaṋu.

- Ndi nga mini zwi na mushumo u shela komphosi mavuni?
- Ni tea u sheledza mbeu lungana?
- Ni tea u ita mini musi ngwanana dzi na vhege tharu?
- Ndi lini hune na tea u simulela ngwanana fhasi mavuni?

Kha ri ṅwale

Vhumbani mbudziso ni tshi shumisa maipfi a re kha burakete.

Ri ṱavha mbeu maboḓeloni a puḽasiṱiki. (Mini)

Mbeu i dzula maboḓeloni vhege dzi no swika ṱhanu. (Tshifhinga tshi ngafhani)

Ri ṱavha mbeu ngauri dzi thusa vhupo. (Ndi ngani)

Ri dzi simulela kha zwipuḽasiṱiki nga murahu ha vhege ṱhanu. (Lini)

Musi ngwanana dzo no aluwa dzi tshi vho lingana na zwanḓa zwashu ri dzi ṱavha ngadeni. (Ngafhi)

Kha ri ṅwale

Nangani ni tangedzele ipfi ḽi re ḽone.

Ndi a ḓivha/divha uri mbeu dzi ṱavhiswa hani.

Ndi sheledza ngwanana dzanga/ḽanga uri dzi aluwe.

Ndi zwavhuḓi u sheledza ngwanana luthihi nga vhege/bege.

Arali ni na tsimu ṱavhani muri/miri minzhi.

Hu na vhafumakadzi vhanzhi vha no ṱavha/ṱamba miri shangoni ḽa hashu.

Kha ri ḓiphiṋe

Ṅwaha muṅwe na muṅwe ri fhululedza **Vhege ya Arbor** ri tshi ṱuṱuwedza vhathu uri vha ṱavhe na u londa miri. Itani phosiṱara ya Vhege ya Arbor ya u vhudza vhathu nga ha vhuhulu ha miri.

"Arbor" ndi ipfi ḽa kale ḽine ḽa amba "maṱari".

Kha ri vhale

Inthaviwu ya Vho Wangari Maathai

Datumu:

Vho Wangari Maathai vho vha muwini wa Pfufho ya Nobel ya Vhudziki ya 2004. Kha ri humbulele uri ri khou ita inthaviwu navho ya gurannḓa ya kiḽasi yaṋu.

Kha vha ri vhudze zwa vhuṱukuni havho na nga vha muṱa wa havho

Ndo bebwa nga ḽa I ḽa Lambamai, 1940 ngei Nyeri, Kenya. Vhabebi vhanga vho vha vhe vhalimi, nahone ro vha ri vhana vhaṋa. Ndo vha ṅwana wa vhuraru. Ndo vha ndi na khaladzi mbili khulwane. Ho vha hu si na zwikolo bulasini, nahone khaladzi dzanga khulwane dzo vha dzi tshi jena tshikolo tsha phuraimari tsha Ihithe henefho ha hashu. Nga hetsho tshifhinga, vhunzhi ha vhasidzana vho vha vha sa jeni tshikolo. Fhedzi nṋe ndo vha ndi tshi khou ṱoḓou jena tshikolo. Khaladzi dzanga khulwane dza luvhelela mme anga uri vha tende ndi tshi jena tshikolo.

Kha vha ri vhudze nga pfunzo yavho

Musi ndi na miṅwaha ya malo, ndo ya nda jena tshikolo na khaladzi dzanga ngei Phuraimari ya Ihithe.

Musi ndi na miṅwaha ya fuminthihi, ndo pfulutshela tshikoloni tsha hosiṱeḽe. Ndo vha ndi tshi funa tshikolo, fhedzi ndo vha ndi tshi dzulela u humbula u vhuya hayani ha shango ḽidaladala musi tshikolo tsho vala. Musi ndi na miṅwaha ya 16 vho ntendela uri ndi yo jena Tshikoloni tsha Nṱha tsha Loreto. Musi ndo no phasa afha nda ya nda jena Amerika ndi tshi khou guda saintsi. Musi ndi tshi vhuya Kenya, nda tshuwa ndi tshi vhona uri shango ḽo tshinyala.

Vho zwi kona hani?

Ndo thoma Dzangano ḽa Bannda Ḽidala. Nda ṱuṱuwedza vhathu uri vha ṱavhe miri ya dzimiḽiyoni na dzimiḽiyoni hoṱhe kha ḽa Kenya. Miri ye ra ṱavha ya thusa kha u lwa na mukumbululo wa mavu na u ngalangala ha miri.

Muhumbulo wa u ṱavha miri wo pfukela na kha maṅwe mashango. Ndo vha ndi songo humbula uri zwi ḓo itea ngaurali musi ndi tshi thoma Dzangano ḽa Bannda Ḽidala, fhedzi ndo vha ndo takala vhukuma, nda thusa nga hune nda nga kona. Nga 2004, ndo wina Pfufho ya Nobel ya Vhudziki nga mishumo yanga. Ndi pfa ndi tshi ḓihudza vhukuma nga haya mafhungo, nga maanḓa ndi tshi humbula uri ndo vha mufumakadzi wa u thoma wa Afrika we a wina pfufho iyi.

Vha nga eletshedza mini vhaswa?

Ndi ṱoḓa vhaswa vha tshi zwi ḓivha uri muṅwe na muṅwe a nga ḓisa tshanduko. Muthu muṅwe na muṅwe na tshimela tshiṅwe na tshiṅwe zwi na mushumo. Vhathu vha nga si tshile hu si na mupo.

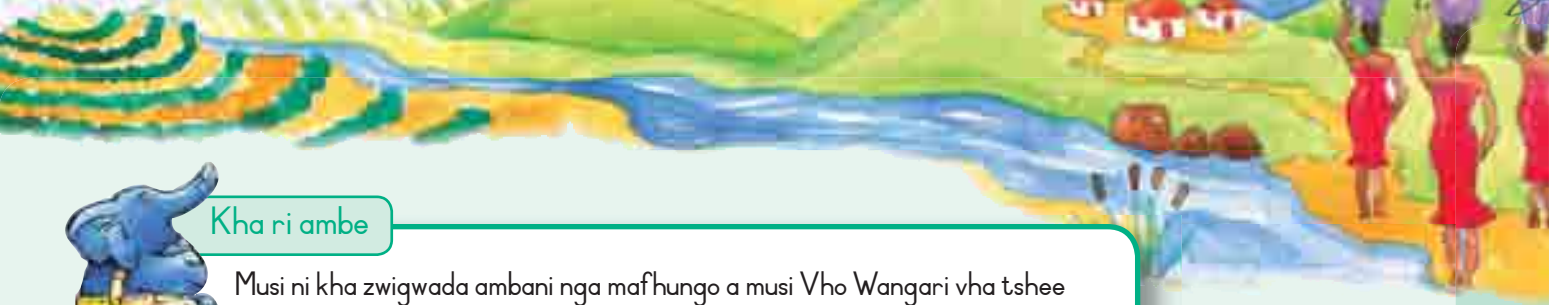

Kha ri ambe

Musi ni kha zwigwada ambani nga mafhungo a musi Vho Wangari vha tshee muṱuku khathihi na nga muṱa wa havho.

- Khaladzi dzavho dzo vha thusa nga nḓilaḓe uri vha jene tshikolo?
- Vho ita mini zwe zwa ita uri vha bvele phanḓa?
- Ndi nga mini vho wina Pfufho ya Nobel ya Vhudziki?

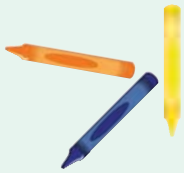

Kha ri ṅwale

Itani inthaviwu na muṅwe muthu we a bvelaphanḓa vhutshiloni. Hu nga kha ḓi vha muṅwe muthu henefho tshikolani tsha haṋu (muṅwe muthu we a kona nga maanḓa kha zwa tshikolo kana mitambo) kana muṅwe muthuvho tshitshavhani tsha haṋu. Vhudzisani mbudziso dzi tevhelaho ni jenisele phindulo dza uyu muthu. Ni thome ni ṅwale kha bammbiri ḽa u vetaveta.

Vha/Ni nga mmbudza nga muṱa wa havho/haṋu?

Vha/Ni nga mmbudza nga pfunzo yavho/yaṋu?

Vha/Ni nga mmbudza uri ndi mini tsho itisaho uri vha/ni bvele phanḓa?

Ndi nyeletshedzo ifhio ine vha/na nga fha vhathu uri vha bvele phanḓa sa vhone/inwi?

Teacher

Date:

Sign:

Maḓi

Datumu:

Kha ri vhale Vhalani mafhungo ni fhindule mbudziso.

U tambulela maḓi

Maḓi ane na a shumisa ni a wana nga ndilaḓe ḓuvha liṅwe na liṅwe? Vhunzhi hashu ri tou somba bommbi. Fhezi hu tshee na vhathu vhanzhi vhane vha kha ḓi konḓelwa u wana maḓi.

Liki Mukwena ndi musidzana a re na miṅwaha ya 13. U dzula kusini kuṅwe ku re vhuponi ha mahayani. Ḓuvha liṅwe na liṅwe nga matsheloni u vuwa nga 04:00, ḓuvha li sa athu tsha. U bubela gwejoni ḽa maḓi, khiḽomitha ṱhanu u bva hayani, u vha o fara tshigubu tshihulu tsha puḽasiṱiki. U vha a tshi khou ya u ka maḓi a no ḓo shumiswa hayani ḽeneḽo ḓuvha.

A tshi ya gwejoni u tou tsitsa zwine zwa amba uri a tshi vhuya ndi mushumo u gonya tshivhanga o hwala maḓi a no lemela.

Liki u pfana na u vha ene wa u thoma u swika gwejoni matsheloni maṅwe na maṅwe, naho zwi tshi amba uri u tea u buba. Hu vha ho ima vhafumakadzi na vhana vha no swika 20 matsheloni maṅwe na maṅwe kha muduba. Tshi no dina hafha gwejoni ndi uri maḓi ha bvi e manzhi.

Vhathu vhaṱukuṱuku vha no thoma u swika ndi vhone vha no ḓadza zwigubu zwavho nga u ṱavhanya ngeno vhaṅwe vha tshi tea u thoma vha lindela u swikela maḓi a tshi gonya hafhu. Muthu a re murahurahu kha muduba u tea u lindela tshifhinga tshilapfu.

Arali Liki a nga vha murahurahu kha muduba zwi amba uri u ḓo lenga u swika tshikoloni.

Kha ri ṅwale

Ndi nga mini maḓi e tshithu tshi no konḓa miḓini ya mahayani?

Maḓi a shumiswa u ita mini?

Ndi nga mini mvula i tshithu tshihulwane vhutshiloni hashu?

Ndi mini tshine tsha nga leludzela vhathu vha no dzula afha kusini kwa Liki vhutshilo?

Kha ri ṅwale

Shandulani ipfi ḽi re kha burakate u itela uri fhungo ḽi ambe zwone.

Liki Mukwena (ka) _____ maḓi gwejoni.

Liki (dzula) _____ vhuponi ha mahayani.

Vhafumakadzi vhanzhi (fola) _____ muduba gwejoni ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe.

Gwejo (bva) _____ maḓi maṱukuṱuku.

Liki (tshimbila) _____ khiḽomitha ṱhanu a tshi ya tshikoloni.

Zwinzhi nga maḓi

Datumu:

Kha ri ambe

- Vhathu vha kusini kwa ha Liki vha wana ngafhi maḓi?
- Ndi nga mini Liki a tshi vuwa nga matshelonitsheloni?
- Ndi zwavhuḓi uri vhathu na zwipuka vha nwe maḓi mathihi? Ngani?
- Ni vhona u nga vhafumakadzi na vhana vha a sukumedzana gwejoni? Ndi nga mini ni tshi ralo?

Kha ri ṅwale

Livhanyani maipfi na zwine a amba.
Ni elelwe u ṅwala ayo maipfi kha dikishinari yaṋu.

tshigubu	u ṋea vhathu zwithu
muduba	fhethu hu si ḓoroboni
ḓisela	vhathu vho imaho nga nḓila ine wa phanḓa a tevhelwa nga wa murahu vho lindela
vhupo ha mahayani	tshithu tsha u hwala ngatsho maḓi

Kha ri ṅwale

Fhedzisani mbekanyatshifhinga ya Liki ya Musumbuluwo.

04:00	
04:30	U ya hayani
08:00	

17:30	
18:00	U bika tshilalelo
20:00	U shuma tshuṅwahaya yawe
22:00	

Kha ri ṅwale

Ḓadzani mbekanyatshifhinga yaṋu ya Musumbuluwo.

	U vuwa
08:00	
	Tshikolo tshi a bva
	U thoma tshuṅwahaya
18:00	
20:00	

Gomelelo na mupo

Datumu:

Kha ri vhale

Vhalani tshirendo ni fhindule mbudziso.

Gomelelo

Vhathu, zwipuka na zwimela zwi khou fa
Muṅwe na muṅwe u na nḓala
Milambo, milambwana na madamu zwi khou xa
Hu khou itea mini?
U valwa ha maḓi ho thoma
Vhathu vha tea u thoma u shumisa tsivhudzo dza u vhulunga maḓi
Zwiḽiwa zwa gomelelo zwi tea u phakhelwa vhathu
Izwi zwithu zwi ḓo fhela lini?
Shango ḽashu a ḽi tsha sedzea
Hoṱhehoṱhe ndi miri yo omaho na phukha dzo ondaho
Hezwi zwoṱhe ndi mishumo ya gomelelo.

Zwo jiwa kha mushumo wa
Gugulethu Maphosa

Kha ri ṅwale

Gomelelo ndi mini?

Hu bvelela mini kha milambo na milambwana musi hu na gomelelo?

Hu bvelela mini kha zwimela na phukha musi hu na gomelelo?

Ni vhona unga hu nga bvelela mini arali hune Liki a dzula hone hu tshi nga vha na gomelelo?

Kha ri ṅwale

Lingedzani u ṅwala tshirendo tsha zwi no khou dina zwi no kwama mupo wa tshitshavha tsha haṇu.

Kha ri ṅwale

Vhekanyani maipfi aya a tshi tevhekana nga ngona uri ni vhumbe mafhungo. Ni elelwe u a fhedza nga tshiga tsha u awela kana tshigambudziso.

vuwa Liki tshifhingaḓe u nga

u tshimbila Liki khiḽomitha ṭhanu a tshi tshikoloni ya

fa Zwimela zwi gomelelo wa musi a

xa Milambo milambwana zwi a na

Zwipuka zwi fa a arali si na hu mvula

U vhulunga maḓi

Datumu:

Kha ri ṅwale

Ṅwalani zwitsivhudzi zwa u vhulunga maḓi. Shumisani maipfi a re tshibogisi uri a ni thuse.

mashika

maḓi

ni songo shumisa

nṱha

ni songo laṱa

sa thoiḽethe

milambo

kuna

Kha ri ḓiphiṋe

Itani phosiṱara ya u ṱuṱuwedza vhathu uri vha vhulunge maḓi. Shumisani miṅwe ya mihumbulo i re tshibogisini. Olani tshifanyiso tshi no amba nga u vhulunga maḓi.

Swielani u mona na nnḓu – ni songo shumisa hosiphaiphi kha u bvisa buse.

Valani bommbi.

Ni songo tenda bommbi dzi tshi bvuḓa.

Ṱambani shawarani – ni songo shumisa bafu.

Kelelani maḓi a u shumisa ngandeni.

Itani phosiṱara yaṋu hafha.

Teacher

Date:

Sign:

Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

Ḽifhasi, haya hashu

Datumu:

Kha ri ambe

Kha ri lavhelese tshifanyiso.

- Ni khou vhona mini tshifanyisoni itshi?
- Vhupo uhu ho kuna kana hu na tshika?
- Ni vhona u nga ndi mafhungo mahulwane u ita uri vhupo hu dzule ho kuna? Ambani uri ngani.

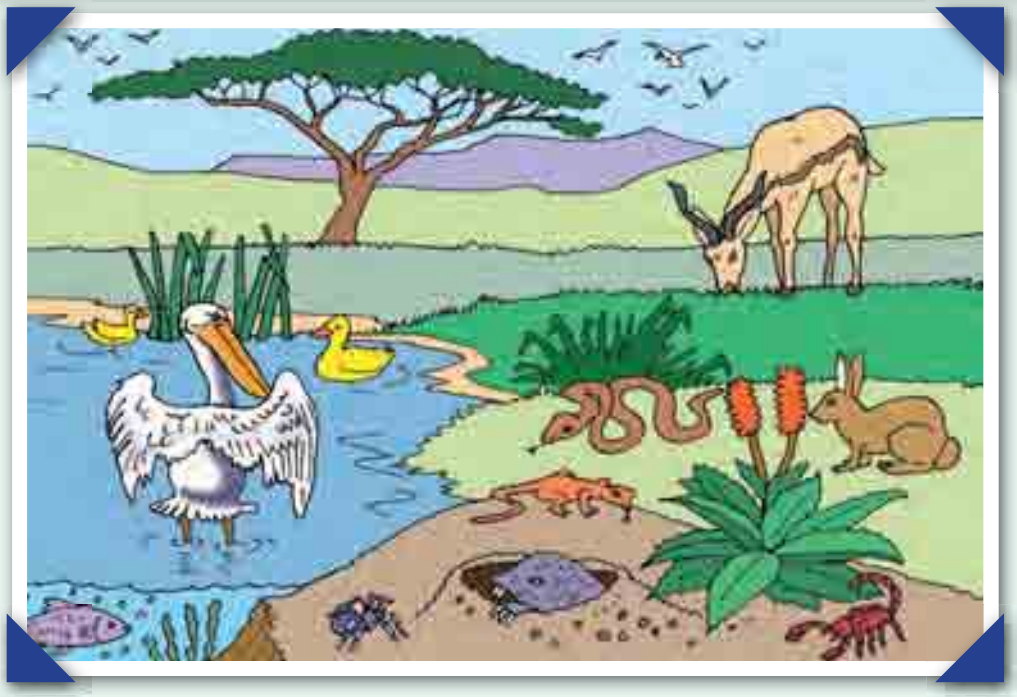

Kha ri vhale

Zwithu zwinzhi zwi no mangadza – maano mathihi

Ḽifhasi ḽashu ḽo ḓala zwimela na zwipuka zwi mangadzaho. Zwiṅwe ndi zwiṱukuṱuku, ngeno zwiṅwe zwi zwihulwane. Zwiṅwe zwi na mivhala i sa kungi zwiṅwe zwi na mivhala i no kunga. Fhedzi zwoṱhe zwi fulufhela kha zwiṅwe uri zwi kone u tshila. Lushaka luṅwe na luṅwe lwa zwi tshilaho lu na haya halwo, hu no pfi haya hatsho. Hu nga vha thulwi ya maṱari a kale, ḓakani kana mulamboni. Ḽifhasi ḽi na mahaya azwo o fhambanaho a dzimiḽiyoni na dzimiḽiyoni.

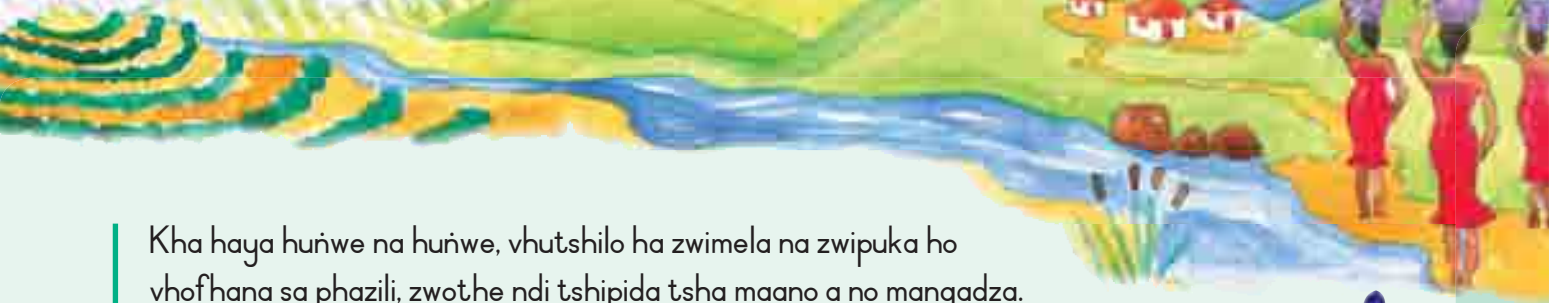

Kha haya huṅwe na huṅwe, vhutshilo ha zwimela na zwipuka ho vhofhana sa phaziḽi, zwoṱhe ndi tshipiḓa tsha maano a no mangadza. Ḓuvha ḽi ṋea vhududo na tshedza. Zwimela zwa zwi shumisa kha u ita zwiḽiwa zwazwo zwi tshi bva kha gesepfuḓi, maḓi na zwifushi zwi no bva mavuni. Zwimela ndi zwiḽiwa zwa zwivhumbwa zwo fhambanaho. Zwivhumbwa zwiṱuku zwi vha zwiḽiwa zwa zwivhumbwa zwihulwane.

Zwoṱhe zwi tshilaho zwi fhedza nga u fa. Zwa pwashekanyiwa zwa bva zwithu zwi no nonisa mavu u itela uri zwimela zwiswa zwi aluwe zwo takala. A hu na tshi no lozwiwa. Tshigwada tsha zwipuka na zwimela zwine zwa thusana u tshila hupfi zwi kha ikhosisiṱeme (tshitendeledzi tsha vhutshilo).

Ikhosisiṱeme i dzula yo lulamiswa. Arali ya khakhisiwa zwimela na zwipuka zwi ḓo fa.

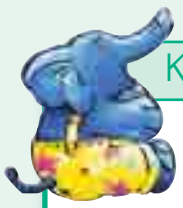

Kha ri ambe

- Haya hatsho ndi ngafhi?
- Ambani nga hune na dzula hone. Shumisani maipfi haya: maḓi, mufhe, miri, mashika, zwimela, zwipuka, nnḓu.
- Ni vhona u nga ndi nga mini zwimela na zwipuka zwi tshi thusana?
- Phambano ya tshithu tshi no tshila na tshithu tshi sa tshili ndi ifhio?

Kha ri ṅwale

Maipfi **o swifhadzwaho** a amba mini? Nangani ipfi kana maipfi o teaho kha mutevhe u re kha tsha uḽa. Ṅwalani maipfi ayo kha dikishinari yaṋu.

fulufhela kha	lutendo kha	tenda kha	ṱoḓa	ima kha
tshila	ya phanḓa	hanya	tshidzwa	fa
haya hatsho	zwima	muḓi	vhudzulo	nnḓu
zwifushi	zwiḽiwa	maswiri	ḓifha	pfushi
ikhosisiṱeme	vhupo	khomphiyutha	zwitshilaho	muṋo

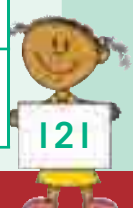

U tshila na mupo

Datumu:

Kha ri ambe

- Phaẓili ndi mini?
- Ndi nga mini vhupo vhu tshi nga phaẓili?
- Ndi zwifhio zwimela zwine zwa tea u ḓisikela zwiḽiwa?
- Hu itea mini kha zwitshilaho musi zwi tshi fa?
- Ni vhona u nga hu bvelela mini kha zwithu zwi sa tshili, sa puṱasiṱiki, musi ro dzi posa fhasi?

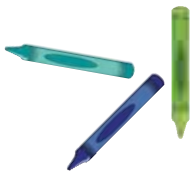

Kha ri ṅwale

Jenisani maipfi a no khou ṱahela mafhungoni a re afho fhasi. Ni shumise maipfi a re tshibogisini.

lima

posa

limela

tshila

fha

ṱavha

Vhupo hune nda _____ khaho hu na mushumo. Ndi _____ maṱamaṱisi, maḓabula na khavhitshi. Ndo _____ miri mivhili ngandeni ya hashu ine ya ri _____ mirunzi tshilimo. Ndi _____ maṱari oṱhe a miroho ane ri si a bike kha thulwi ya khomphosi. Musi khomphosi yo no swika u shumiswa ndi a i _____ mavuni u itela uri mavu a none.

Kha ri ṅwale

Ḓadzani nga **ndi** na **zwi**.

Zwimela na zwipuka _____ tshila zwoṱhe kha ikhosisiṱeme.

Haya hashu _____ vhupo hashu.

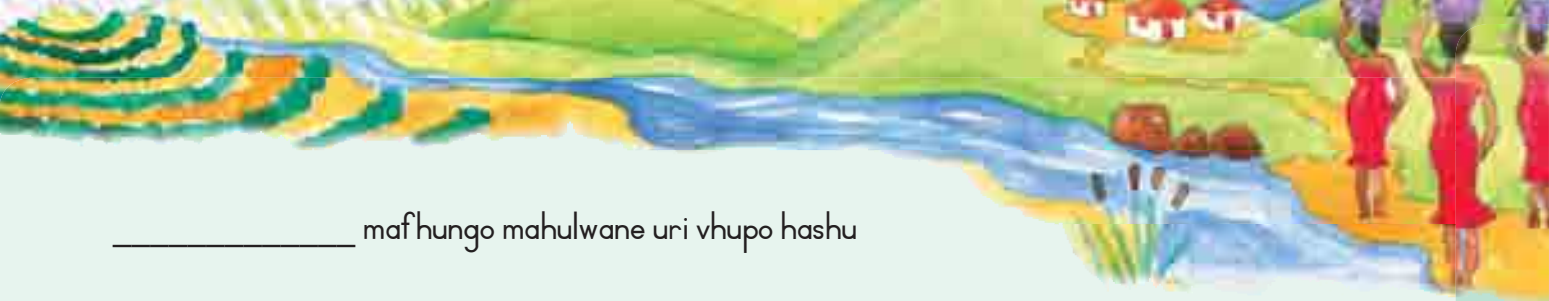

_____ mafhungo mahulwane uri vhupo hashu

vhu dzule ho lulama u itela uri zwithu zwi tshile.

Zwiṅwe zwimela vhuponi hashu _____ zwihulwane zwiṅwe

_____ zwiṱuku.

Zwimela _____ ri fha vhathu na zwipuka zwiḽwa.

Kha ri ṅwale

Nangani ipfi ḽo teaho, ni ṅwale fhungo ḽo teaho.

Vhege yo fhiraho ro/ri dobela tshika kiḽasirumuni.

Ra/Ri kona u vha na vhuṱanzi uri mudavhi washu wa u tambela u/wo kuna.

Ro/Ri khethekanya zwithu ra/ri zwi vhea kha zwiṱhopho zwiraru.

Ri pfa zwo tea u ri ri kunakise na zwiṱaraṱa zwi/tshi re henefho tsini.

Ro/Ri kona u wana tshelede ya tshikolo tshashu.

Mupo wavhuḓi

Datumu:

Kha ri vhale

Vhalani muf hidulano ni kone uf hindula mbudziso dzi no u tevhela.

Kha ri ṅwale

Maṱodzi uri mupo washu ndi mini?

Ndi nga mini e maf hungo mahulwane uri ri ite uri mupo washu u dzule wo kuna?

Ndi zwithu zwiraru zwif hio zwine vhathu vha ita zwi no tshinyadza mupo?

Maṱodzi uri ri ḓadza muf he nga tshika. Ni vhona ri tshi zwi ita nga ndila ḓe?

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Jj Kk Ll Mm

Kha ri ṅwale

Ṅwalulani mafhungo.
Ni thome ḽiṅwe na ḽiṅwe nga **mulovha.**

Ri laṱa mashika ḓaleḓaleni.

Mulovha

Ri a dzima mavhone.

Mulovha

Ri vala bommbi dza khwaṱha.

Mulovha

Ri ṱavha muri ngadeni ya hashu.

Mulovha

Kha ri ṅwale

Tanganyani ipfi ḽi re kha kholomo ya A na ipfi ḽi re kha kholomo ya B u itela u sika ipfi ḽiswa. Ni ṅwale ipfi ḽiswa kha kholomo ya u fhedzisela.

Kholomo ya A	Kholomo ya B	Ipfiliswa
tshigwa	mbudzi	
pfuka	mathukhwi	
gomba	luhura	
tshivia	ndila	
tshiṱodzi	mbudzi	
sumba	mare	

U vhavhalela mupo washu

Datumu:

Kha ri ambe

Kha ri lavhelese zwifanyiso.

- Ambani nga zwine na khou vhona kha zwifanyiso.
- Ni vhona u nga ndi nga mini hu na mashika manzhi dziḓoroboni u fhira vhuponi ha mahayani (zwitentsini)?
- Hu bvelela mini kha mupo washu musi ri tshi laṱekanya zwithu nṱhani ha u zwi shumisa hafhu?
- Kha ri lavhelese zwifanyiso hafhu. Ndi vhupo hufhio hune na vhona hu tshi nga hu a dzulea?

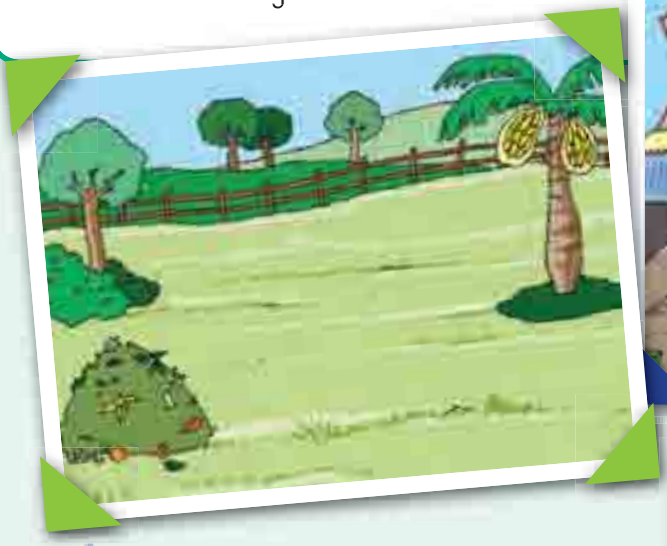

Kha ri ambe

- Ambani nga zwithu zwine vhathu vha ita zwi no vhaisa mupo.

Kha ri ṅwale

Ṅwalani mafhungo ni tshi shumisa maipfi e ra ni ṋea.

mupo

zwimela

maḓi

miri

zwipuka

Kha ri ṅwale

Ṅwalani phara mbili. Kha phara ya u thoma ni ṅwale nga zwine vhathu vha si tee u ita vhuponi. Kha phara ya vhuvhili ṅwalani nga zwine ra tea u ita u itela u tsireledza mupo.

Zwine ri si tee u ita

Zwine ra tea u ita u itela u tsireledza mupo washu

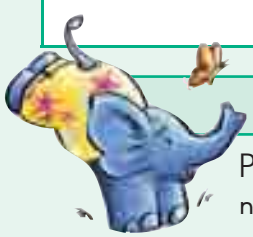

Kha ri ḓiphiṋe

Tsumbo:

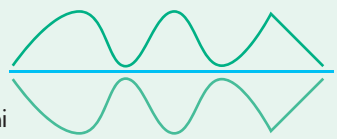

Phetheni idzi dzi nga vhonala nga ndilaḓe arali na nga vhea tshivhoni nga fhasi hadzo? Fhedzisani zwifanyiso izwi zwi re tshivhonini.

Teacher

Date:

Sign:

U vhavhalela Mupo

Datumu:

Kha ri vhale

Vhonani na khonani dzawe vha kunakisa fhethu

Ro vha ri vhathu vha malo musi ri tshi thoma kiḽabu ya u vhavhalela mupo tshikoloni tshashu tsha Steenberg ngei Limpopo. Muhumbulo washu ho vha hu u ita uri vhathu vha zwi ḓivhe uri vha khou vhaisa ḽifhasi. Ro humbula uri zwi ḓo litshisa vhathu u laṱekanya zwithu.

Tshe ra thoma u ita ho vha u kunakisa kiḽasirumu yashu. U bva afho ra ya mudavhini wa u tambela ra u kunakisa wa sala wo kuna. Ra kunakisa na zwiṱaraṱa zwa nga tsini na mudavhi u re henefho.

Ra mbo ḓi thoma phurogireme ya u vusuludza malaṱwa. Ndi phurogireme ine khayo vhagudi vha ḓisa zwithu zwo no shumaho. Ndi zwithu zwi no katela mabammbiri, puḽasiṱiki, zwikoṱikoṱi na ngilasi. Ra zwi rengisela khamphani dzi no zwi vusuludza zwa shumiswa hafhu.

Hezwi zwi vhidzwa upfi ndi mvusuludzamalaṱwa. Mvusuludzamalaṱwa ndi ndila yavhuḓi ya u wana tshelede ya tshikolo tshashu. Ri tou rabela uri musi vhathu vha tshi ri vhona ri tshi khou ita ngaurali, vha ḓo litsha u laṱekanya mashika vha ita uri Steenberg hu dzule ho kuna.

Kha ri ambe

- Kiḽabu ya mupo ndi mini?
- Phurogireme ya mvusuludzamalaṱwa ndi mini?
- Ni vhona u nga ndi nga mini u vusuludza malaṱwa hu tshithu tshihulwane?
- Ndi zwithu zwifhio zwine na vhona ni tshi nga zwi vusuludza?

Kha ri ṅwale

Jenisani thiki ni tshi sumbedza uri mafhungo ndi one kana a si one. Arali e si one, ṅwalani phindulo yo teaho tshikhalani tshe na ṉewa nga fhasi ha fhungo.

	Zwone	A si zwone
A zwo ngo tea u vha na thulwi ya khomphosi.		
U vusuludza puḽasiṱiki, zwikoṱikoṱi na ngilasi zwi thusa mupo.		
Vhathu vha fumirathi vho thoma kiḽaba ya u vhavhalela mupo.		
Vho vha vha tshi vusuludza fhedzi zwikoṱikoṱi na ngilasi.		
Mashika a anzela u wanala ḓoroboni u fhira vhuponi ha mahayani.		

Mvusuludzamalaṱwa

Datumu:

Kha ri ṅwale

Vhana vha Steenberg vho thoma ngafhi kiḽabu yavho ya mupo?
Yo vha i kiḽabu ya u ita mini? Tangedzelani ḽeḓere ḽa phindulo yo teaho.
a) Ya u kuvhanganya tshika nnzhi nga hune vha kona.
b) Ya u laṱekanya tshika tshikoloni.
c) Ya u ita uri vhathu vha zwi vhone uri u ita uri mupo u dzule wo kuna ndi zwithu zwihulwane.
Tshithu tsha u thoma tshe vha ita ho vha mini?
Vho kuvhanganyela tshikolo tshelede nga ndilaḓe?

Kha ri ṅwale

Ṱanganyisani maipfi a no bva kha kholomo iṅwe na iṅwe uri ni vhumbe mafhungo avhuḓi. Ṅwalululani fhungo kha tshikhala tshe na ṉewa afho fhasi.

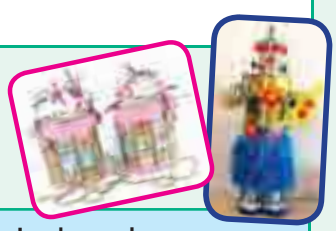

1. vhanna vha malo	ho vha hu u ita uri vhathu vha zwi vhone	zwithu zwo vusuludzwaho nga tshelede
2. vho	dobela	kiḽabu ya mupo
3. khamphani	kona u itela	uri ḽifhasi ḽashu ndi tshithu tshihulwane
4. vho	dzo renga	tshikolo tshavho tshelede na u kunakisa mupo

1.
2.
3.
4.

Kha ri ṅwale

Tangedzelani maipfi a re na raimi na ipfi ḽa u thoma.

tshika	tshiko	thikho	tshaka	tshoka
kuna	kana	mutakalo	kona	kani
humba	huma	hama	koma	hunga
vese	ngolovane	gumbese	tshisese	manese
thulwi	mbilwi	thililwi	vhalwi	swili

Kha ri ṅwale

Jenisani **fhedzi** kana **ngauri** ni tshi ṱanganya mafhungo.

Zwiṱaraṱa zwa hune nda dzula hone zwi a nukha _____ ho ḓalesa tshika.

Ndi dzula fhethu ho nakaho nga maanḓa _____

ho ḓalesa mapuḽasiṱiki hoṱhe ḓakani.

Limpopo ndi vunḓu ḽo kunaho _____ vhathu vha posa mashika binini.

Vhana vha no kunakisa tshikolo vho vha vho neta _____ vho pfa vha tshi ḓikukumusa nga mushumo we vha ita.

Datumu:

Mvusuludzamalaṱwa

Kha ri vhale

Ni kha ḓi elelwa uri mvusuludzamalaṱwa zwi amba mini? Zwi amba u ita uri tshiṅwe tshithu tshi shumiswe hafhu nṱhani ha u tshi laṱa.

Kha ri vhone uri ri nga ita mini nga maḓodelo aya a puṱasiṱiki.

Ni ḓo ṱoda:
- tshibigiri na tombo ḽihulwane
- thongwana
- tshigero
- phakhethe dza mbeu ya miroho

1 Kuvhanganyani maboḓelo a si na tshithu a puḽasiṱiki, khontheina dza majarini na zwikoṱikoṱi.

2 Ṱhukhulani ṱhoho dza maboḓelo a puḽasiṱiki.

3 Ni tshi shumisa tshibigiri na tombo ḽihulwa-ne, Phulani mabuli nga fhasi ha zwiraho zwa maboḓelo.

4 Pangani thongwana ngomu zwirahoni zwa maboḓelo.

5 Ḓadzani zwiraho zwa maboḓelo nga mavu.

6 Ṱavhani mbeu mavuni.

7 Sheledzani mbeu luvhili nga vhege.

8 Vheani zwiraho zwa maboḓelo ḓuvhani.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Jj Kk Ll Mm

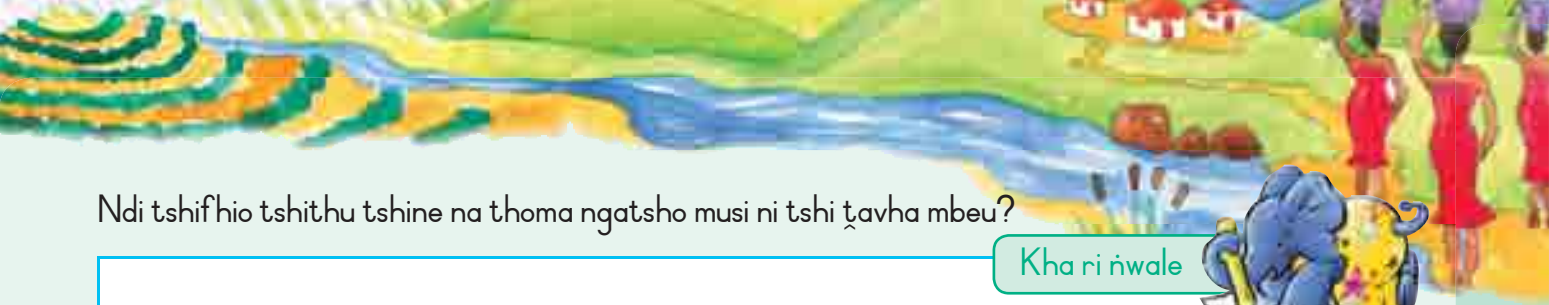

Ndi tshifhio tshithu tshine na thoma ngatsho musi ni tshi ṱavha mbeu?

Kha ri ṅwale

Ni tea u ita mini zwirahoni zwa maboḓelo musi ni sa athu shela mavu?

Mbeu i sheledzwa lungana?

Ni tea u vhea ḓuvhani zwiraho zwa maboḓelo zwi re na mbeu ngomu. Bulani uri ngani.

Pulanelani mushumo muhulu wa u kunakisa tshikolo tsha haṋu.
Jenisani zwine na ḓo ita kha mepe wa muhumbulo.

Kha ri ṅwale

Ndi vhonnyi vha no ḓo ita mushumo?

U kungedzela?

U kunakisa tshikolo tshashu

Ndi masia afhio a no ḓo kunakiswa?

Ri ita mini nga mashika?

Hu nga vusuludzwa mini?

Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

Ri kunakisa tshikolo tshashu

Datumu:

Kha ri ṅwale

Shumisani mepe we na ola kha ngudo yo fhiraho. Ṅwalani pulane kha zwikhala zwi re afho fhasi.

Ndi vhonnyi vha no ḓo ita mushumo?

Ri kungedzela hani uri vhana vha joine kiḽaba?

Ndi masia afhio a no ḓo kunakiswa?

Ri ita mini nga mashika?

Hu nga vusuludzwa mini?

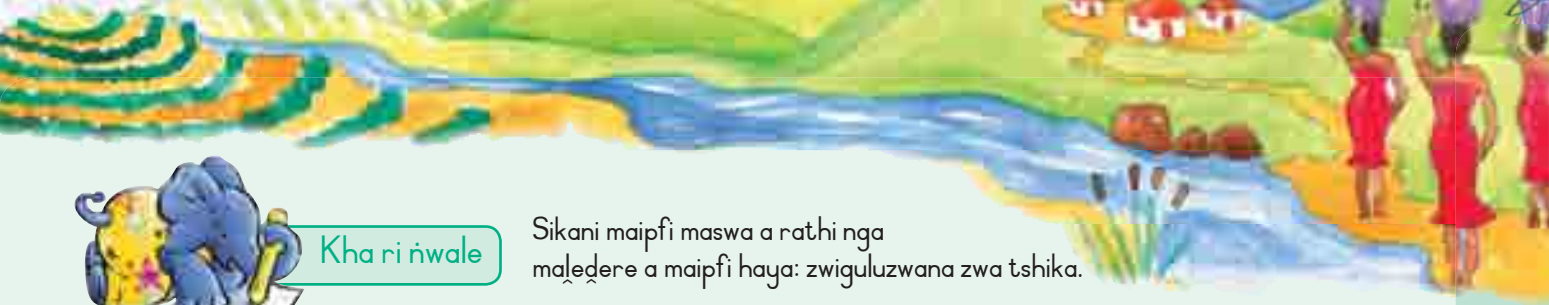

Kha ri ṅwale

Sikani maipfi maswa a rathi nga maḽeḓere a maipfi haya: zwiguluzwana zwa tshika.

Kha ri ṅwale

Ṅwalani milayo miṱanu ni tshi ṅwalela mbungu dza tshika dzi re tshikoloni tshaṋu.
Shumisani maipfi aya uri a ni thuse.

kiḽasirumu | fainiwa R5 | zwikoṱikoṱi | mabammbiri | mupo | ngilasi | mudavhini wa u tambela | ni songo laṱekanya zwithu | shumisani | na bini | bege dzo fhambanaho

Milayo ya tshikolo tshashu ya zwiguluzwana zwa tshika!

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Kha ri ṅwale

Itani phosiṱara ya zwiguluzwana zwa tshika zwa haṋu. Tsumbo khei. Ni songo kopela. I shumiseni uri i ni ṋee mihumbulo.

Teacher
Date:
Sign:

Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

Dikishinari yanga

A a

B b

C c

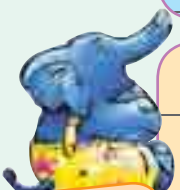

D d

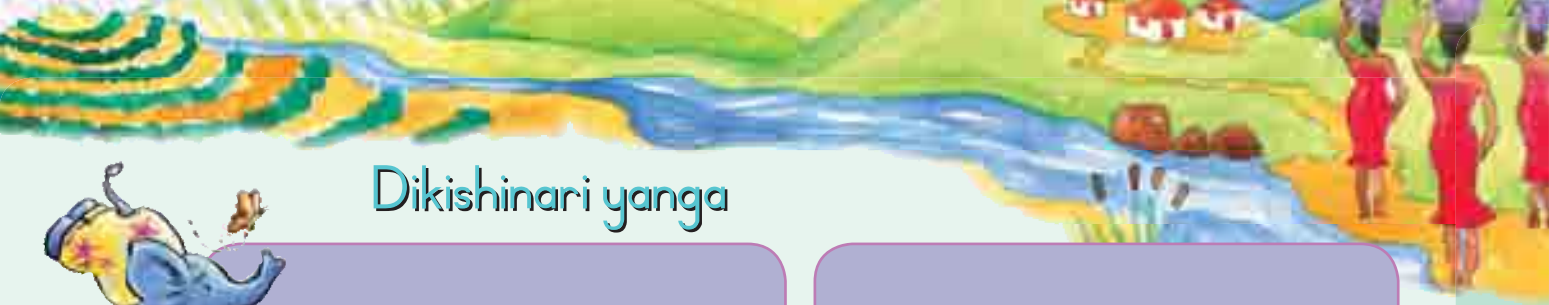

Dikishinari yanga

E e

F f

G g

H h

Dikishinari yanga

I

i

J

j

K

k

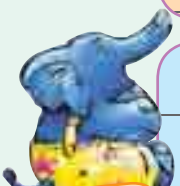

L

l

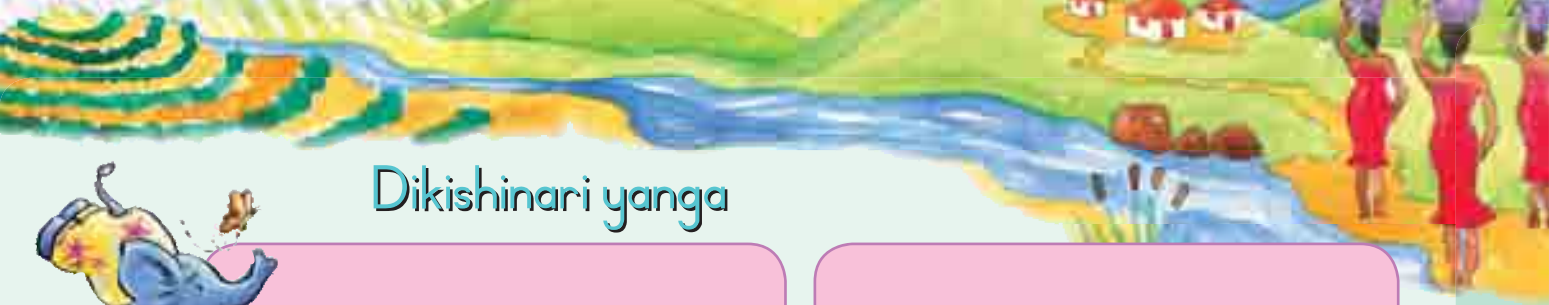

Dikishinari yanga

M m

N n

O o

P p

Dikishinari yanga

Q q

R r

S s

T t

U u

V v

W w

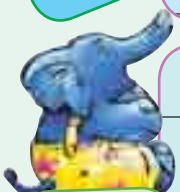

X x

Dikishinari yanga

Y y

Z z

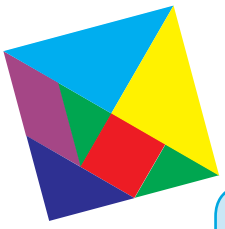

Zoo ya thangiramu

Gerani izwi zwivhumbeo kha mutalo zwithoma ni lingedze u ita zwipuka zwinzhi nga hune na nga kona.
Ro ni n̂ea dziṅwe tsumbo uri ni kope.

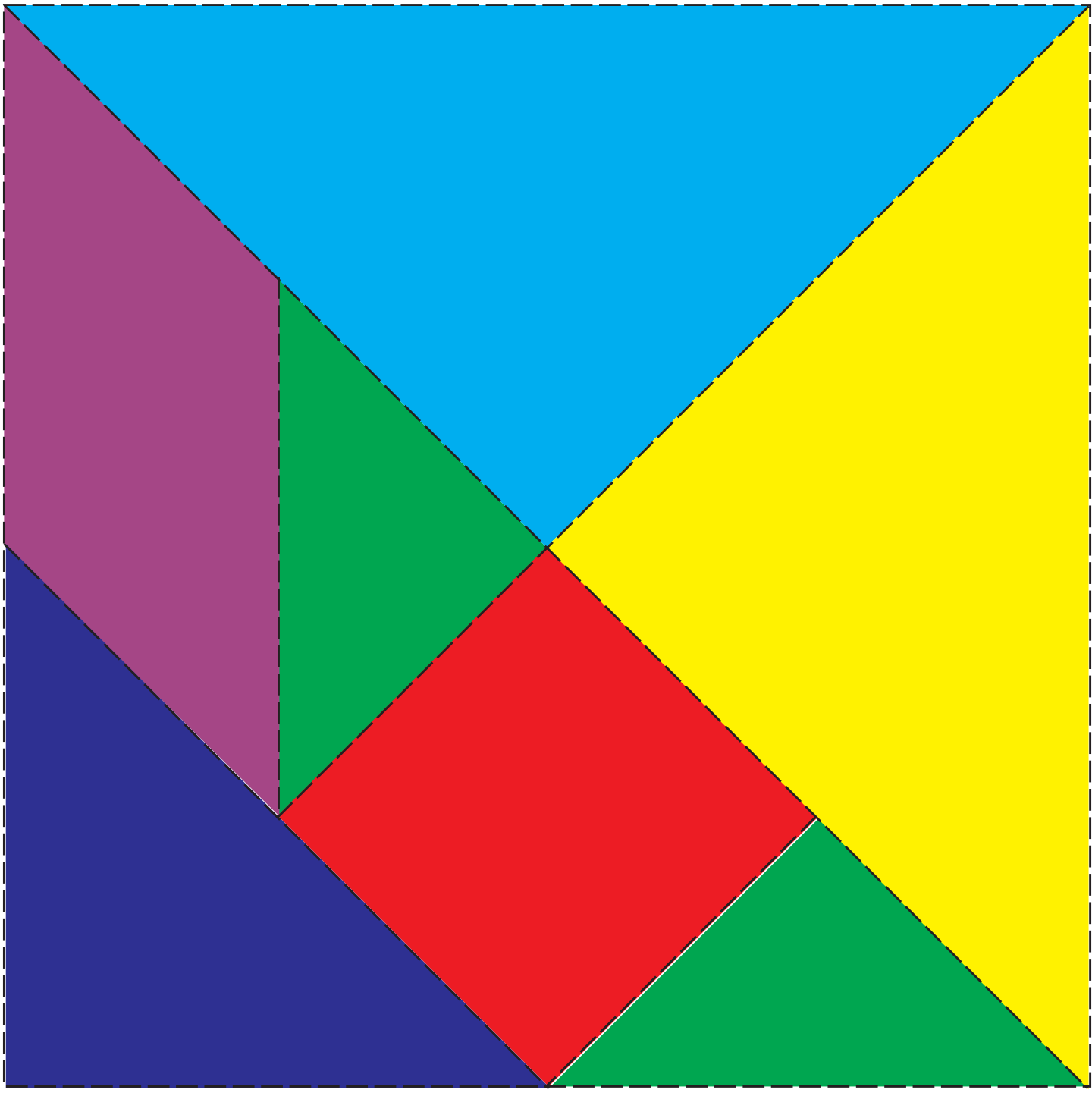

Zwivhumbeo zwa thangiramu

Shumisani zwivhumbeo zwa thangiramu u ita zwivhumbeo zwinzhi nga hune na nga kona.

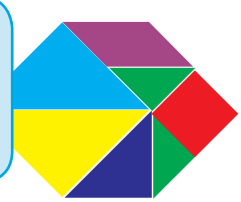

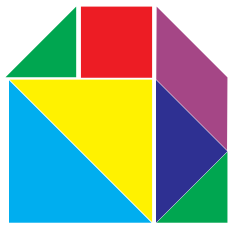

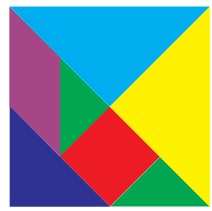

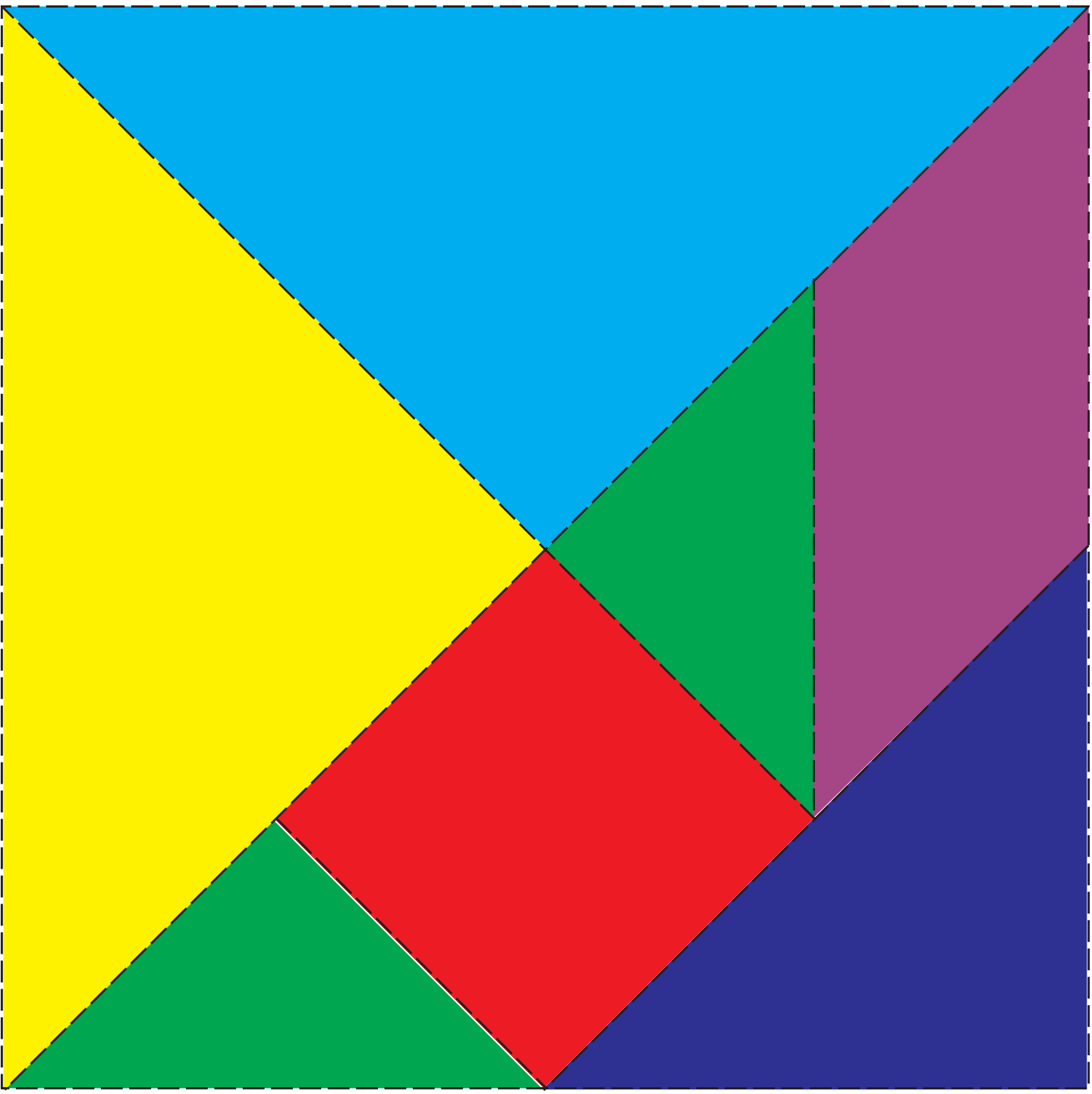

Gireidi ya 4

Lwa TSHIVENḐA

1 Vhathu sa nn̂e na inwi 2

2 Mitambo 35

3 Zwithu na Fhethu 69

4 Mupo washu 103

Bugu iyi ndi ya:

_____

TSHIVENḐA

Bugu ya 1

Datumu:

Kha ri ṅwale

Vho Nelson Mandela vho shuma zwinzhi vha tshi thusa vhana vha no nga vhoiwe. Vho fhaṱisa zwikolo na zwibadela zwinzhi zwa vhana. Vha a londota vhana vha re zwisiwana kana vha no khou lwala.

Ṅwalelani Vho Nelson Mandela garaṱa ni tshi vha livhuha zwe vha ita vha tshi thusa vhana vha Afrika Tshipembe. Olani tshifanyiso tshi no amba nga tshiṅwe tsha zwa musi Vho Mandela vha tshee muṱuku, nga phanḓa ha garaṱa. Ni kone u ṅwala mulaedza wa tshipentshela wa u vha livhuha nga ngomu ha garaṱa.

Ri a livhuha

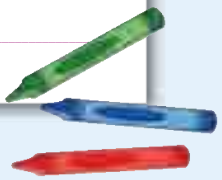

Datumu:

Kha ri ambe

Ro̱the ri funa u dzula vhuponi hu re na mutakalo wavhu̱di.

- Hu na fhethu hune na dzula tsini naho hu re na mashika? Hu na mulambo u no tea u kunakiswa kana hu̱we fhethu hu re na tshika nnzhi?
- Hu nga itwa mini uri fhethu hune na dzula hone hu kune?
- Ni nga ita mini inwi?

Kha ri vhale

Na̱musi Ntakadzeni u khou vhala atikili i no takadza kha gurannda.

Denzhe la Vhana

25 Shundunthule 2013

Oma Kasitilo a re na miwaha ya fumi u khou gungula uri Mexico City yo dalesa tshika. Namusi u khou ranga phanda matshi muhulu wa u gwalaba. U do matsha na vhawe vhana vha no swika 2 000. O fara labi lo wwalwaho uri "Vha songo remekanya daka!" ngauri o vha o pfa upfi daka li khou ya u remekanyiwa.

Hezwi zwithu zwo vha zwo sinyusa Oma nga maanda. O ri lutamo lwawe tshifhinga tshothe ho vha hu u ya u dala dakani la malinganye liwe duvha nahone u a zwi divha uri mataka a malinganye a ita uri mufhe u dzule wo kuna.

O vha o no edzisa vhukuma u tsireledza ilo daka. O ita na u wwalela muphuresedennde wa Mexico marifhi mawe mana, fhedzi vha si fhindule.

Vhege yo fhiraho Oma o jia hemmbe tharu, bulatsho ya mano na zwiliwa nyana a zwi jenisa begeni yawe ya tshikolo. A vusa vhabebi vhawe uri a vha vhudze uri u khou ya u lamukisa daka. Khotsi a Oma vho lingedza u mu thivhela. "Daka helo li vhukule ha dzikilomita dza1 400. Ni do tangana na **khombo**! Ni nga si ye hafho fhethu." Oma a si thetshelese. "Ndi khou toda uri musi ndi tshi aluwa ndi wane **daka** li tshee hone," a ralo. "Ndi khou toda na zwipuka zwothe zwi tshi vha zwi hone na zwone."

U ṱoḓa fhethu

Datumu:

Kha ri ambe

No ṱalutshedza zwipiḓa zwo fhambanaho zwa tshibogisi.

- Ni nga kona u ṱalutshedza fhethu hune ha vha tsini na tshikolo tsha haṋu?
- Ambani nga huṅwe fhethu hu re tsini na ha haṋu.

Kha ri vhale

Masindi na Rofhiwa vho humbela Vhonani uri a ḓe nga ḓuvha ḽa mitambo tshikoloni tshavho. Vhonani u dzula kule na itshi tshikolo. U tea u namela thekhisi mbili uri a swike tshikoloni itshi zwino u khou ofha uri u ḓo xela. Masindi na Rofhiwa vha tea u rumela Vhonani phamfuḽethe i tevhelaho.

Kha ri ṅwale

Jenisani phindulo dza mbudziso dzi tevhelaho.

Ḓuvha ḽa mitambo ndi ḽa lini?

Hu ḓo thomiwa nga tshifhinga ḓe?

Ri zwi ḓivha nga mini uri Vhonani a nga ṱuwa na kurathu kwawe?

Hu ḓo vha na mbambe dzifhio?

Dzina na ḓirese ya tshikolo zwi ri mini?

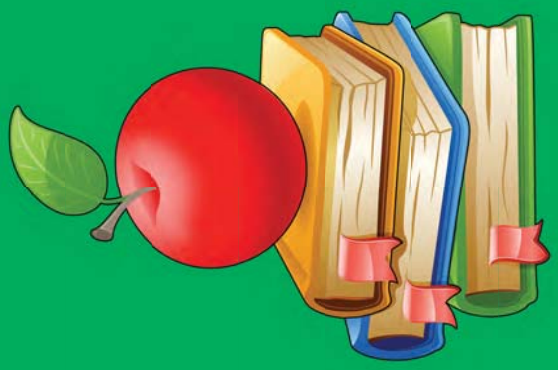

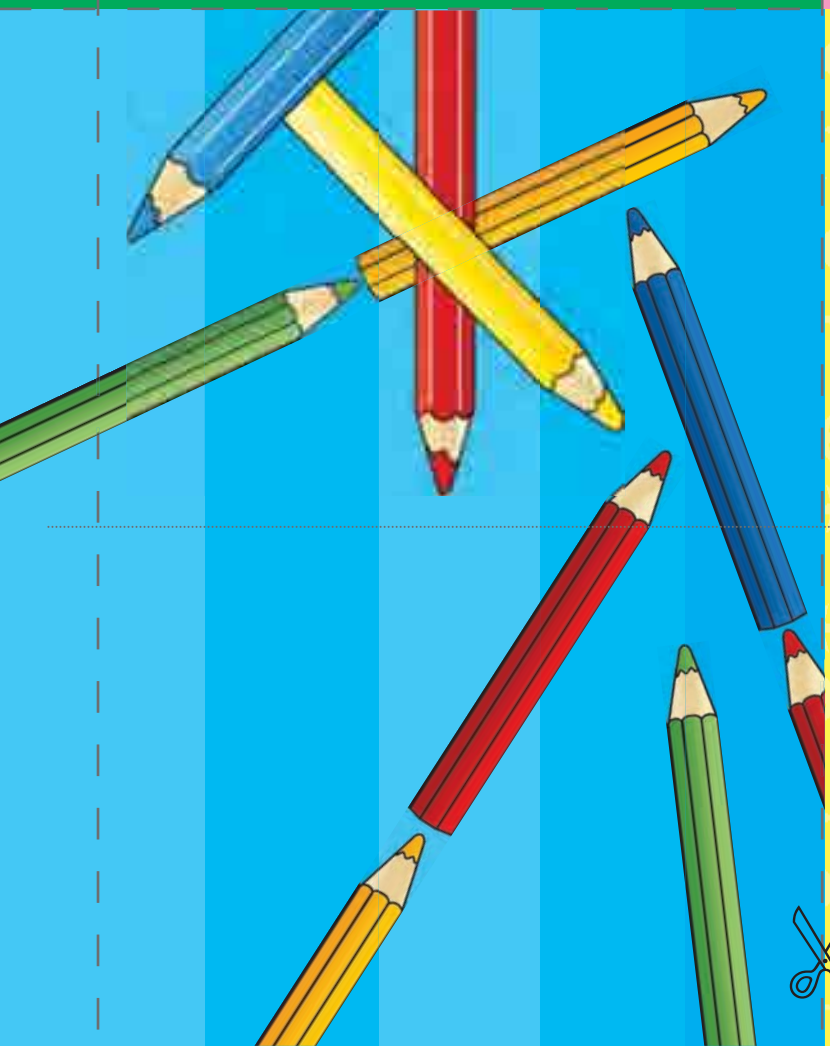

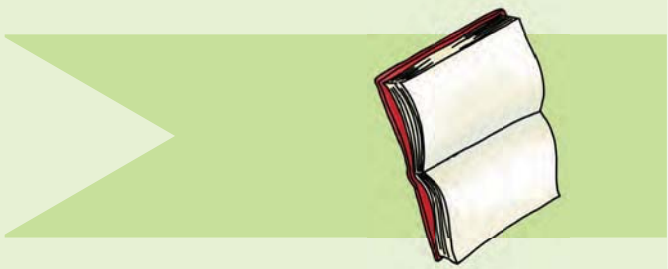

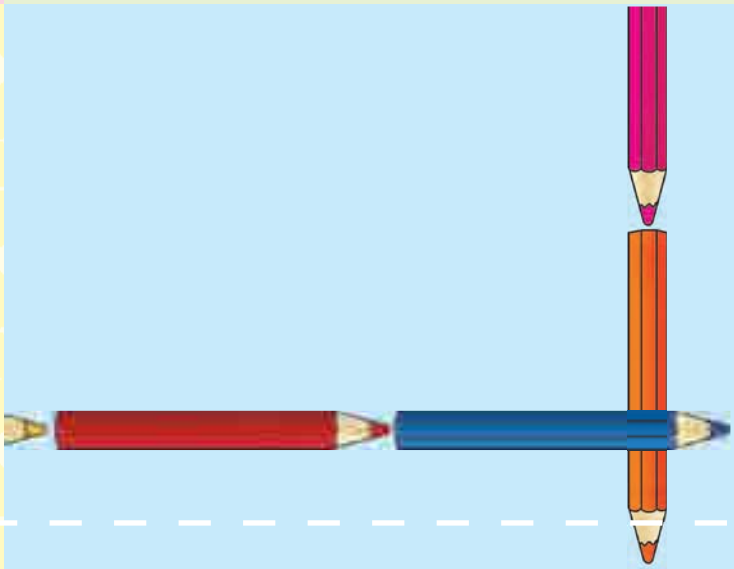

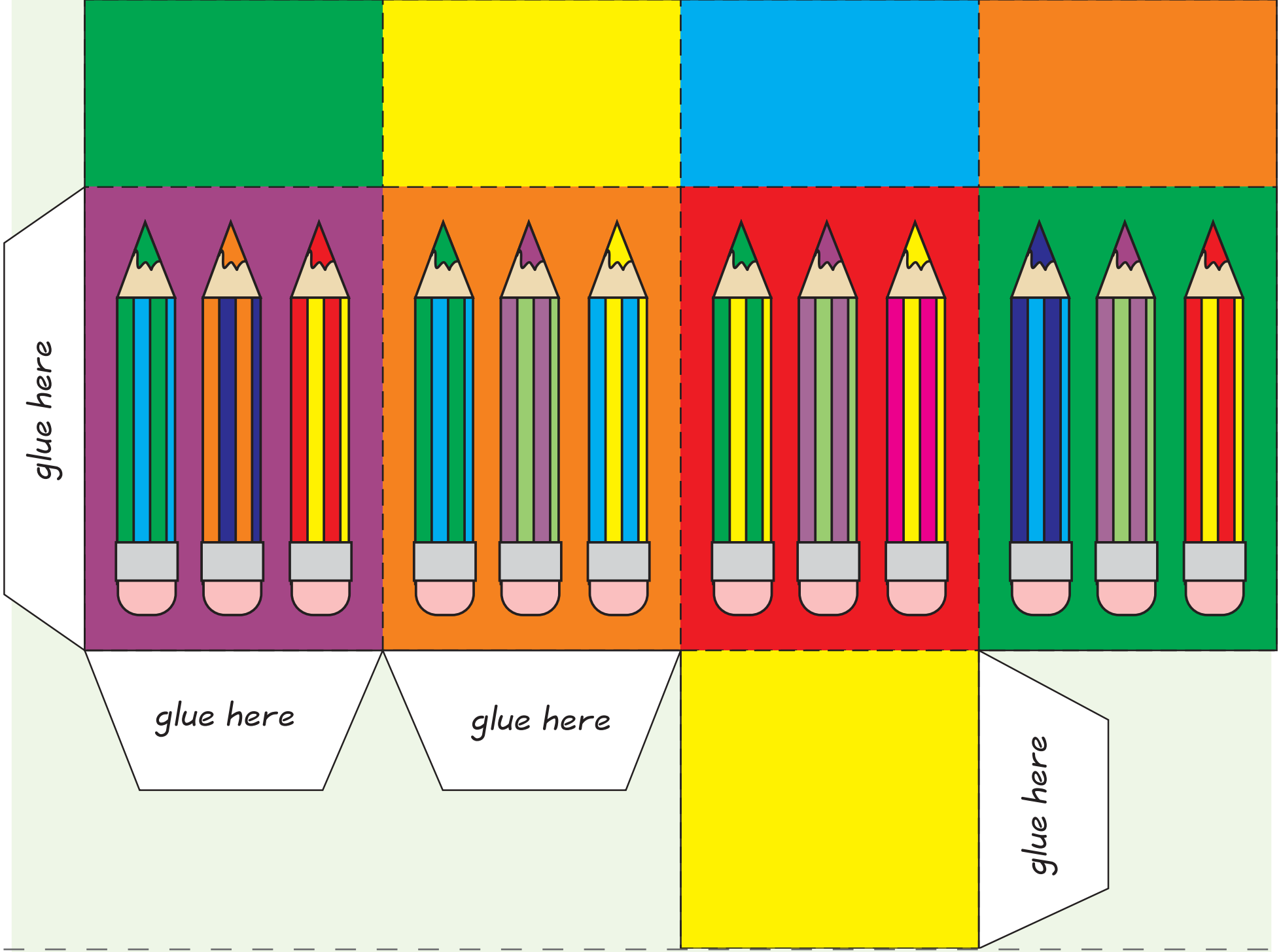
glue here
glue here
glue here
glue here

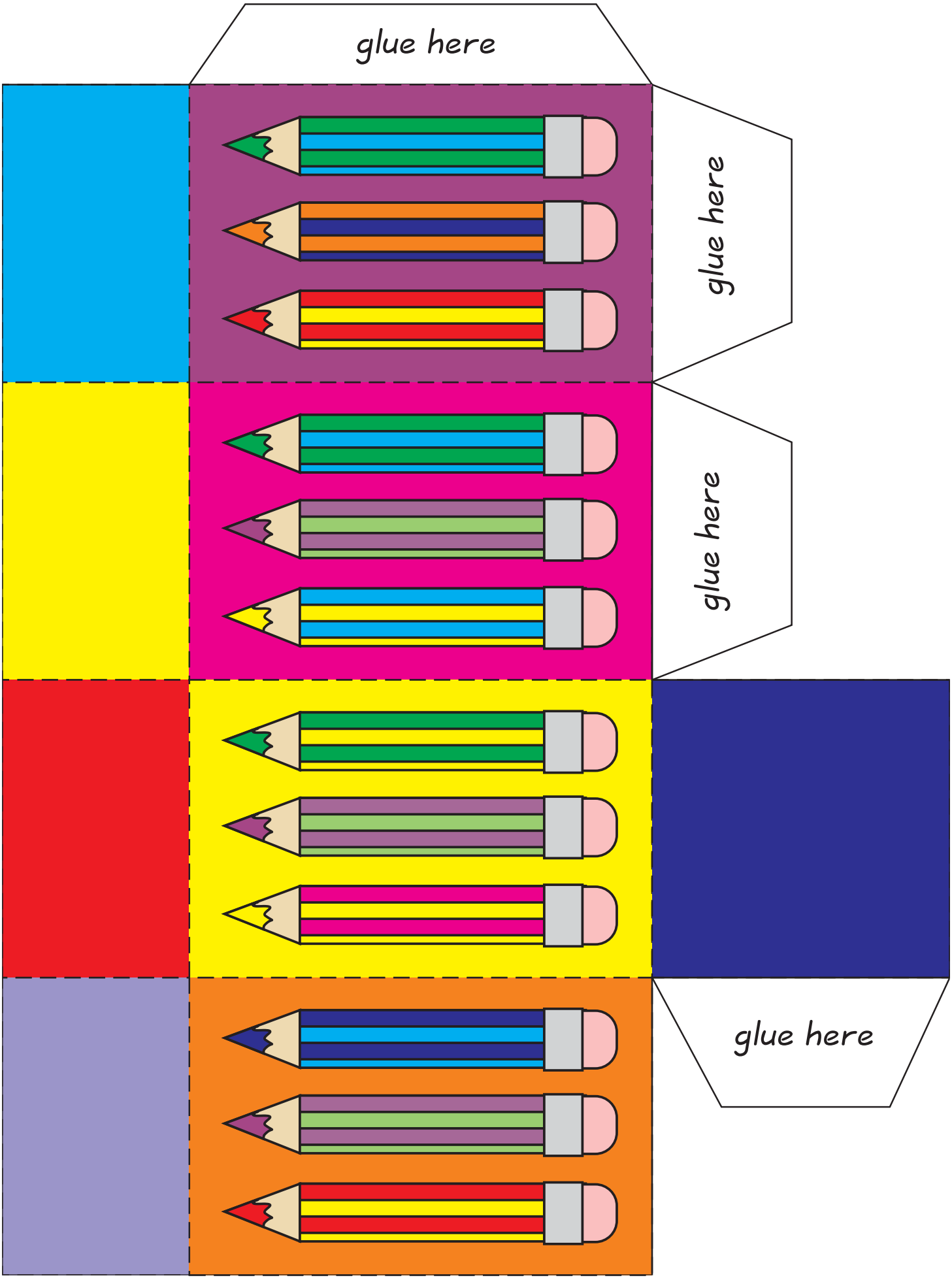
glue here
glue here
glue here
glue here